

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
KELÂM BİLİM DALI

KOSOVA'DA MATÜRİDİLİK

SHERİF AHMETİ ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Behar FEJZA

BURSA 2018

T.C.

**ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
KELÂM BİLİM DALI**

**KOSOVA'DA MATÜRİDİLİK
SHERİF AHMETİ ÖRNEĞİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Behar FEJZA

Danışman:

Prof. Dr. Ahmet Saim KILAVUZ

BURSA 2018

TEZ ONAY SAYFASI

T.C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Kelâm Bilim Dalı'nda, 701523060 numaralı Behar FEJZA'nın hazırladığı "Kosova'da Matüridilik Sherif Ahmeti Örneği" konulu Yüksek Lisans çalışması ile ilgili tez savunma sınavı ^{03 Ocak 2018} ..... günü ^{11:00-12:00} ..... saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu

Üye

Başkanı

Prof. Dr. Ahmet Saim KILAVUZ

Prof. Dr. Cağfer KARADAŞ

Uludağ Üniversitesi

Uludağ Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Kadir GÖMBEYAZ

03/04/2018

Kocaeli Üniversitesi

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans olarak sunduğum ‘‘Kosova’da Matüridilik Sherif Ahmeti Örneği’’ başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Behar FEJZA
Öğrenci No : 701523060
Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri
Programı : Kelâm Yüksek Lisans
Statüsü : Y. Lisans

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS İNTİHL YAZILIM RAPORU
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih 19/03/2018

Tez Başlığı / Konusu: ‘‘Kosova’’da Matüridilik Sherif Ahmeti Örneği’’

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 70 sayfalık kısmına ilişkin 19/03/2018 tarihinde şahsım tarafından... Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin) aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgürlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %19’dür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç
- 4-

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları’nı inceledim ve bu Uygulama Esasları’nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim

19/03/2018
Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Behar FEJZA
Öğrenci No : 701523060
Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri
Programı : Kelâm Yüksek Lisans
Statüsü : Y. Lisans

Danışman:

Prof. Dr. Ahmet Saim

KILAVUZ

ÖZET

Yazar	: Behar FEJZA
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: Temel İslâm Bilimleri
Bilim Dalı	: Kelâm
Tezin Sayfası	: x +95
Mezuniyet Tarihi	: / /2018
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Ahmet Saim KILAVUZ

Kosova’da Matüridilik Sherif Ahmeti Örneği

Bu çalışmada “Kosova’da Matüridilik Sherif Ahmeti Örneği” konusu ele alınıp incelenmeye çalışılmıştır. Çalışma giriş, iki bölümden ve sonuçtan oluşmaktadır.

Girişte çalışmanın önemi, kullanılan yöntem ve amaçları belirtilmiştir. Birinci bölümde Arnavut halkının eski çağlardan günümüze kadarki tarihi ana hatlarıyla anlatılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu bölümde Kosova tarihi, coğrafya ile Sherif Ahmeti’nin yaşadığı bölge ve dönem gibi konulara yer verilmiştir.

İkinci bölümde ise Kosova’da 20. yüzyılda yaşamış olan Sherif Ahmeti’nin itikadî görüşlerine yer verilmiştir. Yapılan incelemelerin sonunda yukarıda zikredilen müellifin ortaya koyduğu eseriyle ve sarf ettiği mücadelesiyle Kosova müslüman halkına din, kültür ve medeniyet adına büyük hizmetlerde bulunduğu tesbiti yapılmıştır.

ABSTRACT

Name/Surname : Behar FEJZA
University : Uludağ University
Institution : Social Sciences Institution
Science Fellow : Basic Islamic Sciences
Degree Awarded : M. A.
Page Number : x +95
Degree Date : / /2018
Supervisor : Prof. PhD. Ahmet Saim KILAVUZ

The topic is Maturidism in Kosova, the example of Sherif Ahmet.

The theme consists of the entrance, the two parts and the end.

The entrance of the topic it is about the importance, the method and subject's purpose. In the first part is treated the history of the Albanian people from ancient time to nowadays, then the geography of Kosovo and the time and region that lived Sherif Ahmeti.

Then in the second part are treated the opinions about Sherif Ahmeti's faith (belief). After all the research think that with his actions the author has affected a lot in Kosovo in cultural and regional aspect and for the civilization.

ÖNSÖZ

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

Kalemle öğreten, insana bilmediklerini belleten ve elçisi Nebiyy-i Mükerrer Efendimiz Hz. Muhammed'i sallallahu aleyhi ve sellem bizlere gönderen Allah Teâlâ'ya hamd olsun. Rabbim, ashabından, onlara hakkıyla tabi olanlardan, onların yolu üzere yürüyerek bilen, öğreten ve öğrenenlerden razı olsun.

Din özgürlüğün timsalidir. İslam alimleri tarafından dinle ilgili olarak yapılan tanımlarda dinin benimsenmesi konusunda insanın irade ve tercihi büyük önem verildiği görülmektedir. Din bir gönül işi olduğuna göre herhangi bir inancı zor kullanarak kişinin gönlüne yerleştirmek fiilen mümkün değildir.

Sherif Ahmeti hakkında doğru değerlendirmelerde bulunabilmemiz için onun yaşadığı dönemi, hayat hikayesini, şahsiyetini, hocalarını ve yazdığı eserlerini inceledik. Müellif bir yanda dini öğrenmeye ve öğretmeye çalışırken aynı zamanda da arnavut dilini ve kültürünü yaşatmak gayesindeydi. Özellikle de dilimize sahip çıkmanın hepimizin boynumuzun borcu olduğunu fiilen göstermişti.

Tez iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Sherif Ahmeti'nin yaşadığı dönem, dini ve kültürel çevre, Kosova coğrafyası, Kosova tarihi, Arnavut topraklarının islamlaşma süreci, müellifin ilmi kişiliği, eserler, Kosova'da matüridilik ve selefilik, Kosova'da matüridiliği devam ettiren isimler ve eserler gibi konulara yer verilmiştir. İkinci bölüm ise iman esasları kelâm sistematığına uygun olarak, ilâhiyyat, nübüvvât ve sem'iyât diye üçe ayrılarak incelenmiştir.

Öncelikle bu çalışmayı bitirmeyi nasip eden Cenâb-ı Hakk'a hamdü senalar olsun. Çalışma boyunca bilgi ve tecrübelerini paylaşan, yardımlarını hiçbir şekilde esirgemeyen çok değerli danışmanım Prof. Dr. A. Saim KILAVUZ'a şükranlarımı arz etmeyi boynumun borcu olarak bilirim. Ders ve yüksek lisans tezi döneminde bilgi ve tecrübelerinden istifade ettiğim diğer bütün hocalarıma da teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ.....	iii
YÜKSEK LİSANS İNTİHL YAZILIM RAPORU.....	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SHERİF AHMETİ YAŞADIĞI DÖNEM, DİNİ VE KÜLTÜREL ÇEVRE

A. KOSOVA COĞRAFYASI.....	2
B. KOSOVA TARİHİ	3
C. ARNAVUT TOPRAKLARININ İSLAMLAŞMA SÜRECİ	4
D. SHERİF AHMETİ'NİN YAŞADIĞI BÖLGE VE DÖNEM	4
1. Yaşadığı Bölge	5
2. Siyasi Durum	5
3. Sosyal Durum	6
4. İlmî Durum	6
5. Hayatı	7
6. Görevleri.....	7
7. Vefatı	7
E. İLMİ KİŞİLİĞİ.....	8
1. Kalam İlmîne Genel Bir Bakış	8
2. Tasavvufa Bakışı	8
F. ESERLERİ.....	9
G. ÇALIŞMALARI.....	10
1. Buletin’de yayınlanmış olan konular:	10
2. Takvim’de yayınlanmış olan konular:.....	11
3. Edukata İslame dergisinde yayınlanmış olan konular	12
4. Dituria İslame	15
1. Tefsiri	16

2. Kelam	17
H. KOSOVA'DA MATÜRİDİLİK VE SELEFİLİK	17
I. KOSOVA'DA MATÜRİDİLİĞİ DEVAM ETTİREN ÖNEMLİ İSİMLER.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

SHERİF AHMETİ'NİN İTİKADÎ GÖRÜŞLERİ

A. İLAHİYYAT BAHİSLERİ	21
1. İmanın Tarifi, Kapsamı Ve İlgili Konular	21
a. İman ve İslam Münasebeti	23
b. İmanda İstisna	24
2. Bilgi Edinme Yolları	28
a. Sağlam duyular	28
b. Akıl	29
c. Haberler.....	29
3. Allah'ın Varlığının Delilleri	31
a. Fıtrat Delili	31
b. Hudus Delili	32
c. İbda, İllet-i Ğaiyye ve Nizam Delilleri	32
4. Allah'ın İsimleri	33
5. Allah'ın Sıfatları	36
a. Vucud:	37
b. Selbi Sıfatlar	38
b1. Kıdem:	38
b2. Beka:	38
b3. Vahdaniyet:	38
b4. Muhalefetün li'l-havadis:	39
b5. Kıyam binefsihi:	39
c. Sübuti Sıfatlar	39
c1. Hayat:	39
c2. İlim:	40
c3. İrade:	40
c4. Kudret:	40
c5. Kelam:	40
c6. Tekvin:	42
d. Fiili Sıfatlar	42
e. Hidayet ve Dalaleet.....	42
f. Haberi sıfatlar	43
6. Kaza ve Kader İman	45
a. İnsan İradesinin Fiildeki Rolü Konusunda Ortaya Çıkan Görüşler	45
7. Diğer Dini Konular	46
a. Hikmet ve illet.....	46

b.Rızk.....	47
B.NÜBÜVVET KONULARI	49
1. Peygamber Gönderilmesine Duyulan İhtiyaç.....	50
2. Peygamberlerin Görevleri	51
3. Peygamberlerin Sıfatları ve Özellikleri	51
4. Peygamberlerin Dereceleri	52
a. Ülü'l- Azm	53
b. Resül ve Nebi.....	53
5. Peygamberlerin Mucizeleri	55
6. Peygamberin Sıfatları	56
7. Peygamberlerin Günah İşlemesi.....	57
8. Peygamberlerin Her Hangi Bir Filozof Veya Ünlü Bilgin Adamla Kıyaslanması	57
9. Keramet	58
10. İsrâ ve Miracı.....	59
11 Peygamberlerin Erkek Olması.....	60
12. Her kavme peygamber gönderilmesi ve Muhammed'in s .a evrenseliği	62
C. SEM'İYYAT BAHİSLERİ	67
1. Meleklerin Sayıları, Çeşitleri ve Görevleri	70
2. Cinler	71
3. Şeytan	72
4. Ölüm.....	73
5. Sual.....	74
6. Kabir Hayatı	75
7. Şefaât	77
8. Cennet.....	79
9. Cehennem	80
10. Rü'yetullah	81
SONUÇ	84
BİBLİYOGRAFYA	87
EKLER	90

GİRİŞ

Bu araştırmada 20. yüz yılda yaşamış eserleriyle mcadeleriyle ve fikirleriyle Kosova ve civarında büyük n yapmış olan âlim Hafız Sherif Ahmeti ve itikadi görüşleri konu edilecektir. Bu alimin akaid alanında yazdığı eserlerin ve makalelerin yanında hayatı ve mücadelesi ele alınmayı çalışılacaktır. Müellifimiz müslüman arnavut halkına din, dil, kültür ve medeniyet adına büyük katkılar sağlamış olmalarına ragmen günümüzde yeterince tanınmamaktadır.

Çalışmanın ilk bölümünde Kosova'nın durumunu daha iyi anlayabilmek için ülkenin genel tarihi sürecini, coğrafı pozisyonunu, dini inançlarını, ikinci bölümünde ise müellifin ilâhiyyat, nbvvâat ve sem'ıyyâat konularındaki görüşleri ele alarak incelenmiştir. Tezin asıl amacını ikinci bölüm oluşturmaktadır.

Savaş ncesi ve sonrası olaylar Kosova'da hayatın her yönünü ciddi bir Şekilde etkilemiştir. Zorunlu gler, dil, kültür ve ilim dünyasını olumsuz etkilemiştir. Halk dünyanın çeşitli ülkelerine dağılarak hayatlarını sürdürmeye çalışmıştır. Bununla birlikte arnavutça eğitimini, ve islam kültürünü devam ettirmek gayesiyle Sherif Ahmeti gibi önderler bu topraklarda ikamet etmeye kararlıydılar. Kosova'da gayri resmi olsa da dini halkalar ve medresenin bulunması, ülkenin dini hayatını korumasında önemli etki yapmıştır. Bunun yanı sıra camiler etkin eğitim kurumları olarak dikkat çekmektedir. Kosova'da genel itibarıyla Hanefi-Matüridi mezhebi yaygınlaşmıştır. Bunun dışında farklı görüşlerin rahatça ifade edilebildiği zgr bir ortamın mevcut olduğunu söylemek mümkündür.

BİRİNCİ BÖLÜM

SHERİF AHMETİ YAŞADIĞI DÖNEM, DİNİ VE KÜLTÜREL ÇEVRE

A. KOSOVA COĞRAFYASI

Resmi adı Kosova Cumhuriyeti (Republika e Kosoves) olan ve Balkan yarımadasında bulunan Kosova, 10. 887 yüz ölçümüyle 2.5 milyon nüfusa sahiptir. Sırbistan, Makedonya, Arnavutluk ve Karadağ ile sınırlıdır. Kosova'nın başkenti Priştine olup, Gilan, Yakova, İpek, Feriza, Mitroviçe ve Prizren isimli meşhur yedi şehri vardır.¹

Kosova coğrafi mevki bakımından orta ve yeni zamanlarda ticaret yollarının birleştiği önemli bir merkez haline gelmiştir. Kosova'nın %35'ini araziler kaplamaktadır. Bu havzaları Lab, Kriva Reka, İbar ve Üst Morava'nın nehir vadileri kuşatmaktadır. Dağlık araziler ise yüzeyin %37'sini oluşturur. Batı tarafında Bjeshket ve Nemuna Dağları (the peak Gjeravica 2.656m), güneybatısında Sharri (Bistra, 2.640m), kuzeye doğru ise Kopaonik dağları uzanır (2.000m) Kosova'nın güney tarafında Karadağ (1.651m), dağları bulunmaktadır. Kosova'nın iç kesimlerinde deniz seviyesinden yüksekliği ortalama 500 – 600 m civarındadır². Ülkenin % 93'nü Arnavut, % 1,5'ni Sırp, %1,6'nı Boşnak, %1,1'ni Türk, % 0.5'ni Rom, %0.9'nu Aşkali, %0.7'ni Mısırlı, % 0.6'nı, diğerleri %0.1'ni unsurlar oluşturmaktadır. Kosova'nın % 96'ı Müslüman, %1,5'i Ortodoks, % 2,2'si de Katolik'tir.

Kosova yer altı zenginliği olarak çeşitli madenlere sahiptir. Bu bölgede, bakır, demir, çinko, magnezyum, mangan, kömür yatakları vardır. Dünyada Trepçe maden altın ocağı ile bilinen Kosova, ayrıca Obiliç şehrinde bulunan kömür yatakları vasıtasıyla termik santraller kurulmuş, bölgenin elektriği bu santralden sağlanmaktadır.³

¹ Osman Karatay, Bilgehan A. Gökdağ, Balkanlar el-Kitabı, Vadi Yay., c. 2, s. 103. Bk. Bahtiyar Sipahioğlu, Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova, s. 11.

² Toçi, Fatmir, Kosova ne Veshtrim Enciklopedik, Akademia e Shkenca e Shqiperise Qendra e Enciklopedise Sqiptare, Botimet Toena, Tirane, 1999, s. 10.

³ Sipahioğlu, age, s. 13.

B. KOSOVA TARİHİ

Kosova kelimesinin aslının Slav, Bulgar ve Çek dillerinde “karatavuk” manasındaki *kos*’tan geldiği ileri sürülür. Osmanlı kaynaklarında bazen “kef” harfiyle ‘Kösova’ şeklinde de yazılmıştır. Kelimenin aslının *Kosa*, *Köseova* vb. kelimelerden geldiğine dair rivayetler de mevcuttur. Âşıkpaşazâde’nin Târih’inde, Neşri’nin Cihannümâ’sında ve Hoca Sâdeddin Efendi’nin Tâcü’t-tevârih’inde “*Kûsova*” şeklinde kayıtlıdır. Balkan yarımadasında meşhur bir ovanın adı olan Kosova XIX. yüzyılın sonlarına doğru başşehri Üsküp olan, Osmanlı Devleti’nin bir vilâyeti olarak görülmektedir.⁴

Kosova’ya ilk yerleşenlerin kimler olduğu tarih kitaplarında tartışılmıştır. Sırp tarihçiler Kosova’yı kendi kutsal toprakları olarak yansıtmaya eğilimindedir. Sırp kimliğini şekillendiren değerlerden sayılan en büyük kilise ve manastırlar Kosova’da inşa edilmiştir. Sırp Ortodoks Kilisesinin Patrikhanesi 1219 senesinde Kosova’nın İpek şehrinde kurulmuştur, Arnavutlara göre Kosova’da ilk yaşayan millet Arnavutların ataları olan İliryalılarıdır. 5. ve 6. yüzyıllarda Balkanlara göç eden Slavlar, 6. Yüzyıl sonrasında İliryalıların yaşadıkları topraklara da yayılmaya başlamıştır. Genelde Balkanlardaki kabileler güçlü etnik saldırılara uğramışlardır. İliryalıları da siyasi birliklerini gerçekleştirmemiş olmaları yüzünden, kolayca diğer devletler tarafından işgal edilebilmişlerdir.⁵

İliryalıların zayıflığını kullanarak, 5-6. yüzyıllarda Slavlar bu bölgelere indiklerinde Raşka ve Zeta devletlerini kurdular. Bir kaç asır sonra 12. yüzyılda Bizans Devleti büyük sarsıntılar geçirerek, çıkmaza girmişti. Sırlar bu fırsatı değerlendirerek Sırp Kralı Nemanya, Vuçiturn yakınlarında Bizans ordusunu yenerek Kosova’yı kendi topraklarına kattı.⁶ Sırlar Kosova’yı kendi hakimiyeti altına aldıktan sonra 1389 yılında Sırp Kralı Lazar’ın liderliğinde Osmanlılara karşı oluşturulan müttefik kuvvetlerin yenilmesiyle Balkanlar’da Osmanlılara kapıları açılmış oldu. Sırp Krallığı Osmanlı hakimiyetine girdi. Bu savaşta I. Murat öldürülür, iç organları şehid olduğu yere gömüldü ve buraya Meşhed-i Hudavendigar denildi. Yıldırım Bayezid, Yeni Sırp kralı Stefan’a kendisine bağlılık yemini ettirerek Güney Kosova yöresini uç beyi Paşa’nın

⁴ Munir Aktepe“Kosova”, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 26, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 1988, s. 216-219.

⁵ Karatay, age, s. 80.

⁶ Sipahioğlu, age., s. 14.

idaresine verip Anadolu'ya döndü. Bu durum yaklaşık 50 sene sürdükten sonra 1439'da bütün Sırbistan doğrudan Osmanlı hakimiyetine girmiş oldu.⁷

C. ARNAVUT TOPRAKLARININ İSLAMLAŞMA SÜRECİ

Kuşkusuz ki İliryalılar Balkanların en eski milletlerinden sayılır. Bunlar doğaüstü varlıklara, tanrılara inanıyorlardı. Bu tür inançlarla kendilerine günlük hayatta sıhhat, hastalıklarda şifa, kıtlıklarda bereket umuyorlardı. Yapılan her türlü süs eşyasında tapma figürleri bulunmaktaydı. Bu semboller arasında en önemlisi güneşti. Güneşin dışında da suda yaşayan atların, yılanların figürleri de vardı.⁸ Kosova Arnavut topraklarının bir parçası olduğu için aynı inancı paylaşmıştı. Arnavutların İslam dairesine ne zaman girdikleri konusu tartışmalıdır. Tarih kitaplarında Arnavut toptaklarının islamlaşmasının üç farklı zamanda gerçekleştiği ifade edilir. Bunlar: Osmanlı İmparatorluğu öncesi, Osmanlı İmparatorluğu dönemi ve Rönesan'tan günümüze kadar İslamlaşma.

İslamlaşmanın Osmanlı İmparatorluğundan önce olduğunu söyleyenlerin argumanları şudur: Akdenizde konuşulan ve yaşayan diller arasında arapça kelimeler vardır. Arapça kelimelerin bulunması önceden Arap İslam davetçilerinin (tüccarlar) bu yerlere geldiğini göstermektedir.⁹ Bu görüşü Kosovalı araştırmacıların önde gelenlerinden Nexhat İbrahimi (Necat İbrahimi) de şu şekilde savunmaktadır. İslam Arnavut topraklarına batıdan özellikle de Endülüs, güneyden Akdeniz ile Sicilya, küzeydoğudan Hırvatistan kanalıyla gelmiştir.¹⁰ Hajrullah Hoxha (Hayrullah Hoca)da bu görüştedir¹¹ Aleksandre Popoviç'in de haklı olarak dile getirdiği üzere, Balkanların islamlaşması, bu coğrafyanın Osmanlılar ile tanışması sonrası gerçekleşmiştir.¹²

D. SHERİF AHMETİ'NİN YAŞADIĞI BÖLGE VE DÖNEM

Sherif Ahmeti hakkında doğru değerlendirmelerde bulunabilmek için onun yaşadığı dönemi, hayat hikayesini, şahsiyetini, hocalarını ve yazdığı eserleri, yanı onun hayatını ilgilendiren temel hususları genel hatlarıyla bilmek gerekir. Bundan dolayı bu

---

⁷ Aktepe, age, s. 216-219.

⁸ Stefanq Pollo, Ne Gjurmë te Historise Shqiptare, Toena Yay., Tirane, 2003, s. 24.

⁹ G.B Pellegrini İtaliensko-Balkanske, 1969, c. 1.

¹⁰ Nexhat İbrahimi, Kontaktet e Para te İslamit me Popujt Ballkanik ne Periudhen Paraosmane “ 1997; islami ne Trojet İliro Shqiptare Gjate Shekujve, 1998.

¹¹ Bk. Hajrullah Hoxha, Kontributi I Dijetarve Musliman ne Zhvillimin e Kultures dhe Shkences, s. 109-110; Eqrem Qabej Studime Etimologjike ne Fushen e Shipes, A-B Studime Gjuhesore VIII Prishritin 1988, s. 52.

¹² Aleksandre Popovic, Balkanlarda İslam, İnsan Yay., s. 17.

çeşit detayları bilmeden onun ilmi konulara yaklaşımı hakkında yapılan tahliller eksik kalacaktır.

1. Yaşadığı Bölge

Hayat hikayesi anlatılırken de görüleceği gibi Sherif Ahmeti Kosova'da doğmuş, küçük yaşta oranın hocalarından ders almaya başlamış, arapçayı ve diğer din ilimlerini de doğduğu ülkede öğrenmişti. O dönemlerde Kosova, Sırbistana bağlıydı. Çevresinde bulunan Arnavutluk ise komünizm ile idare ediliyordu.

2. Siyasi Durum

1912'de Osmanlı İmparatorluğun'dan ayrılmasıyla Arnavutluğun yeni hududlarının çizilmesinden sonra bu topraklarda huzursuzluk her tarafa yayılmıştır. Bununla kalmayıp sosyo-ekonomik, kültürel ve dini sıkıntılar gün geçtikçe yaşanılmaz hale gelmişti. 1 Aralık 1918'de kurulan Sırp, Hırvat ve Sloven Krallığı 6 Ocak 1929'da ismini değiştirerek birinci Yugoslavya adını aldı. I. Yugoslavya'nın ömrü kısa olmuş, II. Dünya savaşı ile birlikte son bulmuştur. II. Yugoslavya ise Josip Broz Tito önderliğinde kurulup 25 Haziran 1991'de Slovenya ve Hırvatistan'nın bağımsızlıklarını ilan etmeleriyle sona ermiştir.¹³ Sırp 28 Haziran 1389'da gerçekleşen Kosova savaşından bu yana Kosova'yı bir defa olsa da unutmadılar¹⁴. Günümüzde de kendi hakimiyeti altına alabilmek arzusuyla her türlü mücadeleye başvurmaktadırlar. Bu zor, kanlı sahneler dindar kişilerle ya da gruplarla sınırlı kalmamıştır. Özgürlük ve bağımsızlık isteyen herkesi acımasız bir şekilde hapis, sınırdışı etme veya öldürmeler yapılıyordu. Kanlı mücadelenin genelde 1981'de başlayıp 1989-99'da savaşa dönüştüğü kabul edilir.

1989 senesinde Sırbistan Başbakanı olan Slobodan Miloşević, Kosova ile ilgili daha yakından ilgilenecek büyük Yugoslavya'yı kurmayı hedefliyordu. Böylece 1988'de Kosova'nın otonomluğunu sınırlandırmış ve bir sene sonra otonom hakkı bütünüyle kaldırılmıştır. Bu süreçte Arnavutça eğitim veren okullar ve üniversiteler de kapatılmıştır.¹⁵ Benim de gözlediğim gibi Arnavutça yasaklanmakla kalmamış şehir, köy hatta yolların isimleri Sırpça isimlerle değiştirilmiştir. Sırbistanın siyaseti Arnavutları tarih sahnesinden silmek, yok etmek veya asimile etmektir.

¹³ Osman Karatay; Bilgehan A. Gökdağ, Balkanlar El Kitabı, Vadi Yayınları, 2007, s. 20.

¹⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Büyük Osmanlı Tarihi, c. 1, s. 253.

¹⁵ Karatay, age, s. 30.

İkinci dünya savaşından sonra Kosova Arnavutlarının eğitim-öğrenim seviyesi düşük düzeydeydi. Sherif Ahmeti yeni okullar açarak hem eğitim düzeyini artırmayı hem de arnavutçayı öğretmeyi hedeflemiştir. Sırpların işgalı, baskı ve zulmü yaşadığı hapis hayatına rağmen anadilini ayakta tutmak için gayret göstermiştir. İşte bu dönemde Sherif Ahmeti 19 aralık 1949 yılında Banulle köyü okulunun ilk arnavutça öğretmeni olarak atanmıştır. Daha sonra Gadime köyü Lipjan (Lipyan) belediyesi merkez lisesinin müdürü olarak da görevine devam eder. Sherif Ahmeti daha sonra tekrar asıl görevine dönerek Glllogoc (Glogos) belediyesinin genel vaizi olarak, oranın halkını imana, arnavutçayı korumaya ve sırplara karşı direnmeye davet etmiştir. Bu zaman sürecinde Lypjan (Lüpyan) belediyesinin genel müftüsü olarak atanır.

3. Sosyal Durum

Kosova'da yönetici sınıfı Sırp asker ve siyasetçiler teşkil etmekteydi, ve bunlar her türlü imtiyaza sahipti. Hocalar sosyal hayatı açısından önemli bir fonksiyon icra ediyorlardı. Kosova'da nüfusun çoğunluğunu çiftçi, sanatkar, küçük tüccarlar oluşturuyordu. Bunlar da hayatlarını sıkıntılar içinde geçiriyorlardı. Ayrıca meydana gelen ekonomik sıkıntılar da ülkeyi etkileyen en önemli sorunların başında gelmekteydi. Ülkede iç çekişmeler ve ekonomik krizler Kosova halkının Sırp'lara karşı ayaklanmasının nedeni olmuştur. Kosova toplumundan bahsederken, bu toplumda Ehli sünnetin etkin bir sosyal olgu olduğunu da mutlaka belirtmek gerekir. Özellikle de Hanefi-Matüridi mezhebi toplum üzerinde etkili olmuştur. Bu dönemde din eğitimi ve arnavutça eğitimi gayri resmi de olsa sürdürülmüştür.

4. İlmî Durum

Sırpların işgal ve saldırılarının altında yaşanan arnavut dili ve İslam kültürünü baskı altına alan bu dönemlerde yaşamak gerçekten zordur. Çünkü olaylar Kosova'da hayatın her yönünü ciddi bir şekilde etkilemiştir. Zorunlu göçler, dil, kültür ve ilim dünyasını olumsuz etkilemiştir. Halkı dünyanın çeşitli ülkelerine dağılarak hayatlarını sürdürmeye çalışmışlardır. Bununla birlikte arnavutça eğitimini, ve islam kültürünü devam ettirmek gayesiyle Sherif Ahmeti gibi önderler bu topraklarda ikamet etmeye kararlıydılar. Kosova'da gayri resmi olsa da dini halkalar ve medresenin bulunması, ülkenin dini hayatını korumasında önemli etki yapmıştır. Bunun yanı sıra camiler etkin eğitim kurumları olarak dikkat çekmektedir. Kosova'da genel itibarıyla Hanefi-Maturidi

mezhebi yaygınlaşmıştır. Bunun dışında farklı görüşlerin rahatça ifade edilebildiği özgür bir ortamın mevcut olduğunu söylemek mümkündür¹⁶.

5. Hayatı

Sherif Ahmeti 1920’de Lypjan (Lüpyan) Gumnaselle’de (Gumnasel) doğdu. İlk okulu Banulle (Banul) köyünde bitirdi. İlk öğrenimiyle birlikte köyün imamından arapça ve din ilimlerini tahsil etti. 1934 yılında Priştine’de medreseye başladı. Meşhur Ahmet Mardoçi ve Hamdi İbrahimi’den ders aldı ve 1965 yılında mezun olduğu medreseye hoca olarak başladı. Medresenin adı Alaudin olarak bilinmektedir.

6. Görevleri

Kosova’da bulunan bütün medreselere ikinci dünya savaşından sonra Sırplar tarafından kilit vuruldu. Medreselerde din derslerinin verilmesi engellendiyse de, yaşanan zorluklardan sonra Priştine’de yeniden medrese açılması başarılıdır. Dini derslerinin tekrar hayat bulması Sherif Ahmeti’nin ve meslektaşlarının gayretlerinin neticesidir. Sherif Ahmeti aynı süreç içinde medresenin öğretmenliğini ve müdürlüğünü yapmış. Medresede 13 yıl boyunca müdürlük görevini başarıyla sürdürmüştür. Eğitim-öğretim görevinin yanı sıra farklı yazıları arnavutçaya tercüme etmiştir. 1968’de ilk defa İlmihal kitabını tercüme ettiği bilinmektedir. Bu kitap aynı zamanda avamın dini bilgileri öğrenebildikleri ve güvenilen tek kaynaktı. 1992 yılında Kosova’da İlahiyat fakütesinin açılışı gerçekleşmiş oldu. Sherif Ahmeti ilerlemiş yaşına rağmen bu muessesede iki sene süreyle akaid dersleri vermiştir.

7. Vefatı

Sherif Ahmeti, Kosova’nın başkenti Priştine’de 4 nisan 1998 yılında vefat etti. Cenaze namazına Arnavutluk, Makedonya, Karadağ ve diğer ülkelerden gelen kalabalık bir cemaat iştirak etti. Priştine merkez camiinde cenaze namazı kılındı. Merhum Priştine’de defnedildi¹⁷.

---

¹⁶ Sherif Ahmeti, “Komente dhe Mendime İslame”, Lidhja Yay., s. 396, Priştine 1995; Türkçe karşılığı şu anlama gelir, “İslami tefekkür ve yorumlar”, aşağıda detaylı bir şekilde anlatılmıştır.

¹⁷ Rilindja, 16 Nisan 1998, s. 6.

E. İLMİ KİŞİLİĞİ

1. Kelam İlimine Genel Bir Bakış

Sherif Ahmeti İslam itikadını Hz. Peygamber'in getirdiği şekilde muhafaza etmeye çalışmıştır. İnanç ile ilgili konularda Maturidi çizgisini takip etmenin gerektiğini savunmuştur. Çünkü O'na göre bu yol en doğru ve teşbihçilikten uzaklaştıran yagane yoldur.

Sherif Ahmeti Selefilerin yaptığı gibi, nasslarda bulunan bilgi ile yetinmeyerek, bunun yanında da akla önem vermiştir. Aynı şekilde Allah'ın zatı ve sıfatlarıyla alakalı ayet ve hadislerin tecsim ve teşbihe düşmemek için yorumlanmasını daha doğru bulmuştur. Bu çeşit ayet ve hadislerde en güzel şeyin tevil olduğunu savunmuştur. Sherif Ahmeti'in itikadi konular hakkındaki görüşleri, özellikle kelam alanında yazmış olduğu Komente ve Mendime islame ile açıklamalı Kur'an Kerim meali gibi eserlerinde yer almıştır. Ayrıca ailesinde bulunan basılmamış notlarında ve çalışmalarında kelami görüşlerini bulmamız mümkündür.¹⁸

2. Tasavvufa Bakışı

Tasavvuf kelimesinin 'suf' ya da 'yün' kelimesinden türetildiğini, mutasavvurların seçkin kişiler olduklarını, yaptıklarının İslam'a uygun bulunduğunu söyleyen Sherif Ahmeti, onların başlıca özelliklerinin kendilerini kontrol etme, Allah'tan korkma ve Allah'a karşı besledikleri sevgi olduğunu ifade eder.¹⁹

Müellife göre tasavvuf kelimesi hicri üçüncü asıra kadar bilinmemiştir. Bu mütevazi şahıslar yeni tasavvuf isminin çatısı altına girmişlerse de eski usülünün takipçileri olmaya devam etmişlerdir. Yani muttaki olan, dünyayı önemsemeyen, dini ibadetlerle meşgul olan, tevazuya sahip kişilerdi. Tasavvufun temeli ilk defa Basra'da Abdülvahin b. Zeyd tarafından atıldığını söylemiştir. Abdülvahin b. Zeyd, ibadet amacıyla dört duvarla çevirili bir daire herkesin görebileceği ortamda yapanların ilkidir.²⁰ Her mezhebin belirlediği sınır ve kuralları vardır. Tasavvuf ehline göre kendi bünyesinde de bidat işleyenler vardır. Sherif Ahmeti'ye göre tasavvuf literatürüne

¹⁸ Kendi eliyle kalme aldığı yazma nüshası, bu nüshayı müellifin ailesinden temin ettim. 120 sayfalık zengin bir içeriğe sahiptir ve 1993-1994'te yazılmıştır. Nüshasına İslam akaidi ile başlayıp kelam ile ilgili bütün konuları ele almıştır. Dipnotlarda 'El Yazma Nüshası' olarak kullanılmıştır.

¹⁹ Ahmeti, age, s. 345.

²⁰ Takvim 1401/Kalendar 1981, Boton Kryesia E Shoqatës Së Ylemave Në R. S. Të Serbisë Prishtinë, Sherif Ahmeti, Tasavvuf, s. 59.

bidatlar tasavvufu öğretenlerin değil öğrenenlerin vasıtasıyla girmiştir. Hocalar dine uymayan her vaziyet, hal ve durum olduğunu anladıklarında geri çevirip onu işleyeni de kümeden uzaklaştırmışlar.²¹

Ona göre ilk Sufilerin düşünce ve davranışları İslam'la uyuşmaktadır. Gayeleri sadece Allah'ın emirlerini yaşayarak nehiylerini de diğer insanlara aktarmaktır. Bundan dolayı İslam Tasavvufu diye isimlendirilmiştir.²² Sonradan gelen Tasavvuf ehlini eleştirir. Sonraki dönemlerde Tasavvuf'a yeni bidatlar ve felsefi düşünceler girmiş, Tasavvuf asıl amacını yitirmeye başlamıştır. Ayrıca yeni bir takım hizipleşmeler ve gruplaşmalar filizlenmeye başlamıştır. Grupların çıkmasıyla herkes kendini haklı bilmiş diğerlerine kin ve düşmanlık beslemiş, iftira ve yalanlarla kendisi dışındakileri kötülemiş ve ötekileştirmiştir.²³ Sherif Ahmeti ilk asırların tasavvufunu överek onların sirât-ı müstekîm üzere olduklarını vurgular. O, sonraki dönemlerde asılsız ve İslam'a ters görüşler üretilmeye başlandığını ortaya çıkan her tasavvuf grubunun sunni yolu üzere iken sonraki dönemlerde eski şeyhlerin vefat etmesiyle yeni şeyhlerin başa gelerek sünnilikten çıkıp şiiliğe meyiletiklerini vurgular.

F. ESERLERİ

Yukarıda bahsedilen gayretlerinin dışında çalışmalarını daha çok "Bulentini İnfmativ"²⁴, Takvim²⁵, Edukata İslame²⁶ ve Dituria İslame²⁷ dergilerinde yayınlamıştır. 1969 senesinde de yazarı bilinmeyen boşnakça Hanefi ilmihalı ve Yasin-i şerif tercümelerini arnavutçaya çevirmiştir. Sonraki yıllarda da Süleyman Çelebi'nin

²¹ Takvim 1401, age, s. 59.

²² Ahmeti, age, s. 346.

²³ Ahmeti, age, s. 347.

²⁴ Osmanlı Devleti'nin Kosova'da çekilmesiyle birlikte başlayan ve II. Dünya Savaşı'nın sonunda kadar devam edecek olan siyasi ve sosyo-kültürel krizlerden dolayı İslami yayın yapılmamıştır. İlk olarak 1957 senesinde "Muhtasar İlmihal ve Temel İslam Bilgileri" adlı eser Yugoslavya Ulema Derneği tarafından Sırpçadan tercüme edilerek yayınlanmıştır. Bu dönemde İslami yayının taşıyıcıları İslam Birliği, Ulema Derneği, Alauddi Medresesi ve Medrese Öğrenciler Birliği idi. 1985 yılında Kur'an-I Kerim'in Arnavutçaya tercümesine kadar (ilk tecümesi Fethi Mehdiu tarafından yapıldı) İslam temel dini bilgilerini ihtiva eden ilmihaller ve peygamberler tarihi hakkında bilgi veren kitap ve broşürlerin yayımlandığı görülmektedir. Bak. İslam Dünyasında Dini Hizmetler ve Dini Kurumlar, II. Uluslararası Öğrenci Sempozyumu, T.D.V Yay., Muhamed Ahmetaj, Kosova'da Din Hizmetleri ve Din Kurumları, s.181.

²⁵ Genelde her senenin başında çıkan ve kitap formatında basılan takvim iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısım namaz vakitleri, dini bayramlar, Ramazan günleri gibi konular içermektedir. İkinci kısımda ise eğitim-öğretim, dini ve kültürel konuların işlendiği bölüm bulunmaktadır. Bu eser ilk defa 1970 yılında basılmıştır. Bak. Ahmetaj, age, s. 182.

²⁶ İlk defa 1971 yılında çıkan ve üç ayda bir yayınlanan önemli bir dergiydi. O dönemde Arnavutça basılan tek İslam dergisi özelliğini kazanmıştı. Çünkü o dönemde Arnavutluk'ta din yasaktı. Bu dergi sadece Kosova ile sınırlı kalmamıştır aynı zamanda da Kosova dışında da İslami Arnavutça tanıtan ve aktaran tek İslami dergidir. Bu dergide şu konular işlenmiştir: İslami ilimler, tarih, edebiyat ve kültür. Dergi 40 yıl aşkın süreyle Arnavutların yaşadıkları bölgelerde basılmış ve bugünkü formatla 100. sayısına kadar ulaşmıştır. Bak. Ahmetaj, age, s. 183.

²⁷ İlk defa 1957 yılında Arnavutça olarak yayınlanan ve "ilmihal" adlı kitapla başlayan yayıncılığını diğer kitapların basımı izlemiştir. Çoğu 1970-80 yıllarında olmak üzere İslam dininin temel bilgilerini içeren kitapçıklar basılmıştır. Günümüzde de Kosova İslam Birliğine bağlı olarak faaliyet göstermektedir. Bak. Ahmetaj, age, s. 182.

‘‘Mevlidini’’ arnavut harfleri ile bastırmıştı. Arnavut halkına kazandırdığı en önemli eser şüphesiz ki Kur’an’ı Kerimi arnavutçaya tercüme etmesidir.

Sherif Ahmeti’nin önemli diğer bir eseri, Komente dhe Mendime İslame (İslami tefekkür ve yorumu) isimli 396 sayfalık zengin içerikli kitabıdır. Dönemin problemlerini iyi bilen ve çözüm üretmeye çalışan, dini, siyasi ve kültürel mevzuları inceleyerek aydınlatıcı örnekler ortaya koyan bu kitapta yer alan önemli konulardan bazıları şunlardır: Oku, Sen Kimsin, Müminin Sıfatları, Allah’a Yakınlığı, İnsanın Mesuliyeti, Namaz, Allah en Büyüktür, Moneteizm, Allah’a İman, Din İnsanla Beraber Doğmuş, İslam Ahlakı, Ramazan Orucu, Cuma Namazı, İsra ve Miracı, Fatiha Suresi, Allah’a Sığınmak, Allah’ın Sıfatları, Muhammed’in Nasihatı, İslam Adaleti, Allah’ın Rasulleri Erkek idi, Kur’an’ın Mücizesi, İman, Tasavvuf ve Kadınların Eğitimi. Kitabın bir mühim özelliği vardır. Bu kitabın hazırlanması on beş yıl sürmüştür. Biraraya getirmeden önce yapmış olduğu bütün çalışmalarını gözden geçirmiştir. Farklı dergilerde yayınlanmış konuları toplama işlemlerini bizzat müellif yapmışır.

1993 yılında O’nun Kur’an-ı Kerim ve açıklamalı meali toplam bir milyon adet basılmış ve halka dağıtılmışır. Kur’anı Kerim ve açıklamalı meal iki defa Kayro’da birer defa Roma, Riad, Londer ve Priştine’de basılmışır. Açıklamalı mealin içeriği şu şekildedir: Bir sayfa üç bölümden oluşmaktadır. Arapça metni, yan tarafında tercümesi ve sayfanın alt kısmında önemli bulduğu kısaca tefsiridir.

G. ÇALIşMALAR

Müellifin çalışmalarının dergilerde yayınlandığını söylemişitık. ‘‘Dituria İslame, Edukata İslame ve Buletin. Diğer çalışmalarını da ‘‘Takvimde’’ yayınlamışır.

1. Buletin’de yayınlanmış olan konular:

- Muhammed a.s., Dünya O’nun zamanında; Buletini, nisan-haziran 1970, s. 15.
- Ebu Eala el-Mevdudi: İslam (dinimiz neden bu isimle isimlendirildi); Buletini, temmuz-eylül 1970, s. 1-5.
- Kur’an ve Hayatın Sorunları; s. 6-10.
- Beytül Mukaddese; s. 11-17.
- İslam Dini ve Bilim; s. 18-25.

- İslam ve ilim; Buletini, ekim-aralık 1970, s. 1-4.
- Ebu'l-cmim, İlim; Buletini, ekim-aralık 1970, s. 11-19.
- Kan Davaları, Buletini, s. 33-41.
- Hac Yolculuğu, s. 55-74.

2. Takvim'de yayınlanmış olan konular:

- Kan Davaları; Takvim, 1970, s. 30-37.
- Bayram ve Kurban; Takvim, 1971.
- İslamın Hükümü ve Şartları; Takvim, 1971.
- İslam Eğitimi; Takvim, 1972, s. 43-45.
- Abutevab Yusuf, 'Bismilah', Takvim, 1973, s. 53-55.
- Ebeveyn Kimlerdir, s. 56-58.
- Veda Hütbesi, Takvim, 1974, s. 38-40.
- İslam'da Kadın, s. 54-58.
- Dua, s. 62-65.
- Resulullah, Takvim, 1975, s. 77-81.
- Herakli Muhamedin nübüvetini nasıl doğrulamıştır, 1976, s. 85-88.
- Dr. Ahmet Şevki: Sıgaranın Hükümü, s. 68-71.
- Kur'an Mucizesi Hakkında, Takvim, 1979, s. 95-109.
- Allah'a İman, Takvim, 1980, s. 56-72.
- İslam, İman ve Amel Demek, s. 73-83.
- Ahiret Hakkında Deliller, s. 98-123.
- Vahiy, Takvim 1981, s. 34-38.
- Allah'ın Peygamberleri, s. 39-45.
- Muhammed'in Örnekligi, s. 46-51.
- Tasavvuf, Takvim 1981, s. 57-62.
- Din, Eski bir Şey Midir, s. 63-74.
- Dünya, Lanetlenmiş mi, Lanetlenmemiş mi, Takvim, 1982, s. 56-76.
- Hak Olan Dinin Özellikleri, s. 92-96.
- İnsan, s. 104-110.
- Abdutevab Yusuf, Annenin Kalbi, Takvim, 1982.
- Yasin Suresi, Takvim, 1983, s. 36-63.

- İslam Mutlak Adalettir, s. 96-106.
- Din İnsanla Beraber Doğmuş, Takvim 1984, s. 36-46.
- Allah'a iman, Takvim 1985, 36-52.
- Zîzlâl Suresinin Tercime ve Tefsiri, Takvim 1986, s. 55-57.
- Allah'a ve O'nun Resulüne İtaat, Takvim 1987, s. 50-60.
- İslami Nasihatler, s. 133-143.
- Yasin Suresinin Tercüme ve Tefsiri, Takvim 1989, s. 61-89
- Kabe ve Hac, Takvimi, 1990, s. 103-126.

3. Edukata İslame dergisinde yayınlanmış olan konular

- Peygamber, Edukata İslame, no:1/1971, s. 10-13.
- İslam İlim ve Kültürdür, s. 14-18.
- Asır Suresinin Tecüme ve Tefsiri, Edukata İsalme, no:2/1971, s. 3-9.
- Peygamber Nasihat Eder, s. 19-21.
- Eğitim, İslam'da Kadın Öğrenimi, s. 42-45.
- Hoşgeldin Ramazan Eğitim Ayı, Edukata İslame, no:3/1971, s. 3-7.
- Fatıha Suresinin Tercüme ve Tefsiri, s. 8-16.
- İnne'dine indellâhi'l İslam Ayetinin Tefsiri, Edukata İslame, no:4/1972, s. 3-8.
- Ali İbni Ebi Talib ve O'nun adalet ve hüküm etmesi, s. 36-41.
- İhlas Suresinin Tecüme ve Tefsiri, Edukata İslame, no:5/1972, s. 3-9.
- Rabbena Âtina fiddünya haseneten ve fil ahireti haseneten.. ayetinin tefsiri, Edukata İslame, no:6/1972, s. 3-10.
- İman, Edukata İslame, no:7/1973, s. 6-11.
- Allah'ın Rahmetinin Altında Hasta Olan, s. 39-42.
- Umit Edilen başarıldı, s. 71-72.
- İslam'da Adalet, Edukata İslame, no:8/1973, s. 3-10.
- Kur'an Mucizesi, s.35-41.
- Umulur Bilirsiniz, s. 70-74.
- Neden İnanıyoruz, Edukata İslame, no:9/1974, s. 3-8.
- Abdul Munin En-Nemr, İslami Nasıl Anlayalım, s. 16-22.

- Ey İnsanlar Biz Sizi bir Kadın ve Erkekten Yarattık.. ayetinin tefsiri, Edukata İslame, no:11-12/1974, s. 3-7.
- Allahu Ekber, s. 37-41.
- Peygamberin Kız Çocuğu Olan Zeyneb, s. 59-64.
- Namaz Çirkin Şeylerden Uzaklaştır... ayetinin tefsiri, Edukata İslame, no:13/1975, s. 3-6.
- Tövbe, s. 43-46.
- Allah'a ve O'nun Peygamberine İnananlar, Edukata İslame, no:14/1975, s. 3-6.
- Bakara suresinin 183 ayetinin tefsiri, s. 7-10.
- İman Hakkında Hatırlatma, s. 53-56.
- Kevser Suresinin Tercüme ve Tefsiri, Edukata İslame, no:15-16/1976, s. 3-5.
- Kabe ve Hac, s. 45-50.
- Din Hakkında Konuşmak, s. 51-53.
- Cuma Ayetinin Tercüme ve Tefsiri, Edukata İslame, no:17/1976, s. 3-8.
- Kabe ve Hac, s. 49-53.
- Şii Mezhebi, s. 54-60.
- Bakara Suresinin 129 Ayetinin Tercüme ve Tefsiri, Adukata İslame, no:18/1976, s. 3-7.
- Hac ve Kabe, s. 57-65.
- Murcie, s. 66-69.
- Bakara Suresinin 1-4 ayetinin Tercüme ve Tefsiri, Edukata İslame, no:19/1977, s. 3-8.
- Oku, s. 20-24.
- Doğum Günü ve Allah'ın Günleri, (Mevlit Kandili), s. 29-32.
- Mutezile, 36-40.
- Ramazan Kur'an Ayı, Edukata İslame, no:20/19777, s. 3-9.
- Din İnsanla Beraber Doğmuştur, s. 30-37.
- Muhammedin Örnekliğı, Edukata İslame, no:21/1978, s. 3-8.
- Vehiddudin Han, Ahiret Hakkında Deliller, s. 35-43.
- -Abdullah bin Amır bin As, s. 57-61.

- Felek Suresinin Tercüme ve Tefsiri, Edukata İslame, no22/1978, s. 3-7.
- Peygamber, Kitap ve Mucize, s. 29-35.
- Ayetül Kürsi Tercüme ve Tefsiri, Edulata İslame, no:23/1979, s. 3-9.
- Muhammed, İsa ve Musa Peygamberdirler, s. 50-51.
- Rüyettullah Hakkında Olan Ayetinin Tercüme ve Tefsiri, Edukata İslame, no:24/1979, s.3-8.
- Azhâb Suresinin 72. Ayetinin Tercüme ve Tefsiri, Edukata İslame, no:25/1979, s. 3-8.
- Güzel Priştine ve Yeni Medrese ‘Alaudin’, s. 9-12.
- Bölgemizde Tasavvuf, s. 48-52.
- İsra ve Miracı, Edukata İslame, no:26/1980, s. 3-10.
- Çinliler arasında Muhammed, s. 45-52.
- Kadir Suresinin Tercüme ve Tefsiri, Edukata İslame, no:27/1980, s. 13-19.
- Senden Önce Hiçbir Peygamber... Ayetinin Tercüme ve Tefsiri, Edukata İslame, no:27/1980, s. 3-9.
- Tasavvuf, s. 36-42.
- İnsanlığın Kökeni ve Akralara saygı, Edukata İslame, no:30/1981, s. 9-14.
- Abdutevab Yusuf, Annenin Kalbi, s. 61-63.
- İman ve Amel Arasında Şeriat, Edukata İslame, no: 31-32/1981, s. 3-9.
- Nisa 59. Ayetinin Tercüme ve Tefsiri, Edukata İslame, no: 33-34/1982, s. 3-8.
- İslamcılık ve İnsanlar Arası İlişkiler, s. 30-32.
- Taziye, s. 60-63.
- Nahl 125. Ayetinin Tercüme ve Tefsiri, Edukata İslame, no: 35-36/1982, s. 3-9.
- Bakara Suresinin 1-25. Ayetinin Tercüme ve Tefsiri, s. 57-60.
- İslam Daveti ve Modern Dünya, Uluslar Arası İkinci Konferans, s. 64-66.
- İnsanları Birbirine Yaklaştırmada İslamın Hakkı, Edukata İslame, no:37-38/1983, s. 3-7.
- Alauddin Medresesi, s. 57-60.
- Tirmizi, s. 65-67.
- Bakara Suresinin 26-60. Ayetlerin Tercüme ve Tefsiri, 73-78.

- Muhammedin Ahlaktaki Mükemmel Örneği, Edukata İslame, no: 39/1984, s. 3-8.
- Söz, s. 37-44.
- Mevlid Kandili, s. 45-50.
- Bakara Suresinin 61-120. Ayetlerinin Tercüme ve Tefsiri, s. 55-63.
- Allah'a Yaklaşmak, Edukata İslame, no:40/1984, s. 3-10.
- Bakara Suresinin 120-200. Ayetlerin Tercüme ve Tefsiri, s. 60-74.
- Telkin, s. 75-78.
- Zilzal Suresinin Tercüme ve Tefsiri, Edukata İslame, no:41-42/1985, s. 3-11.
- Bakara Suresinin 201-286. Ayetlerinin Tercüme ve Tefsiri, s. 60-78.
- İnsanın Sorumluluğu, Edukata İslame, no:43/1985, s. 3-9.
- Ali-İmran Suresinin 1-51. Ayetlerin Tercüme ve Tefsiri, s. 10-21.
- Nahl Suresinin 78. Ayetinin Tercüme ve Tefsiri, Edukata İslame, no:44-45/1986, s. 3-8.
- Ali-İmran Suresinin 52-103. Ayetlerin Tercüme ve Tefsiri, s. 9-19.
- Allah'ın Peygamberi, s. 106-108.
- Kur'an Dinin Kitabıdır, Edukata İslame, no:46-47/1986, s. 3-8.
- Ali-İmran Suresinin 104-155. Ayetlerinin Tercüme ve Tefsiri, s. 9-19.
- Sen Kimsin, Edukata İslame, no:48-49/1987, s. 7-12.
- Ali-İmran Suresinin 156-200. Ayetlerinin Tercüme ve Tefsiri, s. 85-88.

4. Dituria İslame

- Muhammed Ali Sabuni, Kur'anla İlgili bilgiler, Dituria İslame, no:1, Haziran 1986, s. 4-6.
- Muhammed Ali Sabuni, Kur'anla ilgili bilgiler (2), Dituria İslame, no: 2, Eylül 1986, s. 8-11.
- Din İnsandan ne İster, Dituria İslame, no:4-5, Ocak 1978, s. 5-6.
- Muhammed Peygamber ve Eş Olarak, Dituria İslame, no:6, Temmuz 1987, s. 5-12.
- Cinler Alemi Hakkında, Dituria İslame, no: 7, Ekim 1987, s. 8-11.

- Kurban, Dituria İslame, no:8-9, Ocak-Haziran 1988, s. 3-6.
- Ramazan, Dituria İslame, no:12 Ocak-Mart, 1989, s. 3-5.
- Şanlı Kur'an, Dituria İslame, no: 13-14, Nisan-Eylül 1989, s. 4-7.
- Muhammed Muteveli Şaravi, İsa Hakkında Kur'an-ı Kerimde Ayetlerin Açıklaması, Dituria İslame, no: 15-16, Temmuz 1990, s. 11-13.
- İnsan İçin Yaratılmış Alem, Dituria İslame, no:18, Ekim 1990, s. 5-7.
- Hidayet ve Dalalet, Dituria İslame, no:22-23, Şubat-Mart 1990, s. 10-12.
- İnsanın Hak Olan İnanca İhtiyacı vardır, Dituria İslame, no:24, nisan 1991, s. 30-32.
- Ramazan, Dituria İslame, Nisan 1991, s. 12-13.
- Muhammed Alemlere Rahmet Olarak, Dituria İslame, no:30-31, Nisan 1992, s. 31.
- Peygamberler Erkekiler Dituria İslame, no: 39, Temmuz 1992, s. 11-12.
- İnsanlık ve O'nun Dinlere Ayrılmaları, Dituria İslame, no: 45, Ocak 1993, s. 5-6.
- İbadet ayı olarak Ramazan, Dituria İslame, no: 46, Şubat 1993, s. 5-6.
- İslam Tarihinde Hicret, Dituria İslame, no: 50, Haziran-Temuz 1993, s. 10-12.
- Muhammed Salih... Sevindireni Söylemek, Dituria İslame, no:54, Ocak 1994, s. 26-27.
- Ramazan, Dituria İslame, no:137, 2001, s. 4-6.

1. Tefsiri

Temel İslam bilimlerinin tefsir ve kelam alanlarında önemli çalışmaları bulunan Ahmeti genelde İslam kültürünü Maturidi çizgisi üzerine yaşatmaya çalışmıştır. Bu büyük alimin, düşünürün ve vatanseverin fikirleri kendisinden sonraki nesillere ufuk açmış, yaşadığı döneme ve coğrafyaya silinmez izler bırakmıştır. Sherif Ahmeti gerek Kur'an mealinde gerekse "Komente dhe Mendime İslame" kitabında Arnavut topraklarında İmam Matüridi'nin ve Hanefi mezhebinin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Bunun meşhur olan Kur'an meali ve tefsiridir. Bu tefsirde ameli ayetler dışında önemli gördüğü ayetlerin tefsirini ve te'vilini yapmıştır. Bu baskı günümüzde vardır, ihtiyaç olunca yeniden basılabilir.

Sherif Ahmeti, Komente ve Mendime İslame kitabında, Fatiha, ihlas, Kevser ve Zîlzâl sûrelerinin tefsirini yapmaktadır. Fatiha suresini açıklarken besmeleden başlayıp her bir ayetinin tefsirini yapmaktadır. Aynı şekilde İhlas, Kevser ve Zîlzâl surelerinin tefsiri olan bu kitapta Sherif Ahmeti önce bu surenin faziletini zikretmiş, daha sonra sureyi ayrıntılı bir şekilde tefsir etmiştir.²⁸

2. Kelam

Kur'an meali tefsirinde Sherif Ahmeti'nin açıklamaları daha çok kelami niteliklidir. Ayrıca ailesinden temin ettiğim yayımlanmamış notlar vardır. Bu notlar üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ilahiyyat, ikinci bölümde nübüvvet ve üçüncü bölümde ise sem'iyyat bahislerine yer verilmektedir. Aynı şekilde "Komente dhe Mendime İslame" kitabında kelami konular yer almaktadır. Son kitabın mevzularından bazıları şunlardır: Mü'minin Sıfatları, Vahdaniyet, Allah'ın Sıfatları, Doğru ve Batıl Yol, Allah'ın Peygamberleri Erkektiler, Kur'an'ın Mucizesi, Peygamberin Mucizesi ve İman²⁹.

H. KOSOVA'DA MATÜRİDİLİK VE SELEFİLİK

İslamın ilk asırlarında alimler arasında farklı görüşler olmuşsa da mezhep terimi kullanılmamıştır. İslam topraklarının genişlemesiyle İslam dini yeni dil, kültür ve farklı dinlerle yüzyüze geldiğinde kuşkusuz yeni içtihatlara ihtiyaç duyuldu. İchtihatların çoğalmasıyla, kabul ve redd yönünden farklı kapılar açılmasına vesile oldu. Yeni bir içtihat eski bir sorunu gidermiş olsa da aynı zamanda yeni bir sorunun da nedeni oldu. Peygamber Efendimiz yeni mezheplerin ortaya çıkacağını bildirmiştir. Yahudileri'n yetmiş bir, Hıristiyanlar'ın yetmiş iki, ümmetinin de yetmiş üç fırkaya ayrılacağını, bu yetmiş üç fırkadan birinin kurtuluşta, diğerlerinin ise ateşte olacağını haber vermiştir³⁰.

Mezheplerin, Abbasiler döneminde ortaya çıktıklarını söylemek hatalı bir görüş değildir. Halife Harun Raşid tarafından Ebu Hanife'ye kadılık makamı teklif edilmiş, peşinden Ebu Hanife bunu kabul etmemiş ve halifenin ısrarları sonunda talebesi Ebu

---

²⁸ Ahmeti, age, s. 1.

²⁹ Ahmeti, age, s. 2.

³⁰ Ebu Davud, Sünnet, 1; İbn Mace, Fiten, 17.

Yusuf kadılık makamına getirilmiştir. Ebu Yusuf Bağdat başkadısı unvanını aldıktan sonra artık Ebu Hanife'nin görüşlerinin ekseriyeti yönetime girmiş oldu. Bu şekilde hanefi mezhebi resmiyet kazanmıştır³¹. Eşarilik ve Maturidilik de Abbasi döneminde ortaya çıkmışlardır³². Böylece Matüridi mezhebi Abbasi halifeliğinden Osmanlılara, Osmanlı İmparatorluğundan Balkanlara geçmiştir. Osmanlı İmparatorluğundan bu yana Arnavut topraklarında Matüridilik mezhebi resmi mezhebimizdir. Fakat 20. yüzyılın ikinci yarısında sayıları giderek artan Selefi zihniyeti arnavut topraklarında daha doğrusu Balkanlarda ortaya çıkmaya başlamıştır³³. Selefilerin ortaya çıkmasıyla bu iki mezhep arasında itikadi ve siyasi sorunlar çoğalmaya başladı. Kosova'da itikadî sahada önde gelen iki akım bulunmaktadır. Kadim olan Maturidilik³⁴ ve yeni akım ise Selefiliktir.³⁵

I. KOSOVA'DA MATÜRİDİLİĞİ DEVAM ETTİREN ÖNEMLİ İSİMLER

Matüridilik, İmam Ebu Hanife'nin görüşlerini geliştirip sistemleştiren Ebu Mansur el Matüridi'ye nispet edilen itikadi bir mezheptir. İncelendiğinde Matüridilik ve Hanefilik arasında çok yakın ilişkinin bulunduğu görülecektir. Aynı zamanda Matüridiliğin kaynaklarının Hanefilik olduğu konusunda ittifak vardır. Bu mezhebin

³¹ Ebu Zehra, İslamda Fıkhi Mezhepler Tarihi, Hisar Yay., İstanbul 1978.

³² Yıldız Dursun Hakkı, "Abbasiler" TDV İslam Ansiklopedisi, c. 1, Üsküdar-İstanbul 1988.

³³ Tarihte ve Günümüzde Selefilik, Ahmet Kavas, Avrupa Selefiligi, Ensar Neşriyat, s. 615.

³⁴ Ebu Mansur Muhammed b. Muhammd b. Mahmud el-Matüridi es-Semerkandi, günümüz haliyle Özbekistan Cumhuriyeti'nin Semerkant şehrinin Matüridi ya da Matürit isimli belde yada mahallesinden olduğu için böyle isimlendirilmiştir. Abbasiler'in merkezi otoritesinin zayıfladığı dönemde, siyasi yönden Abbasiler'e bağlı bulunan müstakil devletlerden Samaniler'in Maverainnehir'e hakim oldukları bir dönemde yaşamıştır. Matüridi'nin 333/944 Smerkant'ta vefat ettiği konusu neredeyse alimler arası ittifak edilen bilgilerdendir. İmam Maturidi'nin tefsir, fıkıh ve kelam sahalarında farklı eserler telif İslam kültürüne katkı sunmuştur. Kitapları yazıldığı günden bu yana araştırmacılar büyük rağbet görmüş, ve en çok okunan ve aranan kitaplar arasında yer almıştır. Eserleri: Kitabu't-Tehvid, Kitabu'l Makalat, Kitabu'l Usul, er-Red ale'l Karamita, Reddu'l-usuli'l hamse li Muhammed el Bahili, Reddu Evaili'l-edille li'i-Kabi, Reddu Vaidi'l-füssak li'l Kabi, Reddü Kitabı'l-İmame li badi'r-revafiz, Kitabu'l Cedel, Meahizü's-Şerai, Risale fima la yecüzü'l-vakfu fi'l Kur'an, Te'vilatü'l-Kur'an veya Te'vilatü Ehli's-Sünne.

³⁵ Sözlükte "önce gelmek, geçmek, geçmişte kalmak" anlamındaki selef sülûf kelimesinden gelen selefiyye "geçmiş insanlar, soy, fazilet ve ilim bağlamında önce gelip geçenler" demektir. Selef, terim olarak ilim ve fazilet açısından müslümanların önderleri sayılan ahash ve tâbiîn için kullanılır. Sahâbe ve tâbiîn mezhebinde bulunan fakih ve muhaddislerin yolu şeklinde de tanımlanan Selefiyye ayrıca Ehl-i sünnet-i hâssa olarak da bilinmektedir Bu ekolün mensupları kendilerini ehlü's-sünne, ehlü'l-hadis ve's-sünne ve ehlü'l-hak gibi terkiplerle anarken muhalifleri onları Eseriyye, Haşviyye, bazan da Müşebbihe diye nitelendirmiştir

Muhalifler tarafından Selefi mezhebine Müşebbihe, Mücessime ve Haşviyye gibi isimler verilmişse dahi Selefiyye tarafından bu tür isimler kabul etmeyip, bir suçlama ve itham olduğunu söylemişler . Selefiyye mezhebin sisteminin oluşmasında muhakkak Ahmed b. Hanbel'in inkar edilemez büyük rolü vardır. Selefiligi gerçek anlamında sistemleştiren İbn Teymiyye ve takipçilerinin destekleridir. İbn Teymiyyenin en önde gelen takipçisi İbn Kayyim el-Cevziyye olmuştur. Bu iki ismin gayretleriyle Ehl-i Hadis ekolü belli ortak görüşler etrafında birleşen bir anlayış boyutundan sistematik Selefilik aşamasına geçmiştir.Günümüzde Selefiligin yolunu takip eden Vahhabi mezhebi olmuştur. Vahhabilik ismini XVIII. asırda Suudi Arabistan'da ortaya çıkan Muhammed b. Abdülvehhab'tan almıştır. Bunlar kendi daha çok Selefi olarak tanıtan hareket, Hanbeli mezhebine bağlıdırlar. Selefi görüşlerini Ahmed b. Hanbel'den sonra onun mezhebine tabii olanlar günümüze ulaşmalarına vesile olmuşlardır. En belirgin isimler Ebü'l- Vefa, İbnu'l- Akil, İbnu'l-Cevzi, İbn Kudame, İbn Teymiyye, İbn Kayyim'l Cevziyye, İbnu'l Vezir, Şah Veliyyullah ed-Dihlevi, Muhammed b. Ali eş-Şevkani v.s. Ahmet Akbulut, Tarihte ve Günümüzde Selefilik, Selefiligin Teolojik ve Düşünsel Temelleri, s. 113-135.

kurucusu kabul edilen İmam Matüridi, İmam Ebu Hanifenin görüşlerini ömrünün sonuna kadar bütün gücüyle yaymaya çalışmıştır. Bu mezhebi ayakta tutan kadim alimler şunlardır. Hakim es-Semerkandi, Ebü'l Yüsr el-Pezdevi, Ebü'l Muin en-Nesefi ve Necmeddin Ömer en-Nesefidir.

Mezhep mensupları ve düşünceleri Türkiye, Kuzey Afrika, Orta Asya, Balkanlar, Hindistan, Pakistan, Malezya ve Endonezya başta olmak üzere geniş ve büyük bir coğrafyaya yayılmıştır. Bu önemli alimlerin çalışma ve gayretlerinden İmam Matüridinin itikadî düşüncelerini topraklarımıza ulaştıran muhim araştırmacılarımız şunlardır: Sherif Ahmeti, Nexhat İbrahimi ve Kasim Gerguri.

Nexhat İbrahimi (Necat İbrahim) 10.06.1959 dünya'ya gelmiştir. İlk okulu doğduğu şehir Prizeren'de bitirerek, sonra başkentte medrese eğitimine devam eder. Daha sonra yüksek öğrenimini Bosna Hersek'te İslam üniversitesinde tamamlamıştır. Boşnakça ve Arapçadan 70 kadar eser anadiline arnavutçaya çevirmiştir. Aynı zamanda kendisi 20 kadar eser telif etmiştir. En meşhur eserleri: Historia dhe Kultura İslame Shqiptare (Arnavutluğun Tarihi ve İslam Kültürü), İmam el-Maturidiu, Klasiket e Kelamit Sunit (Suni Kelamın Klasik Yazarları), Etika dhe Filozofia İslame (Etik ve İslam Felsefesi), Bazat e Etikes İslame-Ahlaku (İslam Etik'in Esasları- Ahlakı), Kelam-Apologjetika İslame (İslam'ın Apologetikası-Kelam), İslami Sot dhe Nesor (İslam Bugün ve Yarın), Tema dhe Personalitete İslame (İslam Önderleri ve Konusu), leksikoni İslam, Vizioni İslam (İslam Vizyonu).

Nexhat İbrahim'in eserleri içinde İmam Ebu Hanife dhe İmam El-Maturidiu Perla te Akaidit İslam. İmam Maturidi'nin hayatı eseri ve öğreniminin kitapçık olarak ele alan önemli bir çalışmasıdır. Birinci kitab üç bölümden oluşmaktadır, birinci bölümde giriş, ikinci bölümde ise Ebu Hanife'nin hayatı, eserleri, itikadî görüşlerine yer vermektedir. Üçüncü bölüm İmam El-Matüridinin hayatı, Matüridiyenin kuruluşu ve tarihi gelişimi, eserleri, Allah'ın sıfatları gibi konuları içermektedir.

İkinci kitab Kosova Diyanet Vakfından yayımlanmış olan kendisinin tercüme ettiği İmam Matüridi'nin Kitabun fi usuli'd-din eseridir. Eser, İmam El-Matüridi'nin hayatı, eserleri ve öğrenimini içermektedir.

Diğer araştırmacı Kasim Gerguri, Akaidi Sipas Imam Maturidiut (İmam Matüridiye Göre Akaid) isimli 313 sayalılık bir kitap yazmıştır. Kosova Diyanet

Vakfinca basılan kitabın ilk sayfalarında ehl-i sünneti ayakta tutan İmam Matüridi, İmam Tahavi ve İmam Eşari'nin hayatını incelenmektedir. İkinci bölümde Allah'a iman ve imanın şartları, Allah'ın sıfatları, imanın tarifi ve muhtevası, Arşı, meleklerle iman, kitaplara iman, peygamberlere iman, ahiret gününe iman, ölüm, yeniden diriltirme ve kaza ve kaderi ele almaktadır. Dünyaca meşhur, muasir arnavut alimler Vehbi S. Gavoci bu kitabı kontrol etmiş ve liseli öğrenciler için yeterli ve bol örnekli bir çalışma olarak görmüştür.

Klasik e kelamit sunit (Sunnî Kelamin Klasik Önderleri) İsimli 436 sayfalık bir diğer eseri, Logos yayın evince basılmıştır. Kitabın ilk sayfalarında Ebu Hanife'nin hayatına ve eserine yer vermektedir. Ebu Hanife'nin tarihte ve günümüzdeki tesirini açıklamaktadır. Kitapta incelediği diğer önemli konuları: Tevhidin Esasları, Kur'an Allah'ın Ezeli Kelamı Oluşu, Allah Kimseyi Zorlamaz, Allah'ın Peygamberleri Günahlardan Korunmuştur, Peygamberlerin Mucize ve Kerametleri, İman Artmaz Eksilmez, Şefa'at, Allah'ın Kullara Yakın ve Uzak Olması Meselesi, Miracın Gerçeği, Fikhu'l-Ekberi'nin Arapça Metni, İmam Matüridi ve Akaid Risalesi, Hayatını, Eğitim-Öğrenimini ve Eserleri.

Aynı şekilde İmam Matüridi'nin akaid kitabı üzerine çalışmalarını devam etmekte olan alem ve onun yaratılışı, alemin yaratıcısı tektir, isim ve musemma, ruyetullah, isitiva meselesi, iyilik ve kötülük bizzat insandan kaynaklı, iman Allah'ın nurudur, mutlu ve mutsuzluk, cenneti ve cehennemi inceleyerek İmam en-Nesefiyi ve onun akaidine derinleşmeye devam edecek konulardan birkaçı şunlardır: Nesefi akaidini aranvuçaya tercüme etmesi, akaidin içeriğini uzun uzun anlatmaktadır. Bu kitabın sonunda İmam Eşari'nin hayatı, eserleri ve ekolunu, eşarilik ve matüridilik ilişkilerini, Ebu Bekir el-Bakilani, el-Hakim en-Nisaburi, İbn Furek, Ebu İshak el-İsfera, Ebu Mansur el-Bagdadi ve Ebu Bekir el-Beyhakiyi ve Eşari'nin eserlerini anlatarak kitabı tamamlamıştır.

Ebu Hanife dışında İmam Malik, Şafi ve İmam Ahmed selef akaidini temsil etmişlerse de, rey ekolu ile bağlantılarının bulunması, kendilerinden sonra gelen mensuplarının kelamla uğraşmaları, onların doğrudan ehl-i hadis içinde oldukları düşüncesine bir anlamda mani olmuştur.

İKİNCİ BÖLÜM

SHERİF AHMETİ'NİN İTİKADÎ GÖRÜŞLERİ

A. İLAHİYYAT BAHİSLERİ

Sherif Ahmeti de iman esaslarını eski bazı kelamcılar gibi tasnif etmiştir. Bunlar: İlahiyyat, Nübüvvat ve Sem'iyattır. Her birinin ne anlama geldiğini tek tek izah etmektedir. Buna göre ilahiyyat bahsi seleflerin tevhid konusunda kullandıkları uluhiyyet kavramıyla eş anlamlıdır. Bundan şunu kastetmek istiyor, namaz, oruç, hac, zekat, kurban, duada, korku, umit ve sevgide, ibadet ve itaat sadece Allah'ı birlemek aynı zamanda bu ibadetleri yalnız Allah için yapmaktır. Rububiyyat ise yaratmak, diriltmek, öldürmek, yağmur yağdırmak, rızık vermek ve kainattaki işleri yönetmek gibi sadece Rab olan Allah Teala'nın filleridir³⁶.

1. İmanın Tarifi, Kapsamı Ve İlgili Konular

Bilindiği gibi *e-m-n* kökünden ifal ölçüsünde bir mastar olan iman sözlükte, bir kişiyi söylediği sözde tasdik etmek, söylediğini kabullenmek, doğrulamak, gönül huzuru ile benimsemek, karşısındakine güven vermek, şüpheyi yer vermeyecek şekilde kesin olarak, içten ve yürekten inanmak anlamına gelir. İman eden kimseye mümin, iman edilen şeylere de mü'menün bih denir.³⁷ Sherif Ahmeti'ye göre de iman kelimesi **e-m-n** mezid kökünden gelir, **e-mi-ne** sülasi mucerretten değildir.³⁸

Terim olarak: Allah Teala'dan getirdiği kesin olarak bilinen hükümler (zarurat-ı diniyye) hususunda Hz. Peygamber'i tasdik etmek, O'nun haber verdiği şeyleri tereddütsüz kabul edip, bunların gerçek ve doğru olduğuna gönülden inanmak demektir.³⁹

İmanın tarif ve kapsamı konusunda her mezhebin farklı kanaatı vardır. Bu kanaatler kısaca şunlardır:

³⁶ El Yazma Nüshası, age, s. 1

³⁷ A. Saim Kılavuz, Anahatlarıyla İslam Akaidi ve Kelam'a Giriş, s. 35, Ensar Yay., İstanbul 2012.

³⁸ El Yazma Nüshası, age, s. 1.

³⁹ El Yazma Nüshası, age, s. 35.

- a. İman kalbin tasdikidir diyen Eş'ari kelamcıları ile bazı Maturidi kelamcıları
- b. İman kalbin ma'rifetidir yeterli gören Cehmiyye.
- c. Dil ile söylenmesini yeterli gören Mürcie ve Kerramiyye.
- d. İman kalbin tasdiki ve dilin ikrarıdır diyenler Ebu Hanife, Pezdevi ve Serahsi gibi alimler.
- e. İman kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve azalarla amelden ibarettir diyenler Selefiyye, Hariciyye, Mu'tezile ve Zeydiyye mezhepleri.

Sherif Ahmeti, Ebu Hanife başta olmak üzere Pezdevi ve Serahsi gibi hanefi alimlerin görüşlerini benimsemiştir. Yani bir kişi İslam dairesine girebilmek için Allah'a kalp ile iman edip, dil ile söylemesi gerekmektedir⁴⁰. Konuyu açıklarken insanın ruh ve bedenden oluştuğunu, tasdik etmenin ruhun, ikrar etmenin ise beden görevi olduğunu söyler. Tasdik ve ikrarın imanın şartları olduğunu belirttikten sonra sadece kalp ile tasdik edenin Allah katında imanlı olabileceği fakat ikrar eksikliğinden dolayı dünyada kafir sayılacağını ifade eder. Aynı şekilde dil ile ikrar edip kalp ile tasdik etmeyeninin durumu dünyada müslüman, Allah katında kafir olarak kabul edilmektedir⁴¹.

Sherif Ahmeti imanı kalp ile tasdik, dil ile ikrar ve amelden ibaret gören dolayısıyla imanın tasdik, ikrar ve amel gibi üç parçadan oluştuğunu söyleyen görüşü iki gerekçeyle reddetmektedir. Birincisi ameller iman dairesine girmez çünkü onlar artar ve eksilir, iman ise ne artar ne de eksilir. İkincisi Kur'an-ı Kerim'de amel ve iman kavramıyla ilgili ayetlerde geçen bu iki sözcüğün arasında "atıf vavı" bulunmaktadır. Kavramlar arasında bulunan "vav harfi" imanın amelden farklı olduğuna delalet etmektedir⁴².

Yukarıda bahsedilen mezheplerin görüşlerine karşı çıksa da bu konuyla ilgili kitabında şöyle söylemektedir. "Allah'a, meleklere, kitaplara, perygamberlere, kadere ve ahirete inanmak teorik bir davranıştır. Amel olmadan da iman kemal derecesine ulaşamaz, eksik kalır."⁴³ Aynı zamanda Edukata İslame dergisinde benzer izahlarda

---

⁴⁰ El Yazma Nüshası, age, s. 23.

⁴¹ El Yazma Nüshası, age, s. 23.

⁴² El Yazma Nüshası, age, s. 24.

⁴³ Ahmeti, age, s. 330; "Disa Sqarime Rrth Kuptimit Të Termave İmanë, İslam, Dinë", Sherif Ahmeti, Dituria İslame, Nr.36 Prill 1992, fq. 31.

bulunmuştur. Hucurat suresinin tercümesi ve izahını yaparken amellerinin önemini vurgulamıştır. Özellikle de bu surenin on beşinci ayetini ele alıp incelemiştir. ‘‘ İman edenler ancak, Allah’a ve Peygambere inanan, sonra şüpheyeye düşmeyen, Allah yolunda mallarıyla ve canlarıyla cihad edenlerdir. İşte onlar doğru kimselerin ta kendileridir.’’⁴⁴ Müellif ‘‘şüpheyeye düşmeyen’’ ifadesini şöyle açıklamıştır. İmanında şüphesi olmayanlardır. Bu dengeyi koruyup sağlamlaştırmak en zor davranışlardan sayılmaktadır. Allah ve Resulünün bildirdiklerine ilgisizlik gösterilirse imanda şüphecilik meydana gelmiş demektir. Bu ilgisiz davranışlardan birkaçı şunlardır haramı kabul etme, öldürme ve aile ve toplulukta bozgunculuk yapma gibi. O konuyu bu kelamla tamamlamıştır. İmanda şüpheyeye gerçekleşmişse din kurallarına aykırı muameleler çoğunluk bulur.’’⁴⁵

a. İman ve İslam Münasebeti

Terim olarak bu iki kavram arasında farklılık görülse de iman ve islamın eş anlamlı kavramlar olduğunu söylemektedir. İman kalbin tasdikidir. İslam ise teslim olmak, itaat etmek ve boyun eğmek manalarına gelmektedir. İman ve İslam kavramlarının müteradif olduklarını şu ayetten çıkarmıştır. ‘‘ Bunun üzerine orada bulunan müminleri çıkardık. Zaten orada müslümanlardan bir ev halkından başka kimse bulamadık’’⁴⁶ Kur’an-ı Kerim’de iman ile islam ayrı şeyler olduğunu gösteren ayetler de vardır. Bu ayetlerden birkaçı şunlardır. ‘‘Bedeviler inandık dediler. De ki: Siz iman etmediniz. Ama boyun eğdik deyin. Henüz iman kalplerinize yerleşmedi’’⁴⁷. Bunu şöyle izah etmeye çalışıyor, ayette iman ettik sözcüğü dış görünüşe takabül eder, yanı yalan üzerine bina edilmiş bir imandır yoksa iman ve islam aynı şeylerdir⁴⁸. Aynı şekilde de Hz Ömer’den rivayet edilen Cibril hadisi olarak meşhur hadisi benzer şekilde yorumlamaktadır. ‘‘Ey Muhammed! Bana İslam, İman, ihsan ve kıyametin saatinden haber ver. Resulullah: İslam, Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in Allah’ın resülü olduğuna şehadet etmen, zekatı vermen, ramazan orucunu tutman, yol bulabildiğin takdirde Kabe’yi haccetmendir.’’ diye cevap verdi. İman ise Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe ve hayır olsun şer olsun kadere

⁴⁴ Hucurat, 15.

⁴⁵ Edukata İslame, Sherif Ahmeti, Shtyp Në Ndërmarrjen Shtypshkronjës Progres, s. 5, Mitrovicë 1975.

⁴⁶ Zariyat 35.

⁴⁷ Hucurat 14

⁴⁸ El Yazma Nüshası, age, s. 25.

iman etmemdir’’ dedi.⁴⁹ Bu hadiste de geçen iman ve islam kavramları aynı manada kullanılmıştır.⁵⁰

İman ile islam kavramları bir arada birleştiğinde anlamlı olur. İman batini, islam ise zahirin göstergesidir. İman dışı yansımada geçersiz olmadığı gibi islam (teslimiyet) da kendi başına geçerli olmaz. İslam ile iman ‘’din’’ kavramını oluşturmaktadır. Kısaca iman olmadan İslam, İslam olmadan da iman olmaz.⁵¹

İmanın şartları olarak bilinen iman esasları, İslamın temel omurgasıdır. Kişi bu esaslara inanmak ile müslüman olur, bunun sayesinde kurtulur ve sonsuz hayatı kazanmış olur. Kim de bunları inkar ederse sapıtır ve ahirette kaybedenlerden olur.

b. İmanda İstisna

İstisna kelimesi islam literatüründe iki yerde biri fıkıh usulü ilminde diğeri kelam ilminde zikredilmiştir. Fıkıh usulünde istisna şu demektir. ‘’Bir kısım şeylerin hükümünden, bazı şeyleri **illa** gibi bir edat ile hariç tutmaktır. Hariç tutulanlara müstesna, kalanlara müstesna minh denilir’’⁵² Kelam literatüründe istisna ‘’*kesin olarak iman ettiğini ifade etme yerine Allah’ın dilemesine havale ederek **inşallah müminim** deme karşılığında kullanılmıştır. Bu manadaki istisna ifadesinin kullanılmasının caiz olup olmadığı hususu tartışmalıdır. İmanı tasdik ve ikrardan ibaret gören Hanefiyye ve Matüridiyye mensuplarına göre kişinin imanda istisna yapmayı kesin mümin olduğunu belirtmesi gerekir. Eş’ariyye, imanın tarifinde Matüridiler’le birlikte oldukları halde, kişinin son nefesinde imanını koruyabileceğinden emin olmayacağını göz önünde bulundurarak **ben inşallah müminim** demesinin yerinde olacağını belirtmişlerdir. Ameli imandan cüz kabul eden Selef alimleri ise amellerin kabul olup olmadığının bilinmemesi sebebiyle imanda istisna ifadesini doğru bulmuşlardır.’’⁵³*

Sherif Ahmet’in konuyla ilgili görüşü şu şekildedir. ‘’Bir kişi kendi kamil imanına ulaştığını hissederse, kendisine müslüman demesi gereklidir. İnşallah müminim demesine gerek yoktur. Mutevazilikten inşallah müminim derse sıkıntı yoktur lakin şüphe ederek diyorsa imanını tehlikeye atmış olur.’’⁵⁴

⁴⁹ El Buhari, ‘’İman’’, 37; Müslim, ‘’İman’’, 31.

⁵⁰ El Yazma Nüshası, age, s. 25.

⁵¹ Dituria İslame, age, 31.

⁵² Mehmet Erdoğan, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözcüğü, Rağbet Yay., s. 215, İstanbul.

⁵³ Bekir Topaloğlu; İlyas Çelebi, Kelam Terimleri Sözlüğü, İsam Yayınları, s. 167.

⁵⁴ El Yazma Nüshası, age, s. 27.

1c. İman Gerekliliği

Müellifimiz konuyu şu ayetlerin gölgesi altında incelemiştir. ‘‘Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım. Ben, onlardan bir rızık istemiyorum. Bana yedirmelerini de istemiyorum. Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir.⁵⁵ Yazar yukarıda bahsedilen ayetleri inceledikten sonra insan üç şeyden sorumludur diye söylemiştir. Bunlar da Allah’ı bilme, inanma ve ibadet etmektir. Bu girişten sonra mevzuyu şu şekilde açıklamaya devam eder. Yüce Allah yeryüzünde bir halife yaratacağını meleklere bildiriyor. Halife de bilindiği gibi birinin yerine geçen anlamına gelir. Burada halifeden maksat insandır.⁵⁶

‘‘Hani, Rabbin meleklere, Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım demişti. Onlar, orada bozgunculuk yapacak, kan dökcek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz demişler. Allah da, Ben sizin bilmediğinizi bilirim demişti.⁵⁷

Sherif Ahmeti’ye göre Allah yeryüzünü insana emanet etmiştir. Bunu yönetebilmek için de kişinin bazı özelliklere sahip olması gerekir. Bu özellikler akıl, irade, kuvvet ve sahipliktir. Aynı zamanda insana farklı duygular da bahşedilmiştir. Bunlar rahmet, sevgi, kin vs. Allah da bu tür özelliklere sahiptir. Yani ilim, kuvvet, yönetme ve gözetme Allah’ın sıfatlarından. Ancak Allah’ın sıfatlarının, insanın sıfatlarına benzemeyeceği ve kıyas edilmeyeceği açıktır. Allah’ın sıfatlarının hepsi ezeli ve ebedi sıfatlardır. Allah’ın sıfatlarının başlangıcı da sonu da yoktur. Allah’ın sıfatları diğer varlıkların sıfatlarına benzemez. Her ne kadar adlandırmada bir benzerlik varsa da, Allah’ın ilmi, iradesi, kuvveti ve yönetimi, bizim ilim, irade, kuvveti ve yönetmemize benzemez. Yukarıda zikredilen sıfatlar insan tarafından dengeli kullanılmalıdır. Eğer belirli bir güce (kaynak, kanun) bağlı değilse fertler arası kargaşa, adaletsizlik, öldürme ve intikamlar olacaktır. Bu dengeleri kurabilecek tek yetkili kurum dindir. Yani Allah’ın kanunlarına teslimiyet ve iman etmektir. İnanılmalıdır ki Allah’ın kanunları mutlak adalet için kafidir.⁵⁸

Yine O’na göre insan hakları Allah’ın kanunlarıyla uyumlu halde olmalıdır. Her ferdin doğuştan sahip olduğu, siyasi topluluğun tanınması, riayet etmesi ve güvence

⁵⁵ Zariyat, 56-58.

⁵⁶ ‘‘Ç’nevojë ka njeriu për besim të drejtë-per fe’’, Sherif Ahmeti, Dituria İslame, nr. 24, Prill 1991, fq. 30.

⁵⁷ Bakara, 30.

⁵⁸ Dituria İslame, age, s. 31.

altına alması gereken bir dizi hakları vardır. Bu haklara sahip olmak ve bilinçli olarak kullanmak, insan onurunu korur ve ona kendini geliştirme, kemale ulaşma imkanı verir, toplumsal barış ve ilerlemeye katkı sağlar. İnsan ruh ve vücuttan oluşmaktadır. Allah, bedeni topraktan yaratıp yeryüzü üzerinde bulunanlardan beslenirse Ruh da Allah'ın ile üflemesi oluşmuştur ve kendisine uygun kaideler ve görevler verilmiştir.⁵⁹

Id. Taklid ve Tahkik

Taklid, başkalarına ait söz ve fiillerin doğruluğunu düşünüp sorgulamadan ve herhangi bir delile başvurmadan, olduğu gibi kabul etmektir. Bu kavramın zıddı tahkiktir. Taklid anlam itibariyle ictihad'ın karşıtıdır.⁶⁰ Başkasını taklid eden kimseye ise mukallid denir. Tahkik ise araştırma, inceleme, meseleye açıklık kazandırma, delil ile isbat etme, bir şeyin hakikatine vakıf olup, onu yakinen idrak etmektir.⁶¹

Selefi, Maturidi ve Eş'ari alimleri itikad konusunda taklidin doğru bilgiler sağlamadığını söylemişler. Bu konuda özellikle imam Maturidi imanın rasyonel temellere dayanması gerektiği ve taklidin terk edilmesi gerektiğini şu ifadelerle açıklamıştır: *“İnsanların mezheplere ve dinlere bağlanma hususunda farklı tutumlar sergilediklerini ve din benimsemekte ayrılığa düştükleri halde herkesin kendisinin tuttuğu yolun hak, diğerininse batıl olduğu noktasında ittifak ettiğini görmekteyiz. Ayrıca onların tamamı, taklid edilmesi gereken büyüklerinin bulunduğunu da ittifakla kabul ederler. Bu realite, körü körüne başkasını taklid etmenin, sahibinin mazur görülemeyeceği sonucuna götürmektedir. Çünkü herkes birbirinin aksi kanaate sahip olmasına rağmen kendisinin hak olduğuna inanmakta ve bunu sadece taklid ettiği selefin akidesine bağlamaktadır. Şu var ki inanç ve telakkinin kaynağını oluşturan kişi, iddiasının doğruluğunu kanıtlayan rasyonel bir delile sahip bulunuyor ve inatçı olmayanlara haklılığını kabule mecbur edecek derecede güçlü bir burhan sunuyorsa iş değişir. Her kim böyle bir delili ortaya koyuyorsa, hakkın kendisinden yana olması hasebiyle diğerlerini kendisine tabi olmaya zorunlu kılar. Artık hakkaniyet akli bir temele dayandığından taklide dayalı diğer inançlar batıl olmuş olur⁶²*

⁵⁹ Dituria İslame, age, s. 31.

⁶⁰ Tefvik Y. Mukallidin İmanı, U.Ü.İ.F. Dergisi, c. 14, s. 1, 2005; Eyyüp Said Kaya, “Taklid” T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 39, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2010, s. 461-465; Erdoğan, A.g.e., s. 432; Topaloğlu, A.g.e., s. 302.

⁶¹ Erdoğan, age, s. 428.

⁶² Maturidi, Kitabü't-Tevhid, age, s. 4.

Maturidi mezhebine benzer Ebu'l-Hasan el-Eş'ari'nin görüşlerini incelediğimizde, onun bir yandan iman tasdik indirgeyerek taklidi iman kabul ettiğini; diğer yandan aklın işlevselliğini kabul ederek imanda tahkikin gerekliliğini savunduğunu görmekteyiz. Tıpkı Maturidiler gibi o da, etimolojik açıdan tasdik anlamına geldiği için, iman esaslarını kalbiyle tasdik eden kimseyi mutlak mümin olarak tarif etmiştir⁶³ Her bir mezhebin fertlerinin gayesi kamil imana ulaşmaktır. Onun ulaşmaya yegane bir yol vardır. O da taklid'den uzaklaşarak tahkik'e yönelmektir. Unutmamalıdır ki mukallidin iman da Cumhura göre caiz ve geçerlidir. Ancak kişi imanını akli ve nakli delillerle kuvvetlendirme yönüne gitmediği için sorumlu kabul edilmiştir.⁶⁴

Müellifimiz taklid konusunu iki açıdan incelemiştir: Biri anlam bakımından taklidin ne olduğunu ve memleketinde yaşayan müslümanların mukallid sayılıp sayılmayacağı. O'na göre dinin bir hedefi vardır. Dinin hedefi de kişileri özgürleştirmektir. Her insanın şahsi sorumluluğu belirli düzeyde akli bir oluşumu gerektirir. Özellikle iman nesnesi inanç esaslarında daha da belirginleşir. Her ferdin yetenek ve kapasitesinin farklı olduğu göz önünde bulundurulduğunda ideal olanın imkânsızlığı ortaya çıkar. Taklit vakıya uygunluk bakımından kendiliğinden gerçekleşir. Nitekim kültür ve medeniyet havzalarında belirli hayat tarzlarının, düşünce biçimlerinin gelişmesi, toplumsal birlikteliği oluşturması aynı kaynaktan beslenen kitlesel bir yapıyı tanımlamaktadır. Bu oluşumun en belirgin yönü müspet ve menfi yönlerin taklide dayalı olmasıdır. Bunlar gelenek ve görenekle elde edilen birikim ve alışkanlıklarla kazanılır. Zira bunlardan kurtulmak kolay değildir. Alışkanlıkları değiştirmek bir çabayı gerektirir. İnsanın yapı itibarıyla bu çabanın içinde yer alması zordur. Müellif bu görüşü Şuara suresindeki şu ayetten hareketle söylemiştir. "Peki, yalvardığımızda onlar sizi işitiyorlar mı? Yahut size fayda ya da zarar verebiliyorlar mı? Hayır, ama biz, babalarımızı böyle yaparken gördük, işte gördünüz mü? Siz ve eski atalarınız neye tapıyorsunuz dedi".⁶⁵ O'na göre her bir kişi taklid seviyesinden uzaklaştırılmalıdır.⁶⁶

⁶³ Mustafa Ünverdi, "Klasik İslam Geleneğinde Taklidi İmanın Değeri", Kalam Araştırmaları 10:1 (2012), ss. 221-254.

⁶⁴ Nureddin es-Sabuni, Matüridiyye Akaidi, trc. Bekir Topaloğlu, İfav Yayınları, s. 172-173.

⁶⁵ Şuara, 72-76.

⁶⁶ Dituria İslame, Çka Dëshiron Feja Prej Njeriut, Sherif Ahmeti, nr. 4, Janar 1978, fq. 5-6; Kur'an-i, age, s. 426.

Taklidin ikinci bakışa gelince, mezheplerden farklı daha çok memleketinde bulunan toplumsal muakllid gruplara yoğunlaşan müellif şuna dikkat çekmektedir: Memleketimde bulunan müslümanlar mukallid değillerdir. Çünkü bunlar Kur'an-ı okuyan, peygamberin mucize ve sıfatlarını bilenlerdir. Bundan dolayı bunlar tahkikçi ve araştırmacı olarak bilinir. Mukallid ise cami'ye hiç gelmeyen ve İslami bilgilerden haberi olmayanlardır.⁶⁷

2. Bilgi Edinme Yolları

Bu konu İslam araştırmacılarını meşgul ettiği gibi filozofları da meşgul etmiştir. Belli bir dönemden sonra İslam alimlerinin üzerinde durdukları en önemli konulardan biri olmuştur. Filozoflar bilgi kaynağı olarak sadece duyu ve akli esas alırken, İslam alimleri haberi de önemli bir bilgi kaynağı olarak görmüşlerdir.

Sherif Ahmeti şöyle diyor: ‘doğru bilgi edinmenin üç yolu vardır: sağlam duyular, akıl, doğru haber. Bunların dışında bireysel bilgi edinme yolu da vardır. Bu bilgiler ancak sahibiyile sınırlı kalan telepati yoludur. Bilgi edinmenin toplam dört yolu vardır, üçü umumi diğeri ise bireysel yoldur.⁶⁸ Yukarıda verilen sağlam duyular, akıl ve doğru haber kesin doğruya götüren dördüncü yol ise bireysel sahih bilgi üretebiliyor fakat herkesi ilgilendirmediği için bilimsel bilgi edinmenin yollarından sayılmaz.

a. Sağlam duyular

Sağlıklı beş duyumuz, görmek, işitmek, koklamak, tatmak ve dokunmaktır. Gözümüzle görerek eşya hakkında kesin bilgi elde ederiz. Görerek eşyayı birbirinden kesin olarak ayırt etmekteyiz. Kulağımızla sesleri, haberleri dinleyip algılayarak ve algıladıklarımızı akılla değerlendirerek, yani o algıladıklarımız hakkında kesin kararlarımızı vererek bilgi sahibi olmaktayız. Burnumuzla kokular hakkında sağlam bilgilere ulaşırız. Dilimizle tat alma, lezzet duyma cinsinden olan şeyler hakkında hüküm verebiliriz. Cildimizle de eşyaya dokunarak onlar hakkında sert, yumuşak, sıcak, soğuk gibi kesin kararlar verebiliriz.

Sherif Ahmeti duyuları iki gruba ayırmıştır. Birincisi görme, işitme, tat alma, dokunma ve koklama gibi harici duyular. İkincisi: açlık, sevgi, hüzn ve kin gibi iç duyular. Dış ve iç duyular çevrede var olan veya içimizde hissedilen şeyleri beden

⁶⁷ El Yazma Nüshası, age, s. 27.

⁶⁸ El Yazma Nüshası, age, s. 5; Takvim 1405/ Kalendar 1985, Sherif Ahmeti, Besimi Ne Zotin xh. Sh, s. 39-40.

diliyle dışa yansıtabilir.⁶⁹Şuna dikkat edilir, duyular sınırlıdır. Akıl ile duyular irtibat açısından birbirine bağlıdır.

b. Akıl

Kelam ilminde akıl, tarifi, mahiyeti ve nakil ile ilişkisi bakımından kelamcılar tarafından tartışılmıştır. Bu konuda Mutezile alimleri şöyle düşünmüşlerdir. Akıllı kesin bir bilgi kaynağı olarak kabul etmişlerdi. Selef alimlerinden İmam Ahmed b. Hanbelin görüşü de şu şekildedir: Akıl insanda doğuştan mevcut bir tabiat olarak görünmektedir. İmam Mâtürîdî aklın açık bir tarifini vermemiştir. Ancak Kitabı't-Tevhid'i incelediğimiz zaman şunu anlamaktayız: Akıl varlıkları ve onlarla ilgili bilgileri tasnif ederek sonuçlar çıkararak ve insana kıyas yapma gücü veren zihni bir alettir. Eş'ari mezhebine gelince de büyük çoğunluğu akıl hakkında yaptıkları yorumlarla daha çok Mu'tezile'nin görüşüne yaklaşmışlardır. Ebü'l-Hasan el-Eş'ari, akılla ilim arasında umum-husus farkından başka bir ayrılık bulunmadığı görüşündedir.⁷⁰

Sherif Ahmeti ise bu mevzuda şunu söylemiştir: İnsanın akıl etme, hayal etme, anlama ve kavrama gücü vardır. Akıl ancak var olanı ve duyular vasıtasıyla kendisine giden şeyleri algılayabilir. Aklın, metafiziği ve gaybi şeyleri anlama ve hayal etme kapasitesi yoktur.⁷¹

O'na göre duyular ve akıl üç kategoride değerlendirilir.

- 1) Duyularımız bilgi edinmede bir vasıta. Sınırlı olmalarından dolayı her şeyi kavrayamazlar.
- 2) Akıl, hayal etme, algılama ve kavrama duyu organlarıyla bağlantılıdır.
- 3) Sınırlı olduğu için aklın bütün gerçekleri anlama gücü yoktur. Lakin doğru haberdan gelen bilgileri anlamada gerekli ve zorunlu bir araçtır.⁷²

c. Haberler

“Sözlükte “bir nesneyi gereği gibi bilmek için yoklayıp sınamak, bir şeyin iç yüzünden haberdar olmak” mânasına gelen hubr (hibre) kökünden türemiş bir isimdir.

⁶⁹ El Yazma Nüshası, age, s. 5.

⁷⁰ Yavuz, ‘‘Akıl’’, age, s. 242-246.

⁷¹ El Yazma Nüshası, age, s. 6.

⁷² El Yazma Nüshası, age, s. 7.

Terim olarak “geçmişte meydana gelen veya gelecekte vuku bulacak bir olayı bildiren söz, mahiyeti itibariyle doğru veya yanlış olma ihtimali bulunan söz”⁷³ gibi farklı şekillerde tanımlanmıştır. Haber mutevatir ve ahad olarak ayrılmaktadır. Hadis alimlerin mutevatir haberi şu şekilde tanımlarlar. ‘‘Aklın, yalan üzerine ittifak etmelerini kabul edemeyeceği kalabalık bir cemaatin, yine aynı şekilde kalabalık bir cemaatten rivayet ettikleri hadislerdir.’’⁷⁴ Haber-i Vahid ise bir kişinin verdiği haber demek olup isnad açısından tevatür derecesine çıkmayan haberdır.’’⁷⁵ Kelam alimleri itikadi bir konunun sabit olması için, gelen haberin kesinlik ifade etmesini şart koşmaktadırlar. Nazzam dışındaki Mu'tezile alimlerinin haber-i vahidin zanni bilgi ifade edebileceği, bundan hareketle akaid konularında delil olamayacağını söylemişlerdir. Ebu Hanife, Kur'an'a aykırı bilgiler ve hükümler içerdiği için ahad haberlerin kabul edilmemesini söylemişti. Onun takipçisi olan imam Matüridi de bu görüştedir. Eş'ari alimler de haber-i ahad konusunda Matüridi mezhebine yakındır. Eş'ari haber-i ahadı amel konularında kesin delil olarak kabul etmiştir. Fakat akaid sahasında değerine temas etmemiştir. Luma kitabına baktığımızda itikadi mesleleri ahad haberlerle delillendirmedeği görülmektedir.⁷⁶

Sherif Ahmeti haberin ne anlama geldiğini açıkladıktan sonra haberin duyu organları ve akıl gibi bilginin kesin kaynağı olabileceğini söylemektedir. Haberin bilgi kaynağı olduğunu kesin olarak belirten Sherif Ahmeti her türlü haberin, kesin bilgi ifade edip etmediği konusuna yer vermemiştir.

Bu konuda haberi iki kısma ayırmaktadır:

- A. Kesintisiz, peşpeşe gelen mutevatir haber.
- B. Peygamberimizden mucize vasıtasıyla kanıtlanan haber.⁷⁷

Mütevahir haberin ne olduğunu, bir mutevatir haber için kaç ravi gerektiğini izah etmeyen müellifimiz bu tür haberi kabul ve redd görevini akla dayandırmaktadır. Doğru veya yanlış bilgiyi aklın kavrama ve algılama kapasitesi vardır. Bunu şu örnekle izah etmeye çalışmaktadır: Görmediğimiz bir ülkenin varlığından haberimiz vardır. Akıl vasıtasıyla bu yerin varlığını inkar etmeyiz, haber yoluyla gelen bilgi bu ülkenin varlığı

⁷³ Yusuf Şevket Yavuz, ‘‘Haber’’, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 14, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 346-349.

⁷⁴ Talat Koçyiğit, Hadis Usulü, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 86.

⁷⁵ Topaloğlu, age, s. 104.

⁷⁶ Yusuf Şefki Yavuz, ‘‘Haber-i Vahid’’, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 14, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 1996, s. 352-355.

⁷⁷ El Yazma Nüshası, age, s. 9.

için kesin bilgidir. Haberin doğru olabilmesi için şu şartlar vardır. Birincisi rivayet edilen haberin isnadı kesintisiz olacak. İkincisi, haber verenlerin çok sayıda olması gereklidir⁷⁸. Bu konuda İmam Maturidi gibi düşündüğü çok açıktır. Kitabı't-Tevhid'te şöyle geçmektedir: Hz. Peygamberin haberi bize, yanılmaları ve yalan söylemeleri mümkün olan kimseler tarafından ulaştırıldığı için bu konuda dikkatli olunması gerektiğini belirtir. Böyle bir rivayet doğru da olabilir yalan da olabilir. Bu oluşturulan haberin yalan olduğuna hiçbir şekilde ihtimal verilmiyorsa ve doğru olduğu konusunda kesin kanaat oluşturmuş ise, bu haberi alan kimsenin yapması gereken o haberi aynen Hz. Peygamberin kendisinden işitmiş gibi kabul etmesidir. Bu habere mütevatir hadis ismi verilir.

Bir hadisin mütevatir olmasının anlamı, o hadisin Hz. Peygamber tarafından söylendiği konusunda hiçbir kuşku bulunmaması, Kur'an'ın mütevatir olmasının anlamı ise Resûlullah'ın ağzından çıktığı gibi hiçbir değişikliğe uğramadan günümüze kadar ulaşmış bulunmasıdır. Bu bakımdan tevâtür nasların sübûtunun kesinliğine ilişkin bir kavram olup anlamlarının kesinliği ve bağlayıcılığı ayrı bir konudur. Sherif Ahmeti, Kur'an-ı Kerim ve hadislerin bir kısmının tevatür yoluyla bize ulaştığını bundan dolayı Kur'an'a ve bu tür hadislere inanmamız gerektiğini söylemektedir. Tevatür yoluyla gelen rivayette şüphe etmek veya onu inkar etmek küfürdür⁷⁹.

3. Allah'ın Varlığının Delilleri

a. *Fıtrat Delili*

Bazı İslam alimlerine göre insandaki Allah inancı zorunlu ve yaratılıştan olduğu için Allah'ın varlığını ispatlamak için dışarıdan deliller aranmaz. İmam Gazali ile Şehristani'nin görüşleri bu şekildedir. Bir kısım İslam alimine göre iç ve dış alemde Allah'ın varlığını gösteren bir takım deliller vasıtasıyla Allah'ın varlığına ulaşmak mümkündür.⁸⁰ Bu konuya insandaki Allah inancının zorunlu olduğunu gösteren Fıtrat delil ile başlanabilir. Fıtrat ise bir şeyin şiddetini kaybedip gevşemesi ve zayıflaması anlamındaki fütûr masdarından isim olup zaaf, gevşeme, gücünü ve tesirini kaybetme anlamına gelmektedir.⁸¹ Fıtrat hadisesinin varlığını şu ayet belirtmektedir. "Öyleyse sen yüzünü, Allah'ı birleyici (hanif) olarak dine çevir. Allah'ın yaratma yarasındaki

⁷⁸ El Yazma Nüshası, age, s. 9. ; Bak. Ahmet Yücel, Başlangıçtan günümüze Hadis Usulü, İfav Yay., s. 204.

⁷⁹ El Yazma Nüshası, age, s. 10.

⁸⁰ Kılavuz, age, s. 80-81.

⁸¹ Topaloğlu, age, s. 92.

(dine dön) ki, Allah insanları o yasaya göre yaratmıştır. Allah'ın yaratışında değişiklik olmaz. İşte doğru-kalıcı din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.⁸² Sherif Ahmeti bu ayetin meâlini şöyle açıklamıştır: ‘‘Cahillerin bilgisizliğinden sakınmalıyız ve Allah'ın dinine yönelmeliyiz. Bu din herkesin kabul edebileceği bir dindir. İslam dini insanın fitratında vardır. Bütün insanlar fitrat üzere yaratıldıklarından dolayı bu din de bütün insanları kapsar. İnsan kendisini Allah'ın varlığına yönlendirecek deliller olmasaydı da fitratten bu dini bulabilirdi.⁸³

İç ve dış alemde Allah'ın varlığını gösteren bir takım delillere gelince. Müellifimiz bu konuda iki delille Allah'ın varlığına ulaşmanın mümkün olduğunu dile getirmektedir. ‘‘Onun (yüceliğinin) kanıtlarından birisi de göğün ve yerin, kendisinin buyruğuyla durmasıdır. Sonra sizi bulunduğumuz yerden bir tek çağrıyla çağırdığında siz hemen çıkmaktasınızdır.⁸⁴ Bu ve benzer ayetleri Sherif Ahmeti, Allah'ın varlığına ulaşmanın dış delillerinden saymıştır. Bu delillerden bazıları şunlardır. Allah'ın insanı topraktan yaratması, onu akıyla diğer mahluklardan ayırması, ondan sonra göğün ve yerin, gece ve gündüzün ve kainatın ahenk ve düzenli yaratması gibi delillerdir.⁸⁵

b. Hudus Delili

Sözlükte ‘‘sonradan meydana gelmek’’ anlamında masdar olan hudûs, kelâm literatüründe Allah'ın varlığını kanıtlamak üzere başvurulan kozmolojik delillerden biri için kullanılan terim olarak bir varlığın, olayın, hatta bütünüyle evrenin mevcudiyetine yokluğun tekaddüm etmesi, bunların bir zamanlar yokken sonradan var olması olgusunu ifade eder.⁸⁶ Alem hadistir her hadisin bir muhdisi vardır o halde alemin muhdisi de Allah Teala'dır önermeden hareketle anlıyoruz ki alem hadistir. Sherif Ahmeti de hudus delilinin ismini zikretmeden Kur'an'ın gayesinin insanı imana çekme, evrendekilere bakarak O'nu bulmayı teşvik etmek yanı olandan hareketle var edeni düşünüp bulmak, eserden müessire, sonuçtan sebebe ulaşmak olduğunu söyler.⁸⁷

c. İbda, İlet-i Ğaiyye ve Nizam Delilleri

---

⁸² Rum 30.

⁸³ Meali, age, s. 466.

⁸⁴ Rum 30.

⁸⁵ Meali, age, s. 465.

⁸⁶ Topaloğlu, ‘‘Hudus Delili’’ age, s. 304-309.

⁸⁷ Meali, age, s. 107.

Evrende bulunan her şeyin bir gayesi ve hikmeti vardır. Bir düzen içinde yaratıldığından hareketle Allah'ın varlığını ispata çalışan bir argumandır. Bu delilin önermeleri şu biçimde yapılabilir. Alem, birbiriyle uyumlu sebepler ve gayeler bütününden oluşmaktadır. Sebepler ve gayeler bütünü olan şey ilim ve hikmet sahibi bir illetin eseridir. O halde kainat bilgili ve akıllı bir illetin eseridir ki o da yüce Allah'tır.⁸⁸ Kur'an-ı Kerim'de nizam deliline dayanak olacak pek çok ayet bulunmaktadır. Bunlardan bazıları "Gökte burçları var eden, onların içinde bir çerağ (güneş) ve nurlu bir ay barındıran Allah, yüceler yücesidir."⁸⁹ Bir diğer ayette de şöyle buyrulur "Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde aklı selim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır. Onlar, ayakta dururken, otururken, yanları üzerine yatarken Allah'ı anarlar, göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin düşünürler (ve şöyle derler) Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın. Seni tesbih ederiz. Bizi cehennem azabından koru."⁹⁰ Müellifimiz bu konuda benzer ayetleri kullanmıştır. Fakat ayetlerin manasını açıkladıktan sonra nizam delili ismiyle adlandırmamıştır. Ayetlerin manalarını nizam delili çatısı altında yapmıştır. Sherif Ahmeti nizam deliline dayanak olacak ayetlerin açıklamasını Rum suresinde vermiştir. Bunlardan birkaçı "Göklerde de, yerlerde de, günün sonunda da, ortasında da, hamd sadece O'na yapılır. O ölüden diriye çıkarır, diriden de ölüyü çıkarır, ölümünden sonra yeryüzünü diriltir. İşte siz de (sonunda) öyle çıkarılacaksınız."⁹¹ Onun (yüceliğinin kanıtlarından birisi de korku ve umut kaynağı olarak şimşeği size göstermesi ve gökten su indirip, ölümünden sonra onunla yeri diriltmesidir. Hiç kuşkusuz bunda aklını kullanabilen bir toplum için işaret-dersler vardır."⁹² O'na göre kainattaki olan her şey O'nun iradesiyle gerçekleşir. Çünkü O her şeyin yegane yaratıcısıdır. Boşuna hiç bir şey yaratmadı, ve yaratılan her şeyin bir gayesi vardır. Sherif Ahmeti kelim literatüründe bulunan diğer delilere değinmemiştir.⁹³

4. Allah'ın İsimleri

Allah Te'ala Kur'an-ı Kerimde şöyle buyurmaktadır. "En güzel isimler Allah'ındır. Öyleyse O'na bunlarla dua edin. O'nun isimlerinde aşırılığa (inkara)

---

⁸⁸ Topaloğlu, age, s. 248.

⁸⁹ Furkan 61.

⁹⁰ Al-I İmran 198-191.

⁹¹ Rum 18-19.

⁹² Rum 24.

⁹³ Meali, age, s. 464.

sapanları bırakın. Yapmakta olduklarından dolayı yakında cezalandırılacaklardır.⁹⁴ Allah'ın isimler konusunda Ehl-i sünnetin kanaatı şu şekildedir.

1. Zatında, sıfatlarında ve fiillerinde Yüce Allah'a benzeyen hiçbir varlık yoktur. Müslümanlar Allah'a, O'nun kendisini tanıttığı şekilde inanırız.
2. Allah'ın zatını düşünme girişimlerinden tamamen uzaklaşmak ve sadece bildirilen isimlerle O'na nasıl ibadet edilebileceğini araştırmak.
3. Allah'ın en güzel isimlerini tamamını kapsayan sahih bir hadis bulunmamaktadır.
4. Bazı isimler lafzen aynı olabilir. Fakat bu isimlendirilenlerin aynı ya da eşit olduğunu göstermez.
5. Allah'ın isim ve sıfatları tevkifidir, akıl ile bilinmez.
6. Allah'ın en büyük ismi manasına gelen İsm-i azam hakkında birçok sahih veya hasen rivayet bulunmaktadır.
7. Allah'ın isimleri anlamlarına göre beşkısmında incelenebilir.
  - a. Bizzat Allah'ın zatına delalet eden isimler.
  - b. Selbi sıfatlara isnat eden.
  - c. Sübuti sıfatlara isnat eden.
  - d. Fiili sıfatlara isnat eden.
  - e. Haberi sıfatlar isnat eden isimler⁹⁵

Allah'ın zatını ve mahiyetini bilmediğimiz ve idrak edemediğimiz için Allah'ın zatını isim ve sıfatlarıyla tanır, kabul eder ve inanırız. Allah adının hangi dilden geldiği, Kur'an'da Allah lafzının yerinde başka lafızlar kullanıp kullanılmadığı konusunu, Sherif Ahmeti'in görüşlerini değerlendirerek aşağıda anlatacağız.

Allah İsmi'nin kökü arapça olup İbranice veya Süryanice değildir. Arapça olmasını ayetlerden çıkarabiliriz: "Andolsun ki onlara, gökleri ve yeri yaratan, güneşi ve ayı buyruğu altında tutan kimdir diye sorarsan, Allah derler. O halde nasıl (haktan) çevirilip döndürülüyorlar?"⁹⁶ Alimimiz bu görüşü kuvvetlendirmek amacıyla başka bir sureden delil getirmekte: O, göklerin, yerin ve aralarındakilerin Rabbidir. O halde, O'na ibadet etmekte sabırlı ol. Hiç sen Allah'ın ismini taşıyan başka birini bilir

⁹⁴ A'raf, 180.

⁹⁵ İbn Kesir, Kurtubi, Beyhaki, es-Sadi, İbn Kayyim el-Cevziye, Esmâü'l-Hüsna, Haz. Osman Arpaçukuru, Karınca Yayınları, s. 14-18.

⁹⁶ Ankebut 61.

misin?’’⁹⁷ Mekke döneminde yaşayan müşrikler de Allah’ı bilirlerdi. Öyleyse Allah özel ismi sadece ve sadece Hak mabud olan yüce Rabbimize ait bir isim olmuştur. Allah’tan başka diğer tanrı veya ilahlara ad olmamıştır⁹⁸.

O’na göre Kur’an-i Kerimde Allah lafzı yanında Ona işaret etmek için Allah, Lillahi, Lehu ve huve zamirleri de kullanılmıştır: ‘‘De ki; O (هو) Allah bir tekler; Allah’tan (الله) başka hiçbir ilah yoktur; Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O’nundur (له) ; Göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah’ındır (الله) .’’⁹⁹

Allah’a nispet edilen bütün isimlerin aynı derecede olup olmadığını Sherif Ahmeti değerlendirmede bulunmaktadır. Allah lafzı bütün güzel isimleri ve sıfatları kapsayan tek isimdir, Rahman dediğimiz zaman kuvveti kastetmiyoruz, Alim dediğimizde Kahharı kastetmiyoruz her bir ismin kendi özel manası vardır, lakin Allah lafzı bir bütündür, Allah lafzı her bir ismi ve sıfatı kapsamaktadır.¹⁰⁰ Bu gürüşe benzer İmam Matürîdinin kitabında şöyle geçmektedir: isimler mana bakımından birbirinden farklı olan isimler ile O’nu adlandırmamıza yöneliktir. Allah için ‘‘alim’’ dediğimiz ‘‘kadir’’ dediğimizden farklıdır.¹⁰¹

Sherif Ahmeti isimlerden en yüce olanının Allah ismi olduğunu ortaya koyarken Allah isminin hem isimleri hem de sıfatları kapsayan yegane isim aynı zamanda bütün isimlerinin merkezi olduğunu bundan dolayı hiç bir adın Allah ile denk olmadığını söylerken, bu bilgileri diğer klasik tefsir kitaplarından aldığı anlaşılmaktadır. İmam Kurtubi, Allah lafzıyla ilgili şöyle diyor: ‘‘Allah adı, bütün ilahi sıfatları kendisinde toplayan rububiyetin niteliklerine sahip kendisinden başka hiçbir ilah bulunmayan hak varlığın adıdır.’’¹⁰²

Bu açıklamalardan sonra şunu anlıyoruz ki Allah lafzı hiçbir isim ve sıfatla kıyaslanmayacak kadar yüce bir isimdir. Allah’ın en büyük ismi Kur’an’ın hangi suresinde, hangi ayetinde geçtiğine dair farklı görüşler bulunmaktadır. Sherif Ahmet’in

⁹⁷ Meryem 65.

⁹⁸ Kur’an-i Perkthim me Komentim ne Gjuhen Shqipe; Bk. İmam Nesefi, Nesefi Tefsiri, Ravza Yay., s. 116.

⁹⁹ El Yazma Nüshası, age, s. 3.

¹⁰⁰ El Yazma Nüshası, age, s. 3.

¹⁰¹ Bu konuda Farüddin Razi’nin güzel bir tespiti vardır. ‘‘Bil ki, Allah adının Allah’ın diğer isimlerinde bulunmayan birçok özel anlamları vardır. Bu anlamlardan biri de, inkarcının inkardan kurtulup İslam’a girdiğini belirten şahadet kelimesinde bulunur. Eğer inkarcı, Eshedu en la ilahe illallah yerine eshedu en la ilahe illa’r-Rahman veya ille’l-Melik veya ille’l-Kuddus derse inkardan kurtulup İslam’a girmiş sayılmaz. Mutlaka ‘‘Eshedu en la ilahe illallah demesi gerekir. Faruddin er-Razi, Tefsir-I Kebir, Huzur Yay., c. 1, s. 230; Ebu Mansur el-Matürîdi, Kitabü’t-Tevhid, ter. Bekir Topaloğlu, s. 123, İsam Yay., İstanbul 2015.

¹⁰² İmam Kurtubi, el-Camiu li-Ahkami’l-Kur’an, Buruc Yay., c. 1, s. 318.

savunduğu görüş, Allah'ın hakkında en yüce ismi bakara suresinde, ayetu'l-kursi'de olduğunu söylemektedir.¹⁰³

Kur'an'da olduğu gibi Sünnet'te de Allah'ın isim ve sıfatlarına dağınık bir şekilde de olsa çokça yer verildiğini görüyoruz. Allah Teala'nın ismi fail ve sıfat sıgasıyla gelen isimleri de dahil olmak üzere isimlerinin tamamına esma-i husna denilir. En güzel isimler Allah'a mahsustur. Çünkü bütün kemallerin sahibi O'dur. O'nun isimleri en yüce ve mutlak kemal ifade eden mukaddes kelimelerdir.¹⁰⁴ Allah'ın isimlerinin en güzel isimler olduğunu söyleyen Sherif Ahmeti, Allah bu güzel isimlerle dua edilmesi gerektiğini, O'nun isimlerinin sınırlı olmadığını, onların manalarını bilip kavramak gerektiğin ifade eder. Ayrıca Allah'ın isimleri Kur'an'da dört yerde geçmektedir: İsrâ, taha, araf ve haşr süresinde.¹⁰⁵

Allah Teala'nın isimleri Kur'an-ı Kerim ve sahih hadislerde çok sayıda bulunmaktadır. Kul bu isimleri öğrenerek Allah'ı tanır. Peygaberimiz hadislerinin birinde şöyle buyurmuştur: "Allah Teala'nın doksan dokuz ismi vardır. O isimleri kim sayarsa cennete girer. Şüphesiz ki Allah tektir ve tek olmayı sever."¹⁰⁶ Allah'ın doksan dokuz ismi en güzel isimlerdir, en bilinen isimlerdir, bundan hareketle Allah'ın isimleri sınırlı değildir. Yukarıda geçen ayetin manası umumi vaziyettedir. O'nun isimlerinin sayısını sınırlandırmayız. Ayrıca bu isimleri sınırlandıracak bir nass da bulunmamaktadır. Hadiste geçen sayı en çok kullanılan ve en önemli isimleri kasetmektedir.¹⁰⁷

5. Allah'ın Sıfatları

Allah'ın sıfatları çeşitli şekillerde gruplandırılmıştır. En yaygın sınıflandırma şu şekildedir: 1) Sıfat-ı nefsiyye (vücud sıfatı). 2) Selbi sıfatlar veya tenzihat (Allah'ın kendisiyle nitelenmesi imkansız olan sıfatlar). 3) Sübuti sıfatlar (varlığı zorunlu olan, Allah'ın kendisiyle nitelenmesi vacib olan sıfatlar). 4) Aslı ve mercii (dayanağı) tekvin sıfatı olan, Allah Teala'nın diriltme, öldürme, rızıklandırma, peygamber gönderme, rahmet etme v.s gibi fiillerine delalet eden fiili sıfatlar. Bu sıfatlar O'nun iradesine göre zorunlu olmadıkları ve kendinin bunlarla nitelenmesi ve nitelenmemesi de caiz olduğu

---

¹⁰³ Meali, age, s. 73.

¹⁰⁴ Kılavuz,age, s. 103.

¹⁰⁵ Meali, age, s. 144, 162, 204.

¹⁰⁶ Tirmizi.

¹⁰⁷ El Yazma Nüshası, age, s. 6.

için caiz sıfatları olarak da adlandırılır. 5) Sadece nasslarda geçen, zahiri anlamı ile alındığında insanı teşbih (Allah'ı yaratıklara benzetme) ve teccim (Allah'ı cisim sayma) fikrine götüren sıfatları (haberi sıfatlar).¹⁰⁸

Allah'ın kemâl sıfatlarla muttasıf olduğu konusunda kelamcılar ittifak halindedirler. Ancak İslam dünyasında hicri ikinci asrın başlarından itibaren, bu sıfatların mahiyeti ve zata zaid olup olmama açısından Allah'ın zatıyla ilişkisi konusu önemli bir problem oluşturmuş ve bu konuda ihtilaflar yaşanmıştır.

Şu bilinmelidir ki, Allah'ın sıfatlarının hepsi ezeli ve ebedi sıfatlardır. Allah, namına yaraşan bütün kemâl sıfatlarla nitelenmiştir. İsimlendirmede benzerlik varsa da, Allah'ın ilmi, iradesi, kelamı, bizim ilim, irade ve kelamımıza zinhar benzemez. Allah'ın sıfatları zati mi yoksa zata zaid konusunda, Kur'an-ı Kerim ve hadislerde bu konuda her hangi bir açıklama yoktur. Yani sıfatlar mevzusunda esas olan gerek nefiy gerekse isbat şeklinde Allah'ın kendisini ve Resulü'nün O'nu vasıflandırdığı sıfatlarla Allah'ı nitelendirme, O'nun kendisi hakkında isbat ettiği hususları isbat, kendisinden nefiyettiği şeyleri de O'dan nefiyetmektir. Bundan dolayı bu konu açık ve belirgin olmaksızın olduğu gibi kabul etmek gerekmektedir. O'na göre de, sıfatları zati ya da zata zaid olup olmama konusunda incelemeye girişenler hata etmişlerdir. Bunları söylemesinin nedeni de şu ayettir. "O, önlerindeki ve arkalarındaki (dünyadaki ve ahiretteki) durumlarını bilir. Onların bilgisi ise Rahman'ı kuşatamaz."¹⁰⁹

a. Vucud:

Allah'ın varlığını kavramak en basit şeydir. İnsan temiz yaratılışından (fitrat) hareketle Allah'ı bulabilir. Bu görüşü şu ayet ile desteklemektedir: "Allah hakkında şüphe mi var? Var olan O'nun varalığına delalet eder."¹¹⁰ Allah'ı kavrama ve anlamada aklın rolü kaynaklardan en önemlisi ve aynı zamanda Allah'ın sıfatlarını detaylarıyla anlamada ve kavramada aklın gücü yoktur. Aklın fonksiyonunun bittiği yerde iman başlar. Bu da gayba iman etmektir.¹¹¹

---

¹⁰⁸ Kılavuz, A,g,e., s. 112.

¹⁰⁹ Ta Ha, 110; Ahmeti, age, s. 341.

¹¹⁰ Meali, age, s. 297.

¹¹¹ El Yazma Nüshası, age, s. 49.

Yukarıda anlaşıldığı üzere bilgi edinme yollarından biri de akıldır, akılı bilgi aracı kabul etmeyenlere İmam Maturidi şöyle cevap vermektedir: Akıl yürütmeyi inkar eden kimsenin elinde onu reddetmek için akıl yürütmekten başka bir kanıt yoktur.¹¹²

Allah'ın sıfatlarını sadece akıl ile harfiyen ve detaylı anlamak ve kavramak imkansızdır. Bu da Allah'ın iradesi olmasından kaynaklı, aklın kavramadığı şeylere iman etmeyi gerektirir. Buna da gayba iman diyoruz.¹¹³

b. Selbi Sıfatlar

Aşağıda selbi sıfatlarını incelemeye çalışacağız. Allah'ı eksik sıfatlardan münezzehe kılan sıfatlara tenzihi sıfatlar denilir. Bu sıfatlar şunlardır: Kıdem, beka, muhalefetün li'l-havadis, kıyam binefsihi ve vahdaniyet.

b1. Kıdem:

Ezeli olmak, başlangıcı olmamak demektir. İnsanların bilgi kapasitesi sınırlı olmasından ezeliği kavrayamaz. Ezeliği varlığımızdan sonra biliriz, bundan hareketle Allah'ın kıdemini bilemeyiz.¹¹⁴

b2. Beka:

Allah'ın sonu olmamak, ebedi olmak demektir. Allah'tan başka her şey ölümü tatacak, Allah mahlukat gibi değildir. Allah'ın dışında her şey bir maddeye bağlıdır. Allah bundan münezzehtir, her maddenin sonu vardır, lakin Allah madde olmadığı için ölümsüzdür. Allah varlığı ve yokluğu yaratandır, bunları yaratanın yokluğu düşünülmaz.¹¹⁵ Nakli delillerden şunları kullanmaktadır: ‘...O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm yalnızca O'nundur ve kesinlikle O'na döndürüleceksiniz.¹¹⁶’Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zatı baki kalacaktır.’¹¹⁷

b3. Vahdaniyet:

Allah Teala'nın zatında, sıfatlarında ve fiillerinde tek olması, eşi ve benzeri olmaması demektir. Kur'an vahdaniyete davet eden tek ve sağlam kitaptır. Allah'ın

¹¹² El Yazma Nüshası, age, s. 50.

¹¹³ El Yazma Nüshası, age, s. 50.

¹¹⁴ El Yazma Nüshası, age, s. 6.

¹¹⁵ El Yazma Nüshası, age, s. 6.

¹¹⁶ Kıyas 88.

¹¹⁷ Rahman 26-27.

birliğini bilmeyenin sonu cehennem olmasını Kur'an'ı Kerim beyan etmektedir. Allah şirkin dışında herşeyi affeder. Bu kısımda sadece nakli deliller sunmakta: "De ki: O, Allah'tır, bir tektir.¹¹⁸"... De ki: Ben şahitlik etmem. O, ancak tek bir ilahtır ve şüphesiz ben sizin Allah'a ortak koştuğunuz şeylerden uzağım.¹¹⁹

b4. Muhalefetün li'l-havadis:

Sonradan olan şeylere benzememek anlamındadır. Allah'tan gayri her şey hadistir. Allah sonradan olan hiçbir şeye benzemez. Allah'ı başka şeylere benzetmek kesinlikle haramdır. Bu konuda başka akli delil getirmemektedir. Lakin görülmeyen şeyi başka şeye benzetmek en akılsız ve mantıksız bir yaklaşımdır. Çünkü "O, gökleri ve yeri yaratandır. Size kendinizden eşler, hayvanlardan da eşler yaratmıştır. Bu suretle sizi üretiyor. O'nun benzeri hiçbir şey yoktur. O, hakkıyla işitendir hakkıyla görendir."¹²⁰ Ayeti bu konuda kesin delildir.

b5. Kıyam binefsihi:

Allah'ın zatı gereği ve bizzat kaim olması, var olmak için başka bir varlığa ihtiyaç duymaması demektir Allah kendiliğinden vardır. O, hiçbir şeye bağlı değil ve her şey O'na ihtiyaç duyar. Allah meleklerle, cinlere, insanlara, yeryüzüne, havaya kisacası hiçbir şeye ihtiyaç duymaz. Allah Kur'an'ı Kerimde şöyle buyurmaktadır: "Ey insanlar! Siz Allah'a muhtaçsınız. Allah ise her bakımından sınırsız zengin olandır, övülmeye hakkıyla layık olandır."¹²¹ Allah akli sınırlı kılmıştır, sınırlılığı O'nun iradesinin neticesidir. Görülmeyene inanmak vazifemizdir. Allah'ı görseydik sorumluluk giderdi, mümin ve gayr-i müslim arasında fark olmazdı.¹²²

c.Sübuti Sıfatlar

Varlığı zorunlu ve Allah'ın kendisi ile nitelenmesi vacib olan sıfatlarına denir. Allah'ın ne olduğunu belirlerken olumlu ifadelerle O'nu tanıtan sıfatlardır. Bunlar: Hayat, ilim, irade, kudret, sem, basar, kelam, tekvindir. Sherif Ahmeti Eşariden farklı düşünerek Matüridilikle ittifak halindedir.

c1.Hayat:

---

¹¹⁸ İhlas 1.

¹¹⁹ En'am 19; El Yazma Nüshası, age, s. 7.

¹²⁰ El Yazma Nüshası, age, s. 7.

¹²¹ Fatir 15.

¹²² El Yazma Nüshası, age, s. 7.

Allah'ın diri ve canlı olduğuna delalet eder. Bitkilerin hayatı cansız maddelerin hayatından, hayvanların bitkilerin hayatından, İnsanın hayatı hayvanların hayatından daha kamildir. Allah'ın hayatı ise bunların hiçbirisiyle kıyaslanmaz. Allah bunlara hayat verendir. Allah'ın hayatı kamil ve eksiksizdir, Allah'ın hayatı ebedi ve ezelidir lakin diğer bitkilerin, maddelerin, hayvanların ve insanların hayatı sınırlıdır.¹²³ Kur'an ayetlerinden şunu göstermektedir:

“Ölümsüz ve daima diri olan Allah'a güvenip dayan. O'nu hamd ile tesbih et. Kullarının günahlarını O'nun bilmesi yeter.”¹²⁴

c2.İlim:

Bilmek, Allah'ın her şeyi bilmesi anlamındadır. Allah'ın ilmi artmaz eksilmez, O'nun ilminden önce ilimsizlik düşünülmez. İnsanların ilmi sonradan farklı yollardan kazanılan ve unutulabilen ilimdir. Allah ise unutmaz ve ilmi değişmez. O'nun bütün sıfatları gibi ilim de zamanla bağlantılı değildir. Allah için geçmiş, şimdi ve gelecek zamanları yoktur. O'nun için gizli, açık, olmuş, olan, olacak eşittir.¹²⁵

c3.İrade:

Arzu etmek, istemek, dilemek demektir. İrade de Allah'ın sıfatlarından. Allah dileyen, irade edendir. O'nun iradesi hiçbir şeye bağlı değildir. O'nun iradesi herşeyi kapsamaktadır. Herşey O'nun iradesine bağlıdır. İradesi olmaksızın iyilik ve kötülük gerçekleşemez.¹²⁶

c4. Kudret:

Güç ve kudret demektir. Allah Teala'nın sonsuz güç ve kudret sahibi olması manasındadır. Küçük bir yaratmada ister sivrisinek olsun ister kocaman galaksiler olsun Allah için aynıdır, ağır ve zor değildir. O'nun hakkında ağırlık, güçsüzlük, acizlik düşünülemez.¹²⁷

c5 Kelam:

Konuşmak demektir. Allah konuşan bir varlıktır. Allah bu sıfatı ile peygamberine kitaplar indirmiş, bazı peygamberleri ile de konuşmuştur. Kelam sıfatı

¹²³ El Yazma Nüshası, age, s. 12.

¹²⁴ Furkan 58.

¹²⁵ El Yazma Nüshası, age, s. 12.

¹²⁶ El Yazma Nüshası, age, s. 13.

¹²⁷ El Yazma Nüshası, age, s. 13.

Allah'ın zatı ile kaim ve ezelidir. Bu sıfat bir kemal sıfatı olduğu için Allah Teala'nın onunla nitelenmesi vacib ve zorunludur. Kelamın zıddı olan sükut ve afet ise O'nun hakkında imkansızdır.¹²⁸ Allah kendi kitabında şöyle buyurmakta: ‘‘işte peygamberler! Biz, onların bir kısmını bir kısmına üstün kıldık. İçlerinden, Allah'ın konuştuğu vardır...’’¹²⁹

İslam'ın çatısı altında bulunan bütün mezhepler Allah'ın konuşan olduğunda ittifak etmişlerdir. Fakat Allah'ın kelamı yaratılmış olup olmadığı ihtilaf vardır. Mezhepler arasında bir diğer sorun da Allah'ın kelamının nefsi ya da lafzi kısımlara ayrılıp ayrılmadığıdır. Sherife göre kelam Allah'ın kendisine ait olan bir sıfattır. Bu sıfat ile konuşandır aynı zamanda sıfat ezelidir. Harf, ses türünden değildir. Allah'ın kendisinde değişmeyen sıfattır lakin muhataba konuştuğunda emir, nehiy, haber, vaad ya da vaid olabilir.¹³⁰

Sherif Ahmeti kelam sıfatını anlatırken Nefsi kelam ve lafzi kelam sıfatlarına değinmektedir. Nefsi kelam: Allah'ın zatı ile kaim, mahiyetini bilmediğimiz ezeli bir sıfattır. Allah bu kelam ile mütakellimdir. Lafzi kelam: nefsi kelamın varlığını gösteren, ses ve harflerden oluşmuş bulunan Kur'an'ın lafzıdır. Hz. Aişe'den rivayet edilen hadise göre mushafın iki kapağı arasında bulunan Allah'ın kelamıdır. Yani bu hadise göre Sherif Ahmeti, nefsi kelam ve lafzi kelam arasında bir farklılık yoktur diyor.¹³¹Buna göre nefsi kelamı ve lafzi kelamı ayırmaz, eş anlamlıdır. Kur'an'da ne varsa Allah'ın kelamıdır, bizim okuyuşumuz ezeli bir sıfat olduğu manasına gelmez, okuyuşumuzun ezeli olmaması, Kur'an da ezeli olmadığına hüküm veremeyiz. Maturidi mezhebine bağlı olduğu halde bu konuda İmam Maturidi, Teftazani ve İmam Nesefi'den farklı düşünmektedir.¹³²

Bu tür tartışmaların İslam inancına iki farklı yoldan geldiği rivayet edilmektedir. Birinci rivayet; İbn Kuteybe, Hatib el-Bağdadî, İbn Esir ve Râğıp el-İsfehânî'ye aittir. Bu alimler, halku'l-Kur'an meselesinin daha çok Yahudi kaynaklı olduğuna dikkat çekerek, Tevrat hakkındaki Yahudi inancının İslam dünyasına taşıyarak Kur'an hakkında da benzer tartışmaların yapılmasıyla konunun gündeme geldiğine işaret

¹²⁸ Kılavuz, A,g,e. s. 129; Yavuz, ‘‘Kelam’’, age, s. 194-196.

¹²⁹ Bakara 253.

¹³⁰ El Yazma Nüşhası, age, s. 17.

¹³¹ El Yazma Nüşhası, age, s. 17.

¹³² Bak. Teftazani, Şerhu'l Akaidi'n-Nesefi, s. 43.

etmektedirler¹³³. İkinci rivayet, genel olarak Sünnî, Mu'tezilî ve Şîî âlimler tarafından benimsenen bir görüştür ki, bu görüşe göre; halku'l-Kur'an meselesi Hristiyan ilâhiyatçılar arasındaki tartışmalar neticesinde, onlardan etkilenilerek İslam dünyasında tartışılır hâle geldi.¹³⁴ Sherif Ahmeti de son görüşü savunmaktadır. Buna göre tartışmalar Hristiyanlık kanalıyla İslam literatürüne girmişti. Hristiyanlar arasında meşhur olan inanc İsa'ya tanrılık sıfatlarını giydirerek mahluk olmadığını görüşündedirler. Bunları bu görüşe sürükleyen sebep İsa için kullanılmış **كلمته** Allah'ın sözüdür. Sherif Ahmeti buna şu şekilde cevap veriyor: **كلمته** sözü Allah'ın **كن** sözüne delalet eder. Yani Allah Hz. Adem'i **كن** sözüyle yarattığı gibi İsa'yı da aynı sözle yaratmıştır.¹³⁵

c6 Tekvin:

Yaratmak, çıkarmak, icat etmek ve var kılmak manalarında kullanılır. Allah Teala evreni, insanları, erkeği, kadını yoktan yaratı. İcat etme ve yaratma kavramları arasında mana içerikliği üzerine durmuştur. İcat etmek, yaratılmış olandan yeni bir şey çıkarmaktır. Yaratmak ise örneği, planı, ön maddesi olmaksızın, yokluktan var etmek demektir. Bu konuda Matüridilerle aynı görüşü paylaşarak, Allah'ın zatı ile kaim ezeli ve subuti bir sıfat olarak kabul eder.¹³⁶

d. Fiili Sıfatlar

Fiili sıfatlarından bazıları şunlardır: Hayat vermek, peygamber göndermek, yaratmak, nimetlendirmek ve azab etmek gibi sıfatlar. Sherif Ahmeti fiili sıfatlar konusu üzerinde fazla durmamıştır. Bu konuda daha çok hidayet ve dalalet mevzuları üzerine yoğunlaşmıştır.

e .Hidayet ve Dalalet

Hidâyet (hüdâ, hedy) “doğru yola gitmek, doğru yolu göstermek” mânasında masdar, “doğru yol, kılavuzluk” anlamında isim olarak kullanılır ve “amaca ulaştıracak yolu gösterme, bu yol için kılavuzluk etme” diye de tanımlanabilir.¹³⁷ Dalalet ise Dalâl veya dalâlet masdarları sözlükte “kaybolmak, telef olmak, şaşırma ve yanılmak” gibi mânalara gelmekle beraber asıl anlamları “bilerek veya bilmeyerek doğru yoldan az

¹³³ Nahide Bozkurt, Mu'tezile'nin Altın Çağı, Ankara 2002, s. 104.

¹³⁴ De Lacy O'leary, İslam Düşüncesi ve Tarihteki Yeri, çev., Hüseyin Yurdaydın-Yaşar Kutluay, Ankara 1971, s 58-59

¹³⁵ El Yazma Nüshası, age, s 19.

¹³⁶ El Yazma Nüshası, age, s. 49.

¹³⁷ Yusuf Şevki Yavuz“Hidayet”, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 17, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 1988, s. 473-477.

veya çok ayrılmak, azmak ve sapmak”tır. Bu temel mânadan hareketle dalâlet mecazi olarak “akla, duyulara ve gerçeğe aykırı ilkeleri benimsemek” karşılığında da kullanılmıştır.¹³⁸

Sherif Ahmeti’ye göre doğru yola gitmek, doğru yolu bulmak ya da doğru yoldan azmak ve sapmak Allah’ın emrindedir. Allah dilediği kimseye hidayet kapılarını açar, dilediği kimseye de hidayet kapılarını kapatır, dalalet içinde bırakır. O’na göre de Allah ezeli ilmiyle kullarının davranışlarını bilmiştir. Hidayeti veya dalaleti seçenlerin durumu Allah için malumdu. Bundan dolayı Sherif Ahmet’e göre hidayet ve dalalet konusunda mecburiyet söz konusu değildir. Bu açıklamalardan sonra hidayet ya da dalalet ile ilgili akli bir örnek vermektedir. Yeryüzü ve Ay’ın hareketlerinin hesaplanmasından sonra Ay’ın ve zaman tutulacağını söylememize benzer. Bundan dolayı Allah keşfeden olup, zorlayan değildir.¹³⁹ Sherif Ahmeti akli delillerin yanında Kur’an-ı Kerim’den “Eğer Rabbin dileseydi, yer yüzünde kim varsa, hepsi toptan iman ederlerdi. O halde, mümin olsunlar diye, insanları sen mi zorlayacaksın¹⁴⁰; Allah, kime hidayet ederse o doğru yoldadır, Kimi de sapıklığa düşürürse, artık bunlar için Allah’dan başka asla yardımcı bulamazsın”¹⁴¹ gibi ayetleri delil olarak getiriyor.

f. Haberi sıfatlar

Bu sıfatlar şunlardır: Yed, vech, ayn, istiva, meci, ityan ve nüzul, bunlardan bazıları sadece nakil ve haberle sabit olan sıfatlara haberi sıfatlar denir. Bu sıfatları açıklayanları dört grupta inceleyebiliriz. 1) Müşebbihe, Mucessime ve Haşeviyye göre zahiri manasıyla anlaşılır. 2) Cehmiyye, Kaderiyye ve Mutezile’ye göre tevil edilir, te’vilden aciz kalınca inkar ederler. 3) Selef’e göre iman edip, zahiri manası üzere bırakmış, te’vile yeltenmemiş, fakat teşbihe de düşmemiştir. 4) Ehl-i Sünnet Kelamcıları ise bu sıfatlar Allah’ın zatına uygun bir biçimde te’vil edilir demişler.

Haberi sıfatlarla ilgili müellifin görüşü şudur:

a) Manası gibi hakiki anlam içerdiğini düşünemeyiz.

b) Allah’ın kastettiği manayı bilip onu kabul etmek, mahlukatın anladığı gibi değildir.

¹³⁸ Ömer Faruk Harman “Dalalet” T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C.8, TD.V. Yayınları İstanbul, 1993, s. 427-428.

¹³⁹ El Yazma Nüshası, age, s. 39.

¹⁴⁰ Yunus 99.

¹⁴¹ İsra 97.

c) Bu isimlere mecazi anlam da verebiliriz, ancak İslam esaslarına uygun olması şartıyla.

Bu konuda müellifin görüşleri çelişkili görülmektedir. Bu ayetlerin tercümelemleri arasında farklılık olduğu gibi tercüme ile açıklama arasında da farklılık vardır. Arş ile ilgili ayetleri getirerek çelişkiye bakalım.

a) الرحمن على العرش استوى tercümesi ‘‘O, göklerin ve yerin yaratıcısı olan Rahmandır’’¹⁴²

b) ثم اسوى على العرش tercümesi ‘‘ Sonra Arş üzerinde ikamet etmeye devam etti.’’¹⁴³

c) ثم اسوى على العرش tercümesi ‘‘ O, arş’a hükmetti.’’¹⁴⁴

d) ثم اسوى على العرش tercümesi ‘‘Sonra arş’a hükmetti.’’¹⁴⁵

e) ثم اسوى على العرش tercümesi ‘‘Sonra Arş’a egemen oldu.’’¹⁴⁶

g) وسع كرسيه السموت و الارض tercümesi ‘‘O’nun kürsüsü (ilmi ve hükmü) bütün gökleri ve yeri kaplayıp kuşatmıştır.’’¹⁴⁷

Naslar hakkında pek az bilgi verilen **arş** konusundaki itikadi tartışmalar kelam ilminin teşekkül etmeye başladığı hicri II. Asrın başlarına kadar uzanır. Müellifin açıklamasına geçmeden önce mezheplerin arş hakkında kelami tartışmalarına yer vermek isterim. Selef alimlerine göre Kur’an’da ve hadislerde geçen haberi sıfatlara iman edip te’vil etmeden, onları keyfiyetsiz olarak zahiri manalarına göre anlamışlar ve her hangi bir yoruma gitmemişlerdir. Kısacası haberi sıfatlardan muradın ne olduğunu Allah’a havale etmişlerdir. Haşeviyye, Kerramiye, Müşebbihe ve Mücessime gibi mezhepler, haberi sıfatlarla ilgili ayet ve hadislere dayanarak Allah’ı cisim olarak telakki etmişler, Allah’ı beşeri bazı sıfatlarla tavsif etmişlerdir. Mu’tezile ise Allah’ın zatından ayrı olarak bazı sıfatları kabul etmenin, Allah için bir takım ortaklar kabul etmek anlamına geldiğini söyleyerek ilahi sıfatları nefyetmişlerdir. Son görüş de Ehl-i sünnet kelamcılarının görüşüdür. İmam Matüridi ve Eş’ari gibi alimler Selef’in

¹⁴² Ta Ha 5.

¹⁴³ A’raf 54.

¹⁴⁴ Rad 2.

¹⁴⁵ Furkan 59.

¹⁴⁶ Hadid 4.

¹⁴⁷ Bakara 255.

görüşünü benimseyerek haberi sıfatları te'vil etmemişlerdir. Müellifimizin görüşü açık olmamakla beraber selefilerin görüşünü benimsediğini söylemek mümkündür. O'nun mealinin ifadesi şu şekildedir. "Allah, arş bir çok ayetlerde zikretmiştir. Arş, O'nun tahtıdır.

Onun nasıllığını ve niceliğini izah etmek imkansızdır. Kur'an'da zikredildiği şekilde kabul edip iman etmemiz gerekir. Bu sırrı insanın aklı kavrayamaz aynı zamanda da açıklayamaz. Arş hakkında yapılan herhangi bir açıklamada hadislere isnad edilmiyorsa o bilgiler delilsiz olup sapıklıktır.¹⁴⁸

6. Kaza ve Kader İman

Sözlükte "gücü yetmek; planlamak, ölçü ile yapmak, bir şeyin şeklini ve niteliğini belirlemek, kıymetini bilmek; rızkını daraltmak" gibi mânalara gelen kader, "Allah'ın bütün nesne ve olayları ezeli ilmiyle bilip belirlemesi" diye tarif edilir. "Hükmetmek; muhkem ve sağlam yapmak; emretmek, yerine getirmek" anlamlarındaki kazâ ise "Allah'ın nesne ve olaylara ilişkin ezeli planını gerçekleştirmesi" şeklinde tanımlanır.¹⁴⁹

Sherif Ahmeti bu iki kavramın içerdiği manayı inceledikten sonra Matüridi ve Eşari mezheplerinin kader konusundaki görüşlerinin aynı olduğunu, sadece isimlerde yer değişikliği yaptıklarını söylemiştir. O'na göre kaza ve kadere inanmak vaciptir. Dünyada meydana gelmiş ve gelecek olan her şey Allah'ın ilmi, iradesi, takdiri ve yaratması ile olur. Her şey planlandığı gibi yaratılmıştır.¹⁵⁰

a. İnsan İradesinin Fiildeki Rolü Konusunda Ortaya Çıkan Görüşler

İnsanın kendi irade ve ihtiyarıyla yaptığı fiiller ile irade ve ihtiyarının dışında meydana gelen fiiller vardır. Kendi iradesinin dışında gerçekleşen fiiller mezhepler arasında itifak konularından sayılmaktadır. Nefes alma, kalbin atması, büyüme, sağlıklı olma fiillerin oluşumunda insanın en ufak bir müdahalesi yoktur. Allah tarafından yaratılmış eylemlerdir. İnsanın iradesiyle yapılan fiiller konusunda ise mezhepler arasında muhtelif görüşler bulunmaktadır.

¹⁴⁸ Meali, age, s. 193; 246; 260; 538.

¹⁴⁹ Yusuf Şevki Yavuz "Kader", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 24, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2001, s. 58-63.

¹⁵⁰ El Yazma Nüshası, age, s. 36.

Sherif Ahmeti mezheplerin görüşlerini inceledikten sonra en doğru görüşü savunmaya çalışmaktadır. İnsanın fiili kendi tercihinin neticesi midir yoksa Allah tarafından önceden takdir edilmiş midir? Bunu açıkladıktan sonra mezheplerin görüşlerine değinmiştir. Cehm b. Safvân'a göre insan bir robot gibidir. Allah her şeyi yaratır ve kula ait hiçbir yaratma ve irade etme gücü yoktur der. Allah'ın hiçbir müdahalesi olmadan insan hürdür Kaderiyye ile Mütezile. Selefiler kadere imanı gerekli görür.

Selef alimlerine gelince kul kadere uymaktadır. Bazı şeyleri yapmaya mecbur bırakılmadığını bu nedenle de emir ve yasaklarla mükelleftir. Eşari ise bu konuda kesb teorisini geliştirmiştir: insan kudreti bir fiili meydana getirmek için, fiile yaklaştığında, hemen öncesinde ilahi kudret bu fiile yönelir ve onu yaratır. Matüridi mezhebi bu konuda yegane yaratıcı Allah'tır, kul mümkün olan fiillerin meydana gelmesinde etkin olan bir güç vardır. Sherif Ahmeti bu konuda İmam Matüridiye tabi olmaktadır. Yegane yaratıcı Allah'tır, kul mümkün olan fiillerin meydana gelmesinde etkin bir rol almaktadır. O, Cebriyye ve Kaderiyye mezhebine karşı bilimsel ve uhrevi yönlü değil de daha çok toplumu hareketsizliğe ve tembeliğe sevk etmemek amacıyla karşı çıkmıştır. Kendilerini tamamen hür gören kişi Allah'ın emirlerini hor görmekle birlikte, hür oldukları nedeniye kullar başarısızlık gösterdikleri zaman yeise kapılırlar bunun neticesi de intihar olabilir.¹⁵¹

7. Diğer Dini Konular

a. Hikmet ve illet

Hükmetmek, yargıda bulunmak, iyileştirmek amacıyla menetmek, düzeltmek manalarına gelen hüküm masdarından isim olup tam isabet, her şeyi yerli yerine koymak demektir. İlet ise hastalık, kişiyi ihtiyacını görmekten alıkoyan durum, zafiyet, sebep ve gerekçe anlamlarına gelir. Terim olarak bir nesne veya olayın meydana gelmesini sağlayan ve onun haricinde olan müessir diye tarif edilir.¹⁵² Matüridi ve Mu'tezile mezhebine göre Allah'ın yarattığı ve emrettiği her şeyde bir hikmet, illet, maslahat ve sebep vardır. Eş'ari ve Cebriyye mezhebine göre ise her türlü hikmeti ve illeti reddederler.¹⁵³ Sherif Ahmeti Rum suresinin ikinci sayfasının açıklamasını yaptığında

---

¹⁵¹ El Yazma Nüshası, age, s. 37.

¹⁵² Topaloğlu, age, s. 150.

¹⁵³ Kılavuz, age, s. 203.

O'na göre Allah'ın yarattığı her şeyin bir hikmeti ve gayesi vardır. Müellif Rum suresinin 24'cü ayetini arapçadan arnavutçaya şu şekilde tercüme etmiştir. "Onun kanıtlarından sizin **iyiliğinize** rahatlayıp huzur bulacağınız eşler yaratması, birbirinizi sevme ve acıma duygularını size lütfetmesidir. Hiç kuşkusuz bunda düşünebilen toplumlar için argumanlar vardır.¹⁵⁴ Allah bir şeyi bir nedenden dolayı yaratır. Kuşkusuz ki O, nedensiz de her hangi bir şeyi yaratabilir. Çünkü sebepleri de yaratan O'dur.¹⁵⁵

b.Rızık

Sözlükte: yiyecek vermek, rızıklandırmak anlamında **rezeka** kökünden türeyen rızık kelimesi yiyecek, giyecek ve faydalanılacak her şey bunlardan yağmur, bağış, pay ve nasip gibi anlamlarda gelmektedir. Terim olarak Allah Tala'nın canlılara yeme içme ve başka hususlarda yararlanmak üzere verdiği her şeyi ifade eder. Ragıb el-İsfahani "rızık yaratan, veren ve ona sebep olan manasında Allah'a rızık denildiği gibi rızık ulaşmaya vesile olan insanlara da bu ismin verilebileceği, ancak esma-i hüsnadan olup bedenlerin ve ruhların gıdasını yaratıp veren manasındaki rezzak isminin sadece Allah'a nisbet edilebileceğini belirtir.

Haram yollarla da olsa insanın eline geçirdiği her şeyi Allah'ın verdiği rızık olarak sayılır mı? Haram yiyen ve hayatı boyunca haramla geçinen kimselerin Allah'tan başkası tarafından rızıklandırılması gibi bir sonuç ortaya çıkar mı? Haram olarak rızıklandırılma Allah'ın yaratmasıyla mı? yoksa kulun çalışmasının neticesi olarak mı? konusunda mezhepler arasında farklı görüşler bulunmaktadır.

Ehl-i sünnetin rızık ile ilgili ortaya koyduğu esaslar şunlardır: yegane rızık veren Allah'dır, haram rızıktır, rızıkta mülkiyet şart değil, herkes kendi rızıkını yer başkasının değil. Mütezile ise Allah'ı tenzih tutma amacıyla, sorumluluğu insanın sırtına yüklemek için kötülükleri insana nisbet etmektedir. Bundan hareketle haram rızık Allah yaratmaz. "Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir ; Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki rızıkı Allah'a ait olmasın... bu ayetlerin tefsirini yaparken, yegane rızıklandırıcı Allah'dır, rızık kavramı mutlak olarak kullanılmıştır bu nedenle haramı ve helalı kısacası her şeyi Allah yaratmıştır.

---

¹⁵⁴ Meali, age, s. 464.

¹⁵⁵ Meali, age, s. 87.

İnsan hürriyeti ve bağımsızlığı şu esaslara dayanmaktadır: Heyecan, şeytan, melekler, çevre ve insanın amelidir. İnsanın ve cinin heyecan, düşünme, kavrama gücü vardır. Heycanlık bir kuvvettir, insan onu hakimiyet altında tutmalı. Şeytan ise kötülükleri, küfür ve günahları süsleyip güzel göstermek ve insanları hak yoldan uzaklaştırmak için elinden geleni yapmaktadır. Meleklerle gelince şeytanın karşıtı olarak kulları iyiliğe yönlendiren olarak bilinir. Çevre ise İnsan sadece hayatını inşa etmekle yükümlü değildir, aynı zamanda çevre faktörlerini göz önüne tutarak yaşadığı mekanda islah edici olmalı. Ameller iyi ya da kötü olsun insanın vicdanında tesir bırakır, kötü ameller kalbı karartır, güzel ameller ise kalbi aydınlatır.

Akaid ve Akaidin Önemi

İslam alimleri dini üç kategoride değerlendirmişler. Bunlar akaid, amel ve genel hayata ait hükümler şeklindedir. Akaid dinin temelidir. Özelliklerinden dolayı dinin asılları ve temel ilkeleri anlamına gelen usulü'd-din diye isimlendirilmiştir. İslam tarihinin ilk dönemlerinde fıkıh tabiri dinin itikadi-ameli bütün alanlarını kapsıyordu. Sözlük anlamı: düğümlemek, bağlamak, ipin uçlarını birleştirmek manasına gelen arapça akd kökünden türemiş olan akide kelimesinin çoğuludur. Nitekim ticari işlerde de sözleşmeler için bu anlamından dolayı akid kavramı kullanılmaktadır. Bundan şunu anlıyoruz ki kelimenin kök anlamındaki bağlama ve fıkhıdaki akid manalarından hareket edildiği takdirde kulun Rabbinin emirlerine tam olarak bağlanması ya da Rab ile kul arasında bir sözleşme anlamına gelir.¹⁵⁶ Sherif Ahmeti akaid kavramını izah ederken akide kavramı ile dogmatik kavramının eş anlamlı olduklarını belirtmiştir. O'na göre akaid şu anlama gelir: dogmatik, düğümlemek, dini esas ve iman gibi. Terim olarak akaid: İnsan bir şeye güven edip iman etmesinden sonra o şeyin insanı harekete geçirmesi ya da insan o şeye uygun hareket etmesidir.

Önemi

Yukarıda bahsedildiği gibi akaid dinin temelidir. Müellifimize göre akaid ya da iman kavramı insanda var olan sıfatlardan biridir. İnsanın hedef, arzu, istek ve heyecan gibi akaid de bir sıfattır. Diğer sıfatlar gibi akaid-iman da aklın neticesi ve insanın iradesi sonucudur. Sherif Ahmeti akaidin önemini akla bağlamıştır. O'na göre akıl

¹⁵⁶ Çağfer Karadaş, İslam'ın İnanç Yapısı Ana Esaslar, Emin Yay., s. 24.

araştırmak mecburiyetindedir. Aklın vazifesi var olan her şeyi incelemek ve bu şeyler hakkında olumlu ya da olumsuz bir yön bildirmektir.¹⁵⁷

Müellif akidenin öneminden bahsederken ona ulaşmanın en sağlam yollarını da zikretmiştir. Daha önce açıkladığımız gibi o'na göre doğru habere ulaşmanın üç yolu vardır. Bunlar duyu organlar: akıl ve doğru haberdır. Buna dayanarak Shrif Ahmeti'ye göre zararlı ve faydalı olan şeyleri araştırmak kaçınılmaz bir ihtiyaçtır.¹⁵⁸ O'na göre akiadin şu özellikleri taşıması zorunludur. Doğru ve kesinlik ifade eden argumanlar olmalı, yanlış bilgi, şüphe, hayal ve taklidten oluşmamalıdır.¹⁵⁹

Din

Dil âlimleri din kelimesinin arapça deyn kökünden masdar veya isim olduğunu kabul ederler. Dinin terim anlamı şunlardır: Ceza ve karşılık, İslâm, örf ve âdet, zül ve inkıyad, şeriat, hâkimiyet ve galibiyet, saltanat ve mülkiyet, millet ve ferman, makbul ibadet, hüküm, hesap ve itaattir.¹⁶⁰

Sherif Ahmeti din kelimesini iki farklı şekilde incelemiştir. Birincisi genel olarak din yol anlamına gelmektedir. Yolu da insan kendi hür iradesiyle seçerek ona göre hayatını sürdürmeye devam eder. Diğer tanım ise din kavramını islam kaynaklarına dayanarak incelemiştir. O'na göre din ilahi kanun ve kurallardır. İnsana doğruyu ve yanlış bildiren dünya hayatını sürdürmesine faydalı bilgiler öğretip zararlı bilgilerden uzaklaştırandır.¹⁶¹ Bu açıklamalardan sonra Kur'an-ı Kerim'den hareketle Allah katında tek doğru olan dinin, islam dini olduğunu söylemiştir. ‘’muhakkak ki Allah katında yegane din, İslamdır’’¹⁶² Müellif bu ayetin açıklamasını şöyle yapmıştır. Allah bir dini doğru haberler üzerine bina eder, O'na göre doğru haberler büyük ihtimal duyu, akıl ve doğru haberler olmalı, O din öyle olacak ki yaratana bilip O'na itaat etmesini emreden bir din olacak. Her hangi bir din Allah'ın emrettiği ve nehyettiği esasları taşıyorsa o din değildir. Aynı şekilde din kavramıyla da isimlendirilmemelidir.¹⁶³

B.NÜBÜVVET KONULARI

¹⁵⁷ El Yazma Nüshası, age, s. 14.

¹⁵⁸ El Yazma Nüshası, age, s. 13.

¹⁵⁹ El Yazma Nüshası, age, s. 14.

¹⁶⁰Günay Tümer, ‘’Din’’ , T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 9, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 1994, s. 312-320.

¹⁶¹ El Yazma Nüshası, age, s. 15.

¹⁶² Ali İmran, 19.

¹⁶³ El Yazma Nüshası, age, s. 15.

Nübüvvet, haber vermek, manasındaki neb veya konum ve değeri yüksek olmak, anlamındaki nebve (nübu) kökünden masdar isimdir. Allah ile kulları arasında dünya ve ahiret hayatlarıyla ilgili ihtiyaçların giderilmesi amacıyla ifa edilen elçilik görevi diye tanımlanır.¹⁶⁴

Geçmiş dönemlerde ve günümüzde peygamberliğin ispatına önem verilmiştir. Hanif dininin, sirat-ı mustekimin, hak dinin gerçekliliğinin ortaya konulmasının ancak nübüvvetin ispatına dayalı olması bu müessesenin önemini ortaya koymaktadır. Nübüvvetin gerekliliği konusunda kelamcılar şunları söylemişlerdir. Mu'tezile alimleri vücub al-allah temel görüşünden hareketle insanlar için en güzel ve faydalı olanı yaratmak Allah'a vaciptir diyerek peygamber göndermek Allah'a gerekli ve zorunlu görmüşlerdir. Eşarilere göre, Allah'ın peygamber göndermesi aklen mümkün olup, O'nun için bir zorunluluk ifade etmez. Allah'ın peygamber göndermemesi Allah'a zaaf ve noksanlık değildir. Gönderme ve göndermeme Allah'ın bir lütuf ve ihsanıdır. Matüridi mezhebine göre Allah'ın peygamberler göndermesi, aklen gerekli gördüğü bir mümkündür veya peygamber göndermek hikmet gereği vacibdir. Berahime ve Sümeniyye'ye göre peygamber gönderilmesi imkansızdır.

1. Peygamber Gönderilmesine Duyulan İhtiyaç

Sherif Ahmeti'ye göre peygamber haberci ve açıklayıcı olarak gönderilmiştir. Bu iki kavramdan şunu anlıyoruz ki, peygamber gayb'tan haber veren ve aynı zaman diliminde muhataba kısa ve öz bir şekilde açıklayandır. Bundan dolayı insan kendi gayretiyle gaybı anlayacak durumda değildir. Şüphesiz ki ondan haberdar eden ve detaylarıyla izahta bulunan peygamberdir. Netice olarak şunu söylemeliyiz ki O'na göre peygamberin gönderilmesine duyulan ihtiyaç, kıyaslanmayan bir ihtiyaçtır.¹⁶⁵

Bu açıklamadan sonra peygamberlerin gönderilmemesinde insanların dini ve sosyal durumlarına değinmektedir. O'na göre peygamber gelmemiş olsaydı dünyadaki yaşayan insanlar karanlık içinde hayatlarını sürdürürlerdi. Sağlıklı ve düzenli bir hayat yaşanabilmesi ancak peygamberin gönderilmesiyle olur. Peygamber gönderilmemiş olsaydı da insanlar akla ve deneye dayanarak bir inanç sistemi oluşturmada çaba göstereceklerdi. İnsanlar akıl ve deneysel yoluyla gaybi şeyleri anlamaya yönelecekse

---

¹⁶⁴ Topaloğlu, s. 249.

¹⁶⁵ El Yazma Nüshası, age, s. 45.

de attıkları her adımın hatalı olması kaçınılmaz bir gerçektir.¹⁶⁶ Ahmeti, bu görüşleriyle tipik bir Matüridi alim tavrı sergilemektedir.

2. Peygamberlerin Görevleri

Sherif Ahmeti, peygamberlerinin görevlerini en önemlilerini şöyle sıralar:

- a. Allah'ın şeriatını (vahyi) insanlara aktarma mesuliyeti.

Peygamberimize Kur'an-ı Kerimî ve bazı hadislerin dayandığı vahiyler Allah tarafından indirilmiştir. Bunları kendisini izleyenlere aynıyla aktarmak mecburiyetindeydi. Sherif Ahmeti bu zorunluluğu şu ayetten çıkarmıştır ‘ Ey Peygamber! Rabbinden sana indirilene tebiğ et! Eğer bunu yapmazsan, onun mesajını duyurmamış olursun! Allah seni insanlardan korur. Hiç kuşkusuz Allah, inkarcıları doğru yola iletmez¹⁶⁷’

- b. Vahyedilene açıklama zorunluluğu.

Allah'ın hikmeti gereği indirilen ayetler âm ayetlerdi. Peygamberimiz bu ayetleri tane tane açıklamak durumundaydı. Sherif Ahmeti Kur'an'ın ayetlerini açıklama konusunda sadece âm ayetlerden bahsetmektedir. Has olan ayetlere değinmemekte sanki has olan ayetlerin herkes tarafından anlaşılacağı düşünmektedir. Bu meseleyi şu ayetin anlam çerçevesinde değerlendirmiştir. ‘(Onları) apaçık belge ve bilgilerle ve kitaplarla (gönderdik) Sana da zikri (Kur'an'ı) indirdik ki, kendilerine indirilene insanlara iyice açıklayasın ve onlar da gereği gibi düşünebilsinler diye’¹⁶⁸

- c. İnsanları islam dinine çağırmak.
- d. İnsan en güzel şekilde din-eğitimini (edeb) vermek.

3. Peygamberlerin Sıfatları ve Özellikleri

Her bir Peygamberin kendisine has bazı özelliklerinin bulunması icab eder. Peygamber bu özellikleri sayesinde yüce Allah ile kulları arasında bağ kurabilmektedir. Akıllı, güzel ahlaklı, adaletli, güvenilen olmak gibi özellikler peygamberlerin

¹⁶⁶ El Yazma Nüshası, age, s. 45.

¹⁶⁷ Maide 67.

¹⁶⁸ Nahl 44

özellikleridir. Peygamber döneminde yaşayan insanların en güzel ahlaklısı, en akıllısı, en adaletlisidir aynı zamanda elçilik görevini yerine getirmesine engel teşkil edecek sıfatlar taşımamalıdır.¹⁶⁹ Yukarıda verilen özellikler bütün peygamberler için geçerlidir. Kur'an-ı Kerim birçok peygamberin kıssalarından haberdar etmektedir. Özellikle de Efendimiz için Allah Te'ala şöyle buyurmaktadır. “ "Ey inananlar! Andolsun ki sizin için, Allah'a ve Ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok anan kimseler için Allah'ın elçisi en güzel örnektir"¹⁷⁰

Sherif Ahmeti'ye göre ilk seçilmiş olan peygamber Hz. Adem ve gönderilen son peygamber de Hz. Muhammed'dir. Peygamberlerin sayısı belli olmazsa da müslümanlar gönderilmiş olan bütün peygamberlere inanmak mecburiyetindedirler. Peygamberlerin sayısı kelim kitaplarında tartışılmıştır. O'na göre peygamberlerin sayısı hakkında islam literatüründe net bir bilgi bulunmamaktadır. Kur'an'ı Kerim'de ise 25 peygamberden bahsedilmekle beraber isimleri zikredilmeyen peygamberlerin varlığına da şu ayette haber verilmektedir¹⁷¹.” Andolsun ki biz, senden önce de elçiler göndermişizdir. Onlardan kimini sana anlattık, kimini anlatmadık. Hiçbir elçi, Allah'ın izni olmadan bir mucize getiremez. Allah'ın emri geldiğinde gerçeğe göre karar verilir ve işte o zaman yanlış savunma çabasında olanlar orada hüsrana uğrarlar¹⁷².

4. Peygamberlerin Dereceleri

Müellifimiz aşağıdaki âyetlerden hareketle peygamberler arasında derece farklılığı olduğu kanaatindedir. Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmuştur. “Deyin ki: Biz Allah'a, bize indirilene (Kur'an'a), İbrahim, İsmail, İshak, Yakub ve Yakuboğullarına indirilene, Musa ve İsa'ya verilen (Tevrat ve İncil) ile bütün diğer peygamberlere Rab'lerinden verilene iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz ona teslim olmuş kimseleriz.”¹⁷³

“İşte peygamberler! Biz onların bir kısmını bir kısmına üstün kıldık. İçlerinden, Allah'ın konuştukları vardır. Bir kısmının da derecelerini yükseltmiştir. Meryemoğlu İsa'ya ise açık deliller verdik ve onu Ruh'l-Kudüs (Cebrail) ile destekledik. Eğer Allah dileseydi, bunların arkasında gelen (millet)ler, kendilerine apaçık deliller geldikten

¹⁶⁹ Sabuni, age, s. 110.

¹⁷⁰ Ahzab 21.

¹⁷¹ El Yazma Nüshası, age, s. 46.

¹⁷² Mü'min 78

¹⁷³ Bakara 136.

sonra, birbirlerini öldürmezlerdi. Fakat ayrılığa düştüler. Onlardan inananlar da vardı. İnkâr edenler de. Yine Allah dileseydi, birbirlerini öldürmezlerdi. Lakin Allah dilediğini yapar.”¹⁷⁴

a. Ülü'l- Azm

Sözlükte “sabırlı, gayretli ve kararlı kimseler” demektir. Bu tabir Kur’an’da, Resûl-i Ekrem’e peygamberlerden azimli ve kararlı olanların sabredışı gibi sabretmesinin emredildiği bir âyette geçmektedir. Peygamberlerden ağır taahhüt (mîsâk) alındığı belirtildikten sonra onlardan özellikle Hz. Muhammed, Nûh, İbrâhim, Mûsâ ve İsâ’nın zikredilmesine dayanan âlimler, ülü’l-azm peygamberlerin bunlardan ibaret olduğunu söylemiştir.¹⁷⁵

Müellifimiz yukarıda söylenen şeyi aynısıyla kendi mealinde söylemiştir. Ülü’l-azm olan peygamberler şunlardır: Muhammed, Nuh, İbrahim, Musa ve İsa’dır: Kur’an’da şöyle buyurulmuştur: “Hani biz peygamberlerden sağlam söz almıştık. Senden, Nuh’tan, İbrahim, Musa, ve Meryem oğlu İsa’dan da. Evet biz onlardan sapa sağlam bir söz almıştık.”¹⁷⁶ Muhammed a.s peygamberlerin sonuncusu gönderilmişse de değer ve üstünlüğünden dolayı ayeti kerimde ilk olarak zikredilmiştir.¹⁷⁷

b. Resül ve Nebi

Yukarıda verilen genel bilgiden sonra Sherif Ahmeti elçi, nebi ve rasul kavramları üzerinde durmaktadır. Arapça’da peygamber kelimesinin karşılığı elçi manasında, resul ve nebi ise haber getiren anlamındadır. Peygamberlere iman islamın şartlarından olduğunu şu ayette vermektedir. “Peygamber, rabbinden kandisine indirilene iman etmiştir. Müminler de (iman etmiştir). Tümü Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine iman ettiler. O’nun elçilerinden hiçbirini diğerlerinden ayırmayız; işittik ve iaat ettik. Ey Rabbimiz! Bağışlamayı (dileriz) dönüşümüz sanadır dediler”¹⁷⁸ “Kim İslam’dan başka bir din ararsa, bilsin ki kabul görmeyecek ve o ahirette kaybedenlerden olacaktır.”¹⁷⁹ Bundan dolayı peygamberlere iman edenin

¹⁷⁴ Bakara 253.

¹⁷⁵ Muhammed Aruçi, ‘‘Ülü’l-Azm’’ T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 42, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2012, s. 294-295.

¹⁷⁶ Ahzab 7.

¹⁷⁷ Meali, age, s. 480.

¹⁷⁸ Bakara 2/285

¹⁷⁹ Al-i İmran 3/85

Allah'a iman etmiş olduğunu Sherif Ahmeti yukarıda verilen ayetlerden hareketle ifade etmiştir.’’¹⁸⁰

Aynı zamanda nebi ve resul kavramları Kur'an-ı Kerim ve hadislerde kavram olarak geçmektedir. Kelam alimleri nebi ve resul kavramlarına farklı anlamlar vermişlerdir. Bu farklılıklara geçmeden önce Sherif Ahmeti **en-nebiu** ve **en-nübuvvetu** lafızlarının anlam ilişkisi üzerine ayrıntılı bilgi vermiştir. O'na göre **en-nebiu** haber, **en-nübuvvetu** ise yüce ve üstün olmak anlamlarında kullanılmıştır. Bu iki sözcüğün anlamı Peygamber kavramıyla uyumaktadır. Yani **en-nebiu-** ye göre peygamberimiz heber edici, **en-nübuvvetu** kavramına göre ise yücelmiş peygamber olarak belirtilmektedir.¹⁸¹

Kelam alimleri tarafından nebi ve resul kavramları arasında mana farklılığı bulunduğu ifade edilir. Bu farklılığın daha çok dil kurallarından kaynaklandığı belirtilmektedir. Resul ve nebinin farklı kavramlar olduğu atıf ve matuf kuralı çerçevesinde değerlendirilmiştir. Aralarında farklılığı gösteren şu ayettir: Kitap'ta Musa'yı da an! Çünkü o tertemiz biriydi; seçilip gönderilen bir peygamberdi (رسولا نبيا). Sherif Ahmeti şu hadisin ışığında nebi ve resul kavramları arasında farklılık yoktur, eş anlamlıdır demiştir. Bu hadisin metni ve geçtiği kitaptaki yerini vermeyerek, konuyu mantık kurallarının çerçevesinde önermeler yardımıyla izah etmeye çalışmıştı. Önermelere geçmeden önce O'na göre bu konuyla ilgili söyleyeceğim iki hadis ahad olarak bilinmektedir. Hadislerde geçen peygamberlerin sayısı yüzyirmi dört bin, resul ise üçyüz on üç ve yüz dört indirilmiş kitap olarak bilinmektedir. Bundan şunu anlıyoruz ki her resule, Allah tarafından kitap indirilmemiştir. İndirilmediğine göre nebi ve resul kavramlar, ahad hadisle rivayet edilmişse de akla eş anlamlı oldukları daha makul gelmektedir.¹⁸²

Nebi ve resul kavramlarını açıkladıktan sonra **peygamber** ve **profet** kavramlarını izah etmeye çalışmıştır. O'na göre **peygamber** farsca dilinden arapçaya geçen ve **nebe** kelimesinin manasıyla nerdeyse eş anlamlıdır. Fars müslüman halkı, Allah tarafından seçilmiş kişilere saygı ve makamından dolayı peygamber olarak

¹⁸⁰ El Yazma Nüshası, age, s. 42.

¹⁸¹ El Yazma Nüshası, age, s. 43.

¹⁸² El Yazma Nüshası, age, s. 43; bak. Yusuf Şevki Yavuz "Peygamber", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 34, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2007 s. 257-262.

nitelendirmişlerdir. Yoksa Zerdüştlük dininden kalma değildir. Çünkü önceki dönemlerde Zerdüştlük dininde **peygamber** kavramı hiç bahsedilmemiştir¹⁸³.

Bunun açıklamasından sonra profet kelimesinin farklı dillerde kullanılmasını, özellikle de arnavut diline nasıl geldiğini izah etmeye çalışmıştır. O'na göre **profet** kelimesi yunanca bir kavramdır. Politesit ve pagan yunanlar bu ismi, Allah tarafından vahyi aldıkları zannedilen yalancı kişiler için alay etmek gayesiyle kullanmışlardı. İçerdiği manadan dolayı profet kavramı İslam literatüründe kullanılmamalı demiştir¹⁸⁴

5. Peygamberlerin Mucizeleri

“Bir şeye güç yetirmemek anlamındaki **aciz** kökünden türeyen mucizin (aciz bırakmak) isim şeklidir. Terim olarak: Peygamberlik iddiasında bulunan kimsenin gösterdiği ve herkesi benzerini meydana getirmekten aciz bırakan tabiat üstü olay diye tanımlanır.”¹⁸⁵ Bu konuda Matüridi mezhebinin görüşü şöyledir. Mücize yüce Allah'ın fiilidir, kulun bunda hiçbir tesiri bulunmamaktadır. Bununla birlikte mucizenin üç çeşidinin olduğu belirtilmiştir. Bunlar: Akli, hissi ve haberi mucizelerdir.¹⁸⁶ Eş'ariler ilke olarak Hz. Peygamber'in birçok mucizesinin bulunduğunu kabul etmektedirler. Aynı zamanda en büyük mucizesinin Kur'an olduğu konusunda müttefiktirler.¹⁸⁷

Bu girişten sonra Sherif Ahmeti'n görüşlerini değerlendireceğiz. Sherif Ahmeti'ye göre mucize haktır ve Allah dilediği kimseye vermiştir. Peygamberimizin mucizelerini bizlere Kur'an'ı Kerim ve sahih hadisler haber vermektedir. Hz. Muhammed'in en büyük mücizesi kuşkusuz Kur'an'ı Kerim'dir. Onun mucizeleri hadislerde de bildirilmektedir. Rivayet edilen hadisler, ahad hadis kategorisinde olsalar da anlam bakımından mütevatir derecesine yüksetilmişlerdir. Daha sonra efendimizin mucizelerine değinmekle beraber onun en meşhur mucizelerinin şunlar olduğunu söylemiştir.

- A. Yemeklerin bereketlenmesi
- B. Gaybtan haber vermesi
- C. Cansız şeylerin konuşması

¹⁸³ El Yazma Nüshası, age, s. 44.

¹⁸⁴ El Yazma Nüshası, age, s. 44.

¹⁸⁵ Topaloğlu, age, s. 219; Sherif Ahmeti, age, s. 300.

¹⁸⁶ Es-Sabuni, age, s. 100.

¹⁸⁷ Uluslararası İmam Eş'ari ve Eş'arilik Sempozyumu, edi. Cemalettin Erdemci ve Fadıl Ayğan, Beyan Yayınları, c. 1, s. 257.

- D. Parmaklarından su akması
- E. Ay'ın bölünmesi.

6. Peygamberin Sıfatları

Peygamberler beşerî niteliklere sahip olmuşlardır. Peygamber mûcize gösteren ve Allah'tan vahiy alan bir kişi olmakla birlikte ulûhiyyet vasıfları taşımaz. Her insan gibi o da doğar, yaşar ve ölür. Peygamberin insan türünden olması onun için bir kusur olmayıp aksine, insanlarla ilişki kurarak ilâhî emirleri tebliğ etmesine ve kendisinin rehber kabul edilmesine daha uygundur. İnsanların cinselliği, ahlakı, akıl melekesi ve vucud yapısı bakımından birbirine benzemekle beraber aralarında ciddi farklılık da mevcuttur.¹⁸⁸

Peygamberlerde bulunması zorunlu olan sıfatlar.

- A. Sıdk
- B. Emanet
- C. İsmet
- D. Fetanet
- E. Tebliğ¹⁸⁹

Sherif Ahmeti bu sıfatların detayları hakkında kitaplarında ve tefsirinde bilgi vermemektedir. Biz bu sıfatları kısaca anlatmak istedik. **Sıdk**: “Hakikati konuşmak, gerçeğe uygun bilgi vermek, dürüst ve güvenilir olmak, vaadine sadâkat göstermek” anlamında masdar; “hakikati ifade eden, gerçeğe uygun olan söz, doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik” anlamında isim olarak kullanılır.¹⁹⁰ **Emanet**: Arapça’da “güvenmek, korku ve endişeden emin olmak” mânasındaki emn masdarından gelen emânet kelimesi hıyânetin karşıt anlamlısı olarak isim şeklinde kullanıldığı gibi “güvenilir olmak” anlamında masdar şeklinde de kullanılır.¹⁹¹ **İsmet**: Engel olmak, geçebilecek zararları bertaraf edip korumak, manasına gelen **asm** kökünden türemiş bir isim olarak peygamberlerin Allah tarafından günah işlemekten korunması şeklinde tarif edilir.¹⁹² Bu konuda İslam mezheplerine yer ayırmak isterim. İbn Teymiyye göre peygamberler küçük günah işlemekten masum değildiler. Mutlak masum olduklarını söyleyen ve

¹⁸⁸ El Yazma Nüshası, age, s. 46.

¹⁸⁹ El Yazma Nüshası, age, s. 46.

¹⁹⁰ Mustafa Çağrıncı, “Sıdk”, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 37, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2009, s. 98-100.

¹⁹¹ Yusuf Şevki Yavuz, “Emanet”. T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 34, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2007, s. 257-262.

¹⁹² Topaloğlu, age, s. 163.

bunda en fazla ısrar eden fırka Rafizilerdir.¹⁹³Aliyyu'l-Kari, Peygamberin büyük ya da küçük hiç bir günah işlemediğini söylüyor.¹⁹⁴İmam Mâtürîdî ve Mâtürîdîler'in büyük çoğunluğu peygamberlerin zelle işleyebileceğini kabul eder. Eş'arilerin çoğunluğu da sehiv ve hatanın günah kapsamına girmediğini, dolayısıyla peygamberin zelle işleminin mümkün olduğunu kabul etmişlerdir.¹⁹⁵**Fetanet** sıfatı ise akıllı, zeki ve uyanık olmaları demektir. Bunun zıddı olan ahmaklık, peygamberler hakkında düşünülmez.¹⁹⁶ Peygamberin son sıfatı da tebliğ'tir. Sözlükte "bir şeyi veya bir haberi ulaştırmak" anlamındaki tebliğ kelâm ilminde "peygamberlerin yükümlü olduğu tebliğ görevi, onların vahiy yoluyla aldıkları bilgiyi insanlara ulaştırması" demektir.¹⁹⁷

Bu sıfatların manalarını arnavut diline birebir tercüme etmiş olmasından dolayı tercüme edilen sıfatların manası kendiliğinden anlaşılmıştır.

7. Peygamberlerin Günah İşlemesi

Bu konu peygamberlerin ismet sıfatıyla alakalıdır. İsmet sıfatı günah işlememek, günden korunmuş olmak demektir. Peygamberlerin peygamberlikten önce ve sonra günden korunup korunmadıkları, günah işledilerse bunların büyük veya küçük günahlar olup olmaması mezhepler arasında ihtilafıdır. Sherif Ahmeti'ye göre peygamberlerin günah işlediklerine dair rivayet edilen hadisler ahad hadislerdir. Bundan dolayı günah işledikleri ifade edilmişse de onlara sövmek ve kötölemek amacıyla yapılmıştır der.¹⁹⁸

8. Peygamberlerin Her Hangi Bir Filozof Veya Ünlü Bilgin Adamla Kıyaslanması

Peygamber bütün insanlar gibi ruh ve bedenden oluşan bir beşerdi. Beşer olması yanında Allah katında değerinin çok yüksek olması sebebiyle kendisine Allah'tan vahiy indirilmişti. Sherif Ahmeti peygamberin bir beşer olduğunu söyledikten sonra vahyin önemini şu şekilde belirtmeye çalışmıştır. "Vahiy yoluyla gelen bilgi kesin, bağlayıcı ve herkesi kapsamaktadır. Vahiy iman şartlarının kaynağıdır." O, vahyin önemini anlattıktan sonra peygamberlerin vasıfları üzerinde durmuştur. Peygamberler insanlara

¹⁹³ İbn Teymiyye, Ehl-i Sünnet İtikadi, Tevid Yayınları, s.525-526; Sabuni, A.g.e., s. 111-113.

¹⁹⁴ Aliyyu'l Kari, Şerhu'l-fiki'l ekver, tcr. Yunus Vehbi Yavuz, Çağrı Yayınları, s. 164.

¹⁹⁵ Mustafa Akçay, "Zelle", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 44, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2013, s. 223-225.

¹⁹⁶ El Kılavuz, age, s. 245.

¹⁹⁷ Mehmet Boynukalın, "Tebliğ", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 40, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2011, s. 218-219.

¹⁹⁸ El Yazma Nüshası, age, s. 47.

doğru yolu göstermek için Allah tarafından seçilmiş kimselerdir. Peygamberlik vebidirdir, kesbi değildir. Hiçbir peygamber gelecekte peygamber olacağım diye bir planlamada bulunamaz. Peygamberler dünya ve ahiret ile ilgili gerçekleşecek olan hadiselerden Allah'ın iradesinin ercevesinde haber verebilirler. Filozoflar da çalışarak ve öğrenerek belli hedeflere ulaşmışlardır. Ulaştıkları bilgilerin içinde doğru ve yanlışlıklar muhakkak bulunmaktadır.¹⁹⁹

9. Keramet

İyi, ahlaklı ve cömert olmak anlamına gelen keramet, **kerem** gibi mastar olup iyilik ve cömertlik manasında isim şeklinde de kullanılır. Terim olarak ise Allah'ın takva sahibi, salih, ahlaklı ve veli kullarında ortaya çıkan olağan üstü haller diye tanımlanmaktadır.²⁰⁰

Sherif Ahmeti Kur'an-ı Kerimde ve sahih hadiste geçen keramet örneklerini verir. Peygamberine sıkı ve gönülden bağlı olan ve ona titizlikle uyan velilerden meydana gelen keramet Ehl-i Sünnet kelamcılarına göre hem akli hem de nakli olarak mümkün olan hususlardır. Sahih hadislerde birtakım keramet örnekleri şunlardır: Cüreyc isminde bir velinin beşikteki bir bebeği konuşturması. Mağarada kapalı kalan üç kişiinin bir şekilde bu durumdan kurtulması. Hz Ebu Bekirin üç kişi için hazırladığı yemeğin bereketlenmesi, bir çok kişiinin bu yemekten yemesi ve yine de yemeğin artması.²⁰¹

Daha sonra Sherif Ahmeti mezheplerin görüşlerini söylemektedir. O'na göre Mu'tezile mezhebinin kermeti kabul etmemesi konuyu kelâm ilminde tartışma mevzusu haline getirmiş, Selef ve Ehl-i sünnet, Mu'tezile'nin bu husustaki itirazlarını reddederek kermetin İslâm'daki yerini vurgulamıştır. Eş'arlığın kurucusu Eb'l-Hasan el-Eş'ar, "Hadis ve sünnet ehli sâlih müminlerden kermetin zuhurunu kabul eder" demiş, daha sonraki Eş'ar kelmcıları da Ehl-i sünnet'in inancı olarak bu kanaati tekrarlamıştır. Ebu Hanifenin izinden giden Matüridi kelamcılarına göre: Evliyanın kerameti haktır. Selefi mezhebi mensupları da kerameti hararetle savunmuşlardır. İbn Hazm ve Halimi gibi alimler kerameti inkar etmemekle birlikte sınırlı tutmuşlardır. İmamiyye şias da kerameti savunur. Bu mezhebe göre on iki imamdan her birinin

¹⁹⁹ El Yazma Nüshası, age, s. 62.

²⁰⁰ Süleyman Uludağ, "Keramet", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 25, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2002, s. 265-268.

²⁰¹ El Yazma Nüshası, age, s. 62.

kerametleri hatta mucizeleri vardır. İslam filozoflarından İbn Sina kerameti insan nefsinin yetenek ve imkanları dahilinde bir husus olarak görür ve bunun psikolojik açıklamasını yapar. Ashab-ı Kehf, Ömer'in kerameti özellikle de Meryem'in kerametine vurgu yapmaktadır. Meryem'in kerameti O'nun evliyadan olmasına delalet etmektedir. Mucizeyi inkar edenler kafir olurlar, kerameti inkar eden ise kafir olmayıp fasıktır²⁰².

10. İsra ve Miracı

Sherif Ahmeti İsra ve Miracı anlatmadan önce Peygamberimizin bazı özelliklerinden bahsetmektedir.

- A. Peygamberimiz Allah tarafından gönderilmiş son peygamberdir.
- B. Peygamberimizin getirmiş olduğu din en güzel olmakla beraber O'ndan önce gönderilen hükümleri de nesh etme gücü vardır.
- C. Peygamberimizin mesajı evrenseldir.
- D. İsra ve Mirac O'nun mucizelerindedir.

Bu özellikleri anlattıktan sonra İsra yolculuğunu zikretmiştir. İsra, Hz. Peygamber'in mi'rac sırasında Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya intikalini ifade etmektedir. Bu olayın gerçekleştiğine dair Kur'an'ı Kerim'de şöyle geçmektedir. "Her türlü noksanlıklardan uzaktır o, ki gecenin birinde bir kısım ayetlerimizi kendisine göstermek için kulunu Mescid-i Haram'dan, çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa'ya yürütmüş-götürmüştür. Hiç kuşkusuz O, her şeyi işiten ve görendir."²⁰³ Daha sonra İsra yolculuğuna iman etmenin mahiyetini değerlendirmiş. O'na göre İsra yolculuğuna inanmak farzdır. Farz olmanın gerekçesi bu olayın mutevatir yoluyla bize intikal etmiş olmasıdır.²⁰⁴

Bunu söyledikten sonra Sherif Ahmeti yolculuğun mahiyetine değinmektedir. Peygamberimiz bir beşer olması nedeniyle yolculuk esnasında onun bedeninde veya zaman diliminde her hangi değişiklik olup olmadığı tartışılmıştır. O'na göre bir cesed (kul) beden ve ruhtan oluşmaktadır. Bedensiz ruh ya da ruhsuz beden cesed olamaz. Kamil bir insan ruh ve bedenden oluşmuştur. Bu kuraldan hareketle Peygamberimiz ruh ve bedenle İsra yolculuğuna yüksetilmiştir.²⁰⁵

²⁰² Ahmeti, age, s. 323-324.

²⁰³ İsra 1.

²⁰⁴ El Yazma Nüshası, age, s. 49.

²⁰⁵ El Yazma Nüshası, age, s. 49; Kur'an-i, age, s. 328.

Mi'rac'a gelince: O'na göre Efendimizin bir gece Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksa'ya yaptığı yolculuğa isra, oradan göklere yükselmesine mi'rac denilmiştir. İsrâ yolculuğu gerçekleştiğine inanmayanın küfre girdiğini belirtmesinin yanında mi'rac konusuna iman etmeyenin küfre girdiğini söyleyemeyeceğimizi belirtir. Bu hadiseyi inkar edenler küfre girmezler. Fakat *mubtedi* olarak nitelenirler. Çünkü bu konu hadis ile sabittir fakat mutevatir senetle gelmemiştir. Ayrıca Mi'rac olayının gerçekleştiğine dair ümmetin icması vardır.²⁰⁶

Sherif Ahmeti mi'rac hadisesiyle ilgili hadisleri değerlendirerek şu görüşü savunmaktadır. Mescid-i Aksa'dan sema'ya kadar yükseldiğine dair rivayet edilen hadis meşhurdur. Sema'dan cennet'e kadar ise rivayet edilen hadis ahad dercesindedir.²⁰⁷

Mi'rac hadisesinin beden ve ruh birlikteliği ile gerçekleşmediği hususu Muaviye ve Aişe'den rivayet edilmiştir. Sherif Ahmeti rivayet edilen bu iki hadisin sihatini değerlendirmiştir. Mi'rac hadisesi Muaviye'ye göre Peygamberimizin gördüğü bir rüyaydı. Hz. Aişe'den de rivayet edilen hadise göre Efendimiz isra ve mi'rac yolculuğunu ancak ruh ile gerçekleştirmiştir. O'na göre Muaviye'nin hadisi sahih kabul edilse de rüya olmadığını rivayet eden sahabîlerin görüşüne göre birşey ifade etmez. Çünkü sahabîlerin tamamı bu olayın rüya olmadığı kanaatindeydiler. Hz. Aişe'nin hadisini de şöyle açıklamaktadır. İsrâ ve mi'rac olayı hicretten önce gerçekleşmiş, bu zamanlarda Aişe küçük yaştaydı, bu sebeple rivayet ettiği hadis kabul edilmez.²⁰⁸ Yukarıda ki açıklamalarından sonra Sherif Ahmeti'ye göre peygamberimizin bu yolculukta beşerî alemden lâhüti ve ebedi aleme yükseldiği söylenebilir.²⁰⁹

11 Peygamberlerin Erkek Olması

Müellif konuya peygamberlerin öneminden bahsederek başlamıştır. Mu'tezile'ye göre Allah'ın peygamber göndermesi vacibdir. Ehli sünnet kalamcılarına göre Allah'ın peygamber göndermesi iradesine bağlı vacib değil caizdir. Matüridi kalamcıları Eş'arilere göre bu konuda daha cesaretli bir şekilde Mu'tezile kalamcılarına yaklaşmışlar, peygamber göndermek Allah'a vacibdir demişlerdir. Şunu da söylemeliyiz ki Matüridi kalamcıların söyledikleri, Mu'tezile kalamcılarının söylediklerine benzemez. Yani Matüridi kalamcılarına göre Allah'ın peygamberler

²⁰⁶ El Yazma Nüshası, age, s. 50.

²⁰⁷ El Yazma Nüshası, age, s. 50.

²⁰⁸ El Yazma Nüshası, age, s. 50.

²⁰⁹ El Yazma Nüshası, age, s. 50.

göndermesi, aklın gerekli gördüğü bir mümkündür ya da peygamber göndermek hikmet gereği vacibdir. Müellif, matüridi kelamcılarının izinden gittiği için benzer şeyler söylemiştir. Devamında da, insanlar peygamberlerin gönderilmesine ihtiyaç duyarlar çünkü onların düşkünlüğü sadece akılla çözülecek bir durum değildir.²¹⁰

Kelam ilminde tartışılan konulardan birisi de peygamberlerin cinsiyetidir. Peygamberlerin kadınlardan da olabileceğini söyleyenler de vardır. Peygamberlerin cinsiyeti konusunda Matüridilerle Eş'ariler arasında ihtilaflar vardır. Her iki kelam ekolü da gelmiş geçmiş bütün peygamberlerin gönderilmesi gerektiği hususunda hemfikir olmalarına rağmen, Eş'ariler kadınların da peygamber olabileceklerini ileri sürerler. Müellifimiz de peygamberlerin erkek olması gerektiğini söylemiştir. Yazarın kullandığı deliller şunlardır. "Biz senden önce de memleketler halkından ancak kendilerine vahyettiğimiz bir takım erkekleri peygamber gönderdik. Yeryüzünde dolaşp da, kendilerinden önce gelenlerin akıbetlerinin nasıl olduğuna bakmadılar mı? Elbette ahiret yurdu Allah'a karşı gelmekten sakınanlar için daha iyidir. Hala aklınızı kullanmıyor musunuz?"²¹¹ İzahında şu şekilde devam eder. Peygamberlerin erkek olması gerektiğini ayetler apaçık bir şekilde beyan etmektedir.²¹²

Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde eşitlik tabii bir hak olarak kabul edilir. Bütün insanlar eşit yaratılmıştır, ırk ya da nesep insana hiçbir avantaj sağlamaz. Kur'an'da bütün insanların müşterek bir atadan geldiği, farklı halklara ve kabilelere ayrılmanın farklı birikimlerin aktarılması hikmetine dayandığı, üstünlüğün ancak Allah'a iman ve derin saygının yanında ahlaki erdemleri de içine alan takvadaki derecelenmelere göre ölçülebileceği belirtilmektedir. Kur'an-ı Kerim'de eşitliğe delalet eden pek çok ayet vardır: "Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır."²¹³ Peygamberler sadece erkek olarak gönderilmişse de nübüvvet konusunda kadınlar haksızlığa uğramışlar mıdır? Müellif bu konuyu da ele alarak ondan kısaca söz etmiştir. O'na göre haksızlık söz konusu değildir. Çünkü

---

²¹⁰ Ahmeti, age, s. 293.

²¹¹ Yusuf, 109; Nahl, 43; Enbiya, 7.

²¹² Ahmeti age, s. 294.

²¹³ Hucurat, 13.

peygamberlik ağır bir vazifedir. Bilakis kadınların bu vazifeden uzak tutulması onlara üstünlük sağlamıştır.²¹⁴

Kadınların peygamber olabileceğini ileri sürenleri müellif vahiy kavramını açıklayarak eleştirmiştir. Konu anlaşılın diye vahiy kavramını sözlük ve terim olarak incelemiştir. Sözlükte hızlı bir şekilde, gizlice söylemek, işaret etmek ve ilham anlamına gelen terim olarak Allah'ın bir emri, bir hükmü veya bilgiyi peygamberlerine gizli olarak bildirmesidir. Vahiy kavramı sadece peygamberlik konusunda kullanılan bir kavram değildir. Allah'a izafe edilen vahyetme fiili peygamberler yanında Hz. Musa'nın annesinde olduğu gibi insanlara, arılara, meleklerle, yer küresine ve göklere yöneliktir. Hz. Musa'nın annesine verilen vahiy: "Hani annene ilham edilmesi gereken şeyleri ilham (vahiy) etmiştik"²¹⁵ İnsanlara verilen vahiy: "Hani bir de bana ve peygamberime iman edin diye havarilere ilham (vahiy) etmişim. Onlar da iman ettik. Bizim müslüman olduğumuza sen de şahit ol demişlerdi."²¹⁶ Yer küresine verilen vahiy: "İşte o gün yer kendi haberlerini anlatır, çünkü Rabbin ona vahyetmiştir."²¹⁷ Yani her vahiy peygamberliğe delalet etseydi arılar, yer küresi, gökler, melekler, havariler ve Hz. Musa'nın annası peygamber olurlardı. Allah onlara bazı şeyler ilham etmiştir. Allah, kendilerine ilham vasıtasıyla özel bilgiler öğretmiştir.²¹⁸

12. Her kavme peygamber gönderilmesi ve Muhammed'in s .a evrenselliği

"Kim doğru yolu bulmuşsa, ancak kendisi için bulmuştur; kim de sapıtılmışsa kendi aleyhine sapıtmıştır. Hiçbir günahkâr, başka bir günahkarın günah yükünü yüklemeyebilir. Biz, bir peygamber göndermedikçe azap edici değiliz."²¹⁹ Yukarıda verilen ayetin zahiri manasından anlaşıldığı gibi müellif de Allah'ın her kavme peygamber gönderdiğini söylemiştir.²²⁰

Hz. Muhammed'in doğru ve iyi anlaşılması ve tanıtılması için vurgulanması gereken birkaç husus vardır. Çünkü onun hayatı, İslami hükümlerin ve değerlerin yaşantı haline dönüştüğü ve müşahhas hale geldiği alandır. İyi tanınması doğru bir şekilde örnek alınmasına vesile olacağı gibi, yanlış tanınması dininiz tahrifine yol

---

²¹⁴ Ahmeti, age, s. 294.

²¹⁵ Taha, 38; Meali, age, s. 139.

²¹⁶ Maide, 111.

²¹⁷ Zilzal, 4-5.

²¹⁸ Ahmeti, age, s. 297.

²¹⁹ İsra 15.

²²⁰ Meali, age, s. 501.

açabilecek ölçüde zararlı uygulamaların hayata geçirilmesine ve zararlı akımların doğmasına sebep olabilecektir. Özellikle İslam'ın evrensel ve çağlar üstü bir nizam olduğu, ancak Hz. Peygamber'in doğru anlaşılmasıyla gerçekleşebilir. İslam'ın birinci derecede bilgi kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in anlaşılması açısından da Hz. Peygamberin iyi anlaşılması önemlidir. Çünkü Hz. Peygamber, vahiy boyunca Kur'an'ın ruhuna uygun hareket etmiş ve onu en iyi şekilde kavrayıp ahabına aktarmıştır. Müellif evrenselliği ele aldığında Musa'nın ve Muhammed'in risaletini inceleyerek sonuca varmıştır. Musa kendi kavminin Allah'ın dinine davet ettiğinde şu kavramı kullanmıştır "لنخرجنكم" Muhammed a.s de "لنخرجن الناس" bütün milletleri²²¹ kapsayacak şekilde kullanmıştır.

Kitaplara iman

İslam imanında kitaplara iman inanç zincirinin bir halkası olarak bilinmektedir. Zincirin hayatı halkaların sağlamlılığına bağlıdır. Allah şöyle buyurmaktadır: "Ey iman edenler! Allah'a, Peygamberine, Peygamberine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba iman edin. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkar ederse derin bir sapıklığa düşmüş olur."²²²

Suhuf

"Suhuf, sahife kelimesinin cemisidir. Dar bir çevrede, küçük topluluklara, ihtiyaçlarına cevap verebilecek şekilde indirilen bir kaç sayfadan oluşmuş küçük kitap ve risalelere suhuf denilir."²²³

Allah şöyle buyurmaktadır. "Şüphesiz, bu hükümler ilk sayfalarda, İbrahim ve Musa'nın sayfalarında da vardır."²²⁴ Müellife göre Kur'an-ı Kerim ile İbrahim ve Musa'nın sayfalarının arasında mana bakımından benzerlik vardır. Yoksa onlara indirilen sayfalar arapça olarak inzal olmamışlardı.²²⁵

Tevrat

Tevratla ilgili de Allah şöyle buyurmaktadır: "Şüphesiz Tevrat'ı biz indirdik. İçinde bir hidayet, bir nur vardır. (Allah'a) teslim olmuş nebilere onunla yahudilere

²²¹ Meali, age, s. 298.

²²² Nisa 136.

²²³ Kılavuz, age, s. 281.

²²⁴ A'la 18,19.

²²⁵ Meali, age, s. 709.

hüküm vermişlerdi. Kendilerini Rabb'e adanmış kimseler ile alimler de öylece hükmederlerdi. Çünkü bunlar Allah'ın kitabını korumakla görevlendirilmişlerdi. Onlar Tevrat'ın hak olduğuna da şahit idiler. Şu halde siz de insanlardan korkmayın, benden korkun ve ayetlerimi az bir karşılığa değiştirmeyin. Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler kafirlerin ta kendileridir.’’²²⁶

Müellif de bu konuya fazla derinleşmeden ayetin zahiri manası altında açıklamalarda bulunmuştur. O'na göre Beni İsrail alimleri yahudilere Tevratle hüküm vermişlerdir. Dünyevi muameleler ona göre düzenlenmekteydi. Bir zaman sonra alimlerinden biri Tevrat'ta bulunan hükümleri değiştirmeye başlamıştı. Bundan dolayı Tevrat, tahrif edilmeye ve ilahi kitap olma özelliğini yitirmeye başlamıştır.²²⁷

Zebur

‘‘Kelime olarak yazılı şey ve kitap anlamına gelen Zebur, Hz. Davud'a indirilmiş olan ilahi kitabın adıdır. Zebur ilahi kitapların en küçüğü olup, yeni dini hükümler getirmemiştir. Bugün elde mevcut olan Zebur, lirik söyleyiş ve ilahilerden, Allah'a övgü ve hikmetli sözlerden ve bir takım nasihatlerden meydana gelmiştir. Mezmurlar adıyla Eski Ahid'de yer almaktadır.’’²²⁸

Bu konuda Kur'an'da şöyle buyrulur: ‘‘²²⁹Biz Nuh'a ve ondan sonra gelen peygamberlere vahyettiğimiz gibi, sana da vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e İshak'a, Yakub'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyub'e, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyetmiştik. Davud'a da Zeburu vermiştik.’’ Müellif bu konuyu detaylı bir şekilde anlatmamıştır. Süleyman'ın Davud'un oğlu olduğunu belirttikten sonra aynı zamanda Davut ve Süleyman'nın hem peygamber hem de kral olduklarını söylemiştir. Yukarıda geçen ayeti kerimede Süleyman'ın peygamber olduğu aşikardır. Neml suresinde Süleyman'nın Davud'a varis olduğunu geçmektedir. Kur'an'da şöyle buyrulur: ‘‘Süleyman, Davud'a varis oldu ve, ‘‘Ey insanlar, bize kuş dili öğretildi ve bize her şey verildi. Şüphesiz bu, apaçık bir lütuftur’’ dedi.’’²³⁰ Peygamberler varis olur mu, olmaz mı? Tartışmalara sürekleyen bir ayettir. Müellife göre Süleymanın Davud'a varis olması demek Allah tarafından Süleyman'a peygamberlik verilmesi demektir. Davud'un

²²⁶ Maide 44.

²²⁷ Meali, age, s. 150.

²²⁸ Kılavuz, age, s. 284.

²²⁹ Nisa 163.

²³⁰ Neml 16.

oğularından sadece Süleyman peygamberdi. Tabir caizse kendisine manevi miras bırakılmıştır bu da Allah'ın iradesiyle gerçekleşmiş olan bir şeydir.²³¹

İncil

“Kelime olarak müjde, talim ve öğreti anlamına gelir. Hz. İsa aracılığıyla İsrailoğulları'na indirilmiştir. Bu konuda Kur'an'da şöyle buyrulur:“Kendinden önce gelen Tevrat'ı doğrulayıcı olarak peygamberlerin izleri üzerine, Meryem oğlu İsa'yı arkalarından gönderdik. Ve O'na, içinde doğruya rehberlik ve nur bulunmak, önündeki Tevrat'ı tasdik etmek, sakınanlara bir hidayet ve öğüt olmak üzere İncil'i verdik.”²³² İncil'e, Allah Teala'dan Hz. İsa'ya indirildiği şekliyle inanmak, kitaplara imanın gereklerindedir. Fakat bugün, İncil'in aslı da Tevrat ve Zebur gibi yoktur. Bozulmuş ve insanlar tarafından yazılmış olan şekil vardır. İncil'e Ahd-i Cedid (Yeni Ahid) da denir.”²³³

Hıristiyan ve Yahudi alimlerinin hoşuna gitmeyen yerleri kutsal kitaplarından çıkarmaları veya işlerine geldiği gibi değiştirmeleri de bahsedilen kitapların bozulmasının sebeplerinden biridir. İncil de Hz. İsa'ya indirilmiştir. Ondan önce gelen Tevrat'ı tasdik etmiştir.²³⁴

Kur'an-ı Kerim

Kur'an kelimesinin kökü ve sözlük anlamı hakkında değişik görüşler vardır. Bunlardan en yaygını olan kanaat ‘*karæ fiilinden türediği şelinde olup ‘okumak’ anlamına gelir. Terim olarak ‘Allah tarafından Cebrail vasıtasıyla mahiyeti bilinmeyen bir şekilde Hz. Muhammed’e indirilen, mushaflarda yazılan, tevâtürle nakledilen, okunmasıyla ibadet edilen başkalarının benzerini yapmaktan âciz kaldığı Arapça mûciz bir kelim*’ diye tarif edilir.”²³⁵

Müellif Kur'an-ı Kerim konusunu “Komente dhe Mendime İslame” kitabında geniş bir şekilde anlatmıştır. Bu konu ile ilgili üzerinde en fazla durduğu husus Kur'an'ın amacı ve Kur'an-ı Kerim ve bilim olmuştur. Kur'an'ın amacını açıklarken şu

²³¹ Meali, age, s. 435.

²³² Maide 46.

²³³ Kılavuz, age, s. 284-285.

²³⁴ Meali, age, s. 150.

²³⁵ Bekir Topaloğlu-İlyas Çelebi, age, s. 191.

ayette geçen “هدى للمتقين” kelimesine dikkat çekmiştir. “Elif Lâm Mîm. Bu kendisinde şüphe olmayan kitaptır. Allah’a karşı gelmekten sakınanlar için bir yol göstericidir.”²³⁶

Kur’an’ın amacını anlattıktan sonra Kur’an’ın özelliklerinden bahsetmiştir. Zikrettiği özellikler şunlardır:

1. Kur’an Allah’ın kelmadır.
2. Okunması ibadettir.
3. İnsana gereken kaideleri öğretir.
4. Ayetler arasında teâruz yoktur.
5. Kur’an değişikliğe uğramaz ve yerini hiçbir kitap dolduramaz.
6. Kur’an, Allah tarafından korunmuş ve korunacaktır.²³⁷

Bilim insan zihninin tabiat hadiselerine adapte olması ve bilinen metodların kullanılmasıyla kurulmuştur. Bu metodlar gözlem ve deneydir. Bu yolları kullanarak genellemeyi ya da çözümlenmeyi hedeflemiştir. Yukarıda söylediğim gibi Kur’an ve bilim konusunda müellif önemli ipuçlar vermiştir. O’na göre Kur’an ayetlerinin şümülünü bilim ispatlayamaz ve bilimin kanıtlanmasına gerek yoktur. Bilim teorilerinin Kur’an’dan kanıtlanması mecburidir. Müellif bunu şu gerekçeyle söylemiştir. Allah bir şeyi yaratmışsa, o, şeyi en iyi bilen de O’dur.²³⁸

Bu açıklamadan sonra Kur’an’ın ayetlerini bilimle bağdaştırmak isteyenlerin hallerini sorgulamıştır. Ayetleri bilim seviyesine indirenlerin durumu dinen sakıncalıdır. Bu mizaçtan vazgeçmelidir. Çünkü bilim icat ettiği düşüncelerinin mutlak sabitliliğe ve doğruluğa delalet etmez. Kur’an bilim kitabı değildir. O, ahlakı ve imanı öğreten kitaptır. Kur’an’da geçen ve bilimin icat ettiği ya da hala icat edemediği buluşları Kur’an’ın mucizelerinden sayılmaktadır.²³⁹

Ruh

Gitmek, geçmek, rüzgarlı olmak, geniş ve ferahlık verici olmak manalardaki **revh** kökünden türemiştir. Terim anlamı ise canlılara hayatı sağlayan unsur olarak bilinmektedir.²⁴⁰ İslam eserlerinde ruhun tanımı şöyle geçmektedir. İnsanın ana rahminde oluşması sırasında melek tarafından bedenine üflenene, ölümü anında melekler

²³⁶ Bakara 1-2; Ahmeti, age, s. 312.

²³⁷ Age, s. 312.

²³⁸ Ahmeti, age, s. 313.

²³⁹ Age, s. 313-314.

²⁴⁰ Yavuz, “Ruh”, s. 187-192.

tarafından bedeninden çıkarılan ve onun yükümlü kılınmasını sağlayan idrak edici hayat cevheri olarak bilinmektedir.²⁴¹

Sherif Ahmeti ruh kavramı üzerine detaylara girmemiştir. O'na göre çocuk anne karnındayken Allah tarafından melek vasıtasıyla kendisine ruh verilmiş olur. Ruh bir madde olarak anne karnına üflendikten sonra beden canlılığa kavuşmuş olur. Daha sonra ruhun özelliklerinden bahsetmiştir. Kendisine göre ruh özel mahlukat türlerinden sayılmaktadır. Ruh hakkında bilgiler sınırlıdır. İnsan deneysel ve rasyonel metodlarla ruh hakkında kesinlik ifade eden her hangi bir bilgiye ulaşamaz.²⁴²

Ruh hakkındaki bilgilerin sınırlı olduğunu ve onun varlığına delalet eden detaylı bilginin bulunmadığını şu ayetten çıkarmıştır. “ Sana ruhtan sormaktadırlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindedir. Size o bilgiden az bir şey verilmiştir.”²⁴³Bu ayeti Sherif Ahmeti şöyle açıklamıştır: Peygamberimizin ruh hakkında bilgisi bizim bilgimizden fazla değildi. Kendisine de derin malumat verilmemiştir. Bundan dolayı ruhun sırlarını kimse ifşa edemez. Edilmemenin sebebi de Allah katında ruhun değeri ve makamından dolayıdır.²⁴⁴ Yapılan izahlardan sonra şunu alıyoruz ki Sherif Ahmeti İsrâ suresinde geçen ruhla ilgili ayetin manasının dışına çıkmamıştır. Aynı zamanda Sherif Ahmeti ruhu kabul etmeyen materyalist düşüncüyü reddetmiştir. Tartışmaya fazla yer vermeyen Sherif Ahmeti, görülmeyen bir şeyin yokluğuna hükmetmeyiz, bir şey zatıyla kaim olursa, zatına dalalet eden iz ve işaretleri vardır. Ayette geçen “az” kavramı şu manayı kapsamaktadır. Gerçekten ruh hakkında verilen bilgiler azdır. Bilgiler sınırlı olduklarından dolayı net bir şey söylenemez.²⁴⁵ görüşüdür.

C. SEM'İYYAT BAHİSLERİ

*İslam akaidinin üç ana konusunun sonuncusunu oluşturan, ahiret halleri, melek, cin, şeytan gibi nakle bağlı meseleleri içeren bölümdür.*²⁴⁶

Sherif Ahmeti sem'iyat kavramını gaybiyyat kavramıyla eşit tutmuştur. Bu konuya gayb kelimesinin manasını izah ederek başlamıştır. Buna göre gayb kavramı duyu organlarıyla algılanmayan soyut ve somut olan her şeyi içine almaktadır. Bu

---

²⁴¹ Topaloğlu, ags, s. 262.

²⁴² El Yazma Nüshası, age, s. 51.

²⁴³ İsrâ 85.

²⁴⁴ El Yazma Nüshası, age, s. 51.

²⁴⁵ El Yazma Nüshası, age, s. 50.

²⁴⁶ Topaloğlu, age, s. 277.

kavramı açıklarken gayb aleminden bir kaç örnek vererek konuyu pekiştirmiştir. Kıyametin kopması, kabir hayatı, diriltme, hesap, mizan, kitap, sırat, cennet ve cehennem gibi hususlar gayb aleminden sayılmaktadır.²⁴⁷

O'na göre görülmeyen ve hissedilmeyen şeyleri algılamak için yegane yol iman etmektir. Çünkü aklın bir şeyin varlığını kavrayabilmesi için onun misalini görmesi gerekir. Bundan dolayı akıl ile sem'iyat konusu algılanamaz ve kavranamaz. Sem'iyat akıl ile kavranmasa da varlığını gösteren bilgiye ulaşmamız mümkün müdür sorusuna şöyle cevap vermiştir. Sem'iyat kavramı altında gaybi şeylerin varlığına ulaşmamızın yegane çözümü, doğru haberdur.

Meleklerle İman

Melek kelimesi (çoğulu melâike) Ugaritçe, Habeşçe, İbrânîce ve Arapça gibi Sâmi dillerde bulunan “göndermek” anlamındaki “lek” kökünden olup “haberci, elçi; güçlü kuvvetli, tasarrufta bulunan, yöneten” mânalarına gelmektedir.²⁴⁸ İslam'da iman esaslarından biri de Allah'ın melekleri olduğunu inanmaktır. Onlara inanmak her mü'mine farzdır. Meleklerle inanmak gaybi bir meseledir, Peygamberimiz cibrili bir kaç defa hakiki anlamda görmüşse de diğer melekler O'nun için de gaybi konulardan sayılmaktadır. İslam literatüründe meleklerle iman, iman esasları arasında önemli mevzulardandır. Çünkü melekler vahyi Allah'ın emriyle peygamberlere indirmişlerdir.

Müellif melekler hakkında Kur'an-ı Kerim mealinde açıklamalarda bulunmuştur. Bakara suresinin otuzuncu ile otuz dördüncü ayetlerinden hareketle konuyu izah etmiştir. Allah Teala buyurmuştur “Hani, Rabbin meleklerle, Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım demişti, Onlar, orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz sana hamdederek daima seni tesbih ve takdis ediyoruz demişler. Allah da, Ben sizin bilmediğinizi bilirim demişti.”²⁴⁹ Ayetlerin devamında melekler kendi güçsüzlüklerini kabul edip karşılığında şu cevabı vermişlerdir. “Allah, Adem'e bütün varlıkların isimlerini öğretti. Sonra onları meleklerle göstererek, eğer doğru söyleyenler iseniz haydi bana bunların isimlerini bildirin dedi” devamında onların cevabı “ Melekler, seni bütün eksikliklerden uzak

²⁴⁷ El Yazma Nüshası, age, s. 56.

²⁴⁸ Ali Erbaş, “Melek” T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 29, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2004, s. 37-39.

²⁴⁹ Bakara, 5.

tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin dediler.”²⁵⁰ Ona göre meleklerin de istekleri vardır, Allah’a sormaları O’na bu düşünce ya da kararı benimsemeyerek karşı çıkmadıklarını söylemiştir. Meleklerin sormalarının bir diğer nedeni de Allah’ın yaratması idi. Yani Ademin yaratılışından başlayarak onun nesillerinin istikbalinden heves etmişlerdir. Bu karşılıklı konuşmalardan sonra Allah meleklerle Adem’e secde etmeleri emrini vermiştir. Allah Teala buyurmuş ‘‘Hani meleklerle Adem için saygı ile eğilin demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis kaçınmış, büyüklük taslamış ve kafirlerden olmuştur.’’²⁵¹ İzahlarda da şunu söylemiştir. Melekler devamlı olarak Allah’a ibadet ve itaatle meşgul olurlar, Allah’a asla isyan etmezler, ebediyen karşı çıkmazlar. Kanatları vardır fakat bu özelliklerini bizim bildiğimiz kanatlarla karşılaştırmamız isabetli olamaz. Her birinin kendisine ait görevleri vardır. Bu vazifeleri hakkıyla yaparlar. Yerde ve göklerde bulunmaktadır.²⁵²

Sherif Ahmeti melekler konusunu Yahudilerin tekzip melekleri mevzuusuyla ilişkilendirmektedir. Bu durumu şu ayetlerin gölgesi altında incelemektedir. Allah Teala şöyle buyurmuştur ‘‘De ki: Her kim Cebrail’e düşman ise, bilsin ki o, Allah’ın izni ile Kur’an’ı önceki kitapları doğrulayıcı, mü’minler için de bir hidayet reheri ve müjde verici olarak senin kalbine indirmiş’’ devamında ‘‘ Her kim Allah’a, meleklerine, peygamberlerine, Cibril’e ve Mikail’e düşman olursa bilsin ki, Allah da inkar edenlerin düşmanıdır.’’²⁵³ Müellif şöyle demektedir. ‘‘Yahudiler, Peygamberimize sormuşlar. Vahiy hangi melek aracılığıyla getiriliyor. Cibril diye cevap verdi. Onların karşılığı’’ Cibril savaşları yöneten, kötülüklerin kaynağı ve aynı zamanda en büyük düşmanımızdır. Münakaşa aynı sınırlar çerçevesinde devam eder. Yağmuru ve rahmeti getiren Mikail söyleseydin. Biz senin peşinden gelecektik fakat cevabından dolayı topluca hayır diyoruz. ²⁵⁴ O’na göre Yahudilerin Peygamberi tekzip etmelerinin sebeplerinden biri Cebrail adlı melektir. Netice olarak müellif bu hadisenin kaynağını göstermeden ayeti açıklamaktadır.

Yahudilerin Peygamberi tekzip etmelerinin sebeplerinden biri de hasettir. Bu görüşü şu ayetten çıkarmıştır. ‘‘ Kendilerine ellerindeki (Tevrat’ı) tasdik eden bir

²⁵⁰ Bakara, 31-32.

²⁵¹ Bakara, 34.

²⁵² Meali, age, s. 36.

²⁵³ Bekare, 97-98.

²⁵⁴ Meali, age., s. 45.

kitap (Kur'an) gelince onu inkar ettiler. Oysa, daha önce (bu kitabı getirecek peygamber ile) inkarcılara (Arap müşriklerine) karşı yardım istiyorlardı. (Tevrat'tan) tanıyıp bildikleri (bu peygamber) kendilerine geldiğinde onu inkar ettiler. Allah'ın laneti inkarcıların üzerine olsun.²⁵⁵ Açıklamasında şunu söylemiştir. Allah'ın emriyle Cibril bütün peygamberlere vahiy getirmiştir. Yahudiler kendilerine vahiy gelmesini beklerken araplara gelince haset edip onu inkar ettiler.²⁵⁶ Biz melekleri göremeyiz çünkü her şeyin varlığı kendine göredir. Bizim göremediğimiz daha nice varlıklar vardır. Ruhumuzu, aklımızı görebiliyor muyuz? Lakin ruhumuz vardır aynı zaman da akıllıyız. Aklımızı göremiyoruz diye kendimizi akılsız diyebilir miyiz? Bundan hareketle melekler de ruh, akıl gibi nûrânî bir varlıktır. Meleklerin varlığını bütün peygamberler ve ilâhî kitaplar haber vermişlerdir. İlâhî kitaplar peygamberlere melekler vasıtası ile gelmişlerdir. Bunun için, melekleri inkâr etmek aynı zamanda peygamberlerin peygamberliklerini ve ilâhî kitapları da inkâr demektir. Bu ise küfürdür.²⁵⁷

1. Meleklerin Sayıları, Çeşitleri ve Görevleri

Her nefis ölümü tatacaktır. Hayat ve mematı Allah'ın takdir ettiği gaybi meselelerdendir. İnsanın ruhunu yaratan da Allah'dır. Bu konuda Allah buyurmuş "Sonra onu şekillendirip ona ruhundan üfledi. Sizin için işitme, görme ve idrak duygularını yarattı. Ne kadar az şükrediyorsunuz"²⁵⁸ Ruhu yaratan Allah ise onu alan da O'dur. Vazifesine kimse müdahale edemez ancak O'nun müsaadesile araya girilebilir. Canlıların ruhlarını Allah meleklerle aldırılmış. Allah şöyle buyurmaktadır "De ki: Sizin için görevlendirilen ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz."²⁵⁹ Yukarda ölüm meleği ile kast edilen nedir ? Bu konu hakkında çeşit çeşit görüşler ileri sürülmüştür. Müellife göre ise ölüm meleğinden maksat Azraildir. Ruhu kabz etmek yalnız azrailin vazifesi değildir onun melek yardımcıları da vardır. Melek yardımcıları ruhu insanın boğazına kadar getirirler sonrasında da azrail tamamlamaktadır.²⁶⁰

Meleklerin sayısı ve çeşitlerine gelince müllif şu ayetten hareketle konuyu incelemiştir. "Hamd, gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı

²⁵⁵ Bakara, 89.

²⁵⁶ Meali, age., s. 43.

²⁵⁷ Meali, age., s. 43.

²⁵⁸ Secde, 9.

²⁵⁹ Secde, 11.

²⁶⁰ Meali, age., s. 476.

elçiler yapan Allah'a mahsustur. O yaratmada dilediğini artırır. Şüphesiz Allah'ın gücü her şeye hakkıyla yeter''²⁶¹ Meleklerin nurani ve kanatlara sahip varlıklar olduklarını müellif yukardaki ayetin zahiri manasına dayanarak söylemiştir.²⁶²

2. Cinler

Müellif bu konuyu 1987 yılında makale şeklinde Dituria İslame dergisinde yayınlamıştır. Makale iki bölümden oluşmaktadır. Cinlerin varlığı ve cinler alemi ile ilgili yanlış yorumlamalar. Mevzuyu şu ayeti kerimeyle başlamıştır. ''Görebildiklerinize ve görmediklerinize yemin ederim ki, o (Kur'an), hiç şüphesiz çok şerefli bir elçinin (Allah'dan alıp tebliğ ettiği) sözüdür.²⁶³ Bu girişten sonra cin kavramının sözlükte ne anlama geldiğini açıklamıştır. Sözlükte: Örtmek, örtünmek, gizli kalmak manasına gelen cenn kökünden türeyen bir isim olup tekili ise cinnidir. Terim olarak duyularla idrak edilmeyen, insanlar gibi suur ve iradeye sahip bulunan, İlahi emirlere uymakla yükümlü tutulan ve mümin ile kafir gruplarından oluşan varlık türü manasına gelir.²⁶⁴

Kur'ân-ı Kerîm'de verilen bilgilere göre cinler de insanlar gibi Allah'a kulluk etmeleri için yaratılmıştır. Cinler insan türünün mevcudiyetinden önce yakıcı ve her şeye nüfuz edici ateşten yaratılmışlardır. ''Cin'i-İblis de (insanlardan) daha önce, içe işleyen parlak ateşten yaratmıştık''²⁶⁵ Başka ayeti kerimede de '' Cann (cinn)i da dumansız bir ateşten yaratmıştır''²⁶⁶ Müellif devamında şunu söylemiştir. Cinlerin bedenleri halen ateş cisminde olmayabilir, onların hali tıpkı bugünkü insanların pişirilmiş çamurdan yaratıldığına benzetilebilir.²⁶⁷

Daha sonra cinlerin varlığına inanmayaların durumunu incelemiştir. Kendisine göre cinlerin varlığına inanmayanlar küfre girmişlerdir. İslam inancından çıkmışlardır. Çünkü Hz. Peygamber Allah Teala'dan getirdiği kesinlikle sabit olan şeylerde yalanlamış, tevatüren bize ulaşmış bulunan esaslardan biri inkar edilmiştir. Onlardan biri ''Ben cinleri ve insanları ancak bana kulluk etsinler diye yaratmışımdır.²⁶⁸ ayetidir.

---

²⁶¹ Fatır 1.

²⁶² Meali, age, s. 171; 220; 499.

²⁶³ Hakka 38-40.

²⁶⁴ Sherif Ahmeti ''Rreth Botes se Xhinve'' Dituria İslame, no: 7, Tetor 1987, fq. 8-11.

²⁶⁵ Hicr 27.

²⁶⁶ Rahman 13.

²⁶⁷ Dituria İslame, age, s. 9.

²⁶⁸ Zariyat 56; Dituria İslame, age, s. 9.

Aşağıda izah etmeye çalışacağım kısım cinler hakkında yanlış yorumlamalar kısmıdır. Müellife göre “cin bahsi” son derece önemli bir konudur. Bunun en bariz işareti ise Kur’an’dan bir sureye isim olarak verilmiş olmasıdır. Bunun yanı sıra hadislerde de bu konunun pek çok yerde zikredildiğini, sahabe, tabiin ve sonraki alimlerin eserlerinde de bu konunun detaylı bir şekilde işlendiğini söyler. Yanlış yorumlardan biri cin aslında yoktur ancak taciz edici kuvvettir. Melekler hakkında da benzeri söylenmiştir. Onlar iyiliğin kuvveti olarak tanımlanmıştır. Müellife göre bu görüş doğru olmayan görüştür. Çünkü cinler ve meleklerin yaratılışı Kur’an-ı Kerim’de net bir şekilde açıklanmıştır. Sahih hadislerde de Süleymanın hakimiyetinin altında vazifendirilmiş cinler buldukları ve Efendimizden Kur’an-ı Kerim’i dinledikleri nakledilmektedir.²⁶⁹

Müellif, bu konu etrafında eskiden beri bazı tartışmaların mevcudiyetine işaret etmektedir. İslam düşmanlarının, cinlerin varlıklarını inkar ettiklerini, buna karşın Müslümanların büyük çoğunluğunun cinlerin varlıklarını kabul ettiklerini, ancak mahiyetleri konusunda bazı tartışmaların bulunduğunu ifade etmektedir. İslam düşmanları cin, melek ve şeytanın peygambere vahiy indirilmeden önce arap kültüründe mit olarak bilindiğini söylediler. Müslümanları şüpheye düşürmek gayesi ile islam düşmanları peygamberin mit’ten haber verdiğini söylüyorlardı. Müellife göre bu görüş de yerinde olmayan bir görüştür.²⁷⁰

3. Şeytan

Sözlükte “uzaklaşmak, haktan ve hayırdan ayrılmak, muhalefet etmek” anlamındaki şatn (şütûn) veya “öfkesinden yanıp tutuşmak” mânasındaki şeyt kökünden türediği ileri sürülen şeytân kelimesi (çoğulu şeyâtîn) “hayırdan ve rahmetten uzaklaşmış yaratık; yanıp helâke mâruz kalmış varlık” demektir.²⁷¹ Müellife göre şeytan meleklerle aynı saftaydı, Allah, Adem’e secde etmelerini emrettiğinde şeytan emre karşı çıktı ve O’nun rahmetinden kovuldu. “ Hani meleklerle, Adem için saygı ile eğilin demiştik de İblis hariç bütün melekler hemen saygı ile eğilmişler, İblis (bundan) kaçınmış, büyüklük taslamış ve kafirlerden olmuştu.²⁷² Şeytanı büyüklük taslamaya yönlendiren de Adem’in yaratılışıyla kıyas yapmasıdır. Şeytanın yapmış olduğu kıyası

²⁶⁹ Dituria İslame, age, s. 10.

²⁷⁰ Dituria İsaleme, age, s. 10.

²⁷¹ İlyas Çelebi, “Şeytan” T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 39, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2010, s. 99-101.

²⁷² Bakara, 34.

şu ayet göstermektedir. “Allah, “Sana emrettiğim zaman seni saygı ile eğilmekten ne alıkoydu?” dedi. (O da) “Ben ondan hayırlıyım. Çünkü beni ateşten yarattın. Onu ise çamurdan yarattın” dedi.²⁷³ Müellif devamında da aralarında ayetlerde gerçekleşmiş olan konuşmaları harfiyen mealinde tekrarlamıştır. Sonra Şeytanın süre verilmesi için Allah’tan talepte bulunduğunu açıklamıştır. “Şeytan dedi ki: “(Öyle ise) bana insanların tekrar diriltilecekleri güne kadar süre ver” Allah’ın cevabı da “Allah da, “Sen süre verilenlerdensin” dedi.”²⁷⁴ Şeytana süre verilmesinin izahında müellif şunu söylemiştir. İnsanların tekrar diriltilecekleri güne kadar şeytana süre verilmedi. Dirilmeye kadar süre verilseydi şeytan ölmemiş olacaktır. Şüphesiz ki şeytan da kıyametten önce ölecektir.²⁷⁵

4. Ölüm

Kur’an ve arap dilinde **ölüm** kelimesi karşılığı **mevt** kelimesi kullanılmıştır. Mevt kelimesinin eş anlamının ölüm olduğunu şu ayetle kıyaslayarak sonuca varmıştır. “Her can ölümü tadacaktır, sonra da bize döneceksiniz.”²⁷⁶ O’na göre ecelin belirlenmiş bir süresi vardır. Bu süreden ne önce ne de sonra gelebilir. Allah sınır koyduğu vakitle ecel vakiası gerçekleşir.²⁷⁷

Sherif Ahmeti bundan sonra ölüm terimiyle ilgili alimlerin sözlerine değinmiştir. Dikkatimizi çeken ölüm hakkında birkaç alıntıdan bahsetmek istiyorum.

- a. Ölüm ruhun bedenden ayrılmasına denir. Ruhun yok oluşu değildir. Beden ve ruhun arasında kurulan bağın sonu demektir.
- b. Ölüm fani bir dünyadan ebedi hayata geçişin başlangıç sürecidir.
- c. Ölüm ruh ve beden ayrılmasına denir. Ruh beden vasıtasıyla gören, işiten ve düşünen bir varlık olursa da bedenden ayrıldıktan sonra da bu özellikleri taşımaktadır. Bilgi ruhun ayrılmayan bir parçasıdır. Bedenden ayrıldıktan sonra da bilmenin kapasitesi vardır.²⁷⁸

Ruhun Kabzı

²⁷³ A’raf 12.

²⁷⁴ A’raf 14-15.

²⁷⁵ Meali, age, s. 187-188; 308, 378.

²⁷⁶ Ankebut 57.

²⁷⁷ El Yazma Nüshası, age, s. 56.

²⁷⁸ El Yazma Nüshası, age, s. 56.

Şüphesiz ki Allah hayatı ve ölümü yaratandır. Ruhu veren ve alan O'dur. Bu konuda Allah şöyle buyurmaktadır. "Allah, (ölenlerin) ölümü anında canlarını-ruhlarını alır, ölmeyenleri de uykularında (kendilerinden geçirir). Sonra ölümüne kadar verdiğini yanında tutar, ötekilerini de belli bir süreye kadar salıverir. Hiç kuşkusuz bunda düşünülen bir toplum için ibretler vardır."²⁷⁹ Ruhun kabzı Allah'ın hikmetlerinden sayılmaktadır. Ruhun kabzı büyük bir melek eli ile yapılmaktadır. Secde suresinde kabzı ile ilgili Allah şöyle buyurmaktadır. "De ki: Üzerinize vekil kılınan ölüm meleği canınızı alır, siz sonra rabbinize döndürülürsünüz."²⁸⁰ Sherif Ahmeti'ye göre ayette geçen ölüm meleği, Allah'ın emrinde bulunan, O'na en yakın olan ismi Azrail olan bir melektir. Ölüm anında ruhu kabzedenden ancak ölüm meleği değildir. Bu meleğe yardım eden melekler de bulunmaktadır. Kur'an'da yardımcı meleklerin bulunmasına şu ayet delalet eder. "Kendilerine zulmetmiş olanların canlarını alırken melekler: Ne işte durumdaydınız? derler. Onlar da biz yeryüzünde ezilmiş, çaresiz kimselerdik diye cevap verirler. Melekler: Bulduğunuz yerde göç etmeniz için yeryüzü yeterince geniş değil miydi? derler. İşte böylelerinin son durağı cehennemdir. O ne kötü bir dönüş yeridir."²⁸¹ Sherif Ahmeti'nin bu görüşü savunmasının nedenlerinden ayette geçen *الملائكة* kelimesinin cemi olmasıdır.²⁸²

Ölüm meleğinin yardımcıları onun (Azrail) emri altındadırlar. Ölen kişi salih kullarından ise ölüm meleği ve diğer meleklerle beraber yumuşak ve güzel davranırlar. Eğer ölen kişi salih kullardan değilse melekler çirkin ve şiddetli bir şekilde davranırlar. Bu olayı şu ayet daha net bir şekilde açıklamaktadır. "Melekler canlarını alırken, inkarcıları bir görseydin! Yüzlerine ve kıçlarına vurmaktaydılar. Tadın yakıcı azabı (demekteydiler)."²⁸³

5. Sual

Sormak, soru yöneltmek bilgi istemek, bir şeyin hesabını birinden istemek manalarına gelir. Kelam ilminde ise ahiret aleminin ilk durağı olan kabir hayatının

---

²⁷⁹ Zümer 42.

²⁸⁰ Secde 11.

²⁸¹ Nisa 97.

²⁸² El Yazma Nüshası, age, s. 58.

²⁸³ Enfal 50.

başlangıcından ve kıyametin kopmasından sonraki hesaba çekilme sırasında vuku bulacak sorgulama manasında kullanılır.²⁸⁴

Müellifimiz mevzuyu şöyle açıklamaktadır, Sual haktır. Kabir azabı da haktır ve gerçekleşecektir. Mutlaka her ölen kişi sorguya çekileceğini belirtmektedir. Kişi, hayvan tarafından yenilmişse ya da suda boğulmuşsa ya da her hangi bir ateş sebebiyle kül olmuşsa dahi kesinlikle sorguya çekilecektir.²⁸⁵

Sherif Ahmeti sualın hak olduğuna şu ayet ve hadisleri delil getirir. ‘‘Allah iman edenleri dünya hayatında da, ahirette de sağlam sözle destekler. Allah, zalimleri şaşırtır-saptırır. Allah dilediğini yapar.²⁸⁶ Müellif ayette geçen بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ kelimesini şöyle izah etmiştir. Bu söz, kelime-i şehadet manasına gelmektedir. Ademoğlunun kelime-i şahadet’i, ahirette fayda sağlanabilmesi için dünya hayatındayken söyleyip amel etmesi icab eder yoksa ahirete intikal edince söylemenin bir faydası yoktur.²⁸⁷

6. Kabir Hayatı

Ölünün gömüldüğü yer manasında kabir, kabirlerin bulunduğu yer, karşılığında da makber kelimesi de kullanılır. Terim olarak ölüm ile tekrar diriliş, arasında insanların yaşayacağı bir nevi hayat demektir.²⁸⁸ Kabir hayatının varolacağına dair Kur’an-ı Kerim’de şu ayetler bildirmektedir. ‘‘ Allah onu, onların kurdukları tuzakların kötülüklerinden korumuş ve Firavun’un yakalarını da azabın en kötüsü kuşatmıştır. Ateş ki, sabah akşam ona sokulurlar. Kıyamet koptuğu gün de Firavun’un yaklarını azabın en beterine sokun (denilir).²⁸⁹ Sherif Ahmeti buna da dikkat çekmektedir. Kabir azabından önce ruh kabzı esnasında kötülük yapanlar için de azab bulunmaktadır. ‘‘ Melekler canlarını alırken, inkarcıları bir görseydin! (Önce saldıran, sonra da kaçanların) yüzlerine ve kışlarına vurmaktaydılar. Tadın yakıcı azabı (denmekteydi).²⁹⁰ O’na göre bu ayet inkarcıların kabir azabına uğrayacağını delalet ettiğinin açık bir delilidir. Yanı ruh kabzı esnasında zorluklar çeken kişiyi kabir azabında da zorluklar beklediği anlaşılmaktadır.²⁹¹ Kabir azabı olduğu gibi kabir nimeti de vardır. Kabirde

²⁸⁴ Topaloğlu, age, s. 283; Süleyman Toprak, ‘‘Sual’’, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 37, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2009, s. 446-447.

²⁸⁵ El Yazma Nüsha, age, s. 59.

²⁸⁶ İbrahim, 27.

²⁸⁷ El Yazma Nüshası, age, s. 59.

²⁸⁸ Topaloğlu, age, s. 173.

²⁸⁹ Mü’min, 45-46.

²⁹⁰ Enfal, 50.

²⁹¹ El Yazma Nüshası, age, s. 60.

nimetin varlığı da âyet ve hadislerle sabittir. Kur'ân-ı Kerîm'de Allah yolunda öldürülenlere ölümler demeyin! Hayır, onlar diridirler. Fakat siz bilincinde değilsiniz.²⁹²Bu ve benzeri ayetlerden hareketle O'na göre kabir nimeti vardır.²⁹³

Netice olarak azab ya da ten'îm kavramları nasıl anlaşılmalıdır. Sherif Ahmeti'ye göre kabir azabının ya da kabir nimetinin nasıllığını anlayamayız. Duyu organları ya da her hangi bir deneme yoluyla kabir azabı ya da nimetinin nasıllığı kavranamaz. O'na göre azab ya da ten'îm şu şekillerde olabilir.

- a. Allah bedeninin bazı organlarına hayat verebilir.
- b. Allah bütün bedene hayat verebilir.
- c. Ruh bedene döndürebilir ki beden azab veya ten'îmi tatsın diye.²⁹⁴

Yukarıda verilen seçeneklere göre biri gerçekleşecektir. O'na göre kabir hayatı şiddetlilik veya en mükemmellik özelliklerine sahip değildir. Bu hayat insana azabı ya da ten'îmi tattırarak kadar bir hayattır. Ne dünya hayatına ne de ahiret hayatına bezemektedir.²⁹⁵ İzahlardan şunu anlamaktayız ki kabir azabı veya ten'îmi, bir beden parçasıyla olsa da tadacaktır. Diğer önemli bir tespit de O'na göre ruh olmadan da beden azabı ve ten'îmi tadabilir. Ancak bedensiz ruh azaba maruz kalmaz.

Kabir hayatı ya da berzah alemi ölümle başlayıp yeniden diriltmeye kadar sürecek olan ara dönem, dünya ile ahiret arasındaki alemdir. Sherif Ahmetiye göre de berzah, dünya hayatı ile ahiret hayatı arasındaki sınırdır. Bu konu hakkında Allah Kur'an-ı Kerimde şöyle buyurmuştur. "Sonunda, onlardan birine ölüm gelip çattığında de ki Rabbim! Beni geri döndür! Ki geride bıraktığım (dünya)'da yararlı bir iş yapayım! Hayır , bu sadece onun söylediği (boş) bir sözdür. Arkalarında, ta diriltecekleri güne kadar bir berzah-engel vardır. Ölüm anında ruhun bedenden çıkması kişinin boğazından gerçekleşmektedir. İster iyi kul olsun ister kötü olsun , ister zengin ister fakir, ister evliya ister peygamber olsun dünyadaki mevkisi fark edilmeksizin her kişi bu şekilde ölümü tadacaktır.²⁹⁶

---

²⁹² Bakara, 154.

²⁹³ El Yazma Nüshası, age, s. 61.

²⁹⁴ El Yazma Nüshası, age, s. 61.

²⁹⁵ El Yazma Nüshası, age, s. 61.

²⁹⁶ El Yazma Nüshası, age, s. 56.

7. Şefaât

Tek olan bir şeyi dengi veya benzeriyle çift hale getirmek, birinin önüne düşüp işini görmeye çalışmak, işinin görülmesi için birinin aracılığını istemek” anlamlarındaki **şef** kökünden türeyen şefaât, “suçunun bağışlanması veya dileğinin yerine getirilmesi için birine aracılık etme” mânasına gelmektedir. Terim olarak “kıyamet gününde peygamberlerin ve kendilerine izin verilen sâlih kulların müminlerin bağışlanması için Allah katında niyazda bulunması” anlamında kullanılır. Şâfi‘ ve şefi‘ “aracılık eden, şefaatte bulunan” demektir.²⁹⁷

Mütezileye bağlı alimlerin çoğunluğu ile Hariciler ve çağdaş bazı araştırmacılara göre büyük günah işleyenlerin şefaât sayesinde affedileceğini söylemek müslümanları günah işlemeye teşvik eder. Bundan dolayı şefaâtı reddederler. Selefî, Matüridi ve Eş’ari alimlerine göre ise şefaât büyük günah işleyen ve tövbe etmeden ölen müminleri kapsamaktadır.²⁹⁸

Sherif Ahmeti bu konuya başlarken şefaât kelimesinin terim ve sözlük anlamlarına değinmiştir. Yukarıda verilen sözlük manaların yanı sıra O’na göre şefaât kelimesinin **kurtarmak** anlamı da vardır. Kurtarmak sözcüğü şefaât içeriğiyle tam uyuşmaktadır.

Sherif Ahmeti şefaâtın gerçekleşeceğine dair Kur’an-ı Kerim’den şu ayetleri delil olarak getirmiştir. “Allah’tan başka tanrı olmadığını bilesin. Kendi günahın, mümin erkek ve kadınların günahları için bağışlanma dile! Allah, dönüp dolaştığınız, varıp konaklayacağımız yerlerinizi bilmektedir.”²⁹⁹ Peygamberin duası bir şefaattir. Bunun delili de Allah’ın emretmesidir. Muhakak bu şefaât türü müminler için geçerlidir. Yahudilere yapılan duaya gelince Allah şöyle buyurmaktadır. “Artık onlara şefaâtçilerin şefaâtleri hiçbir yarar sağlamaz.”³⁰⁰ O’na göre de bu ayette şefaât olacağını fakat onlara bir fayda vermeyecektir. “...Onun izni olmadıkça onun katında kim şefaât edebilir?”³⁰¹

²⁹⁷ Mustafa Alıcı, ‘Şefaât’, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 38, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 2010, s. 411-412; Topaloğlu age, s. 287.

²⁹⁸ Yavuz, ‘Şefaât’, age, s. 412-415; Topaloğlu, age, s. 288, Sabuni, age, s. 163.

²⁹⁹ Muhammed, 19.

³⁰⁰ Müddessir, 48.

³⁰¹ Bakara, 255; Meali, age, s. 272; 368; 494; 536.

Allah Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyurmaktadır. Allah, kendisine ortak koşulmasını bağışlamaz, bunun dışındakileri dilediğini bağışlar. Kim Allah'a eş koşarsa, gerçekten çok büyük bir günahla iftira etmiş olur.³⁰² Sherif Ahmeti bu ayetin açıklamasını yaparken şefaata ile ilgili şunu söylemiştir. O'na göre:

- a. Şefaata bir duadır. Dua bir ibadettir. Allah duayı kabul ya da reddedebilir. Onu kimse zorlayamaz. Başkasına yapılan duanın fazileti çoktur. Bu duanın vasıtasıyla dua yapanın bir zorluğu varsa giderilebilir. Dua da yaşayanlar için edildiği gibi ölümler için de edilir. Fakat ölümlerden dua beklenmez.
- b. Şefaata Allah'ın rahmetidir. Kullar Allah'a ortak koşmadıkça affedileceklerdir.
- c. Peygamberler için özellikle de Efendimize verilen bir şereftir.
- d. Şefaata işlenen büyük günahlar için olup şirk ve küfür koşanlar için değildir.
- e. Şefaatin kabulü Allah'ın iradesine bağlıdır.
- f. Peygamberler dışında alimler, şehidler, melekler, ebeveyn çocuklara, çocuklar da ebeveynlere şefaata yapabileceklerdir.³⁰³

Müellifimiz şefaatin Allah'ın iradesiyle kesin vuku bulacağını belirttiikten sonra onu inkar eden grupların delillerine ve görüşlerine değinmiştir. Şefaatin olmayacağını ileri sürenlerin delilleri şunlardır. "Gerçek şu ki insana, çalıştığına karşılığı mutlaka verilir.³⁰⁴ "Kim zerre ağırlığınca hayır işlemişse onu görür. Kim de, zerre ağırlığınca kötülük işlemişse onu görür.³⁰⁵ O'na göre verilen bu iki ayetin manasını şefaata sınırlandıramayız, bunların manası daha umumdur. Onların dediklerine göre bu ayetlerin manası Allah'ın adaletini göstermektedir. Yani her şeyi yerli yerine koymaktır. Aynı şekilde Allah'ın güzel olan fiilleri işlemesinde ise herhangi bir tesirinin bulunmaması, yapması gerekli olanı yapması, yapmaması gerekli olanı da terketmesidir. Onların sadece Allah'ın adaletini kabul ettikleri ortaya çıkar, fakat Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın rahmetine delalet eden onlarca ayeti devredışı bırakıp kabul etmediler. Bu da

---

³⁰² Nisa, 48.

³⁰³ El Yazma Nüshası, age, s. 62.

³⁰⁴ Necm, 39; Meali, age, s. 611.

³⁰⁵ Zilzal, 7-8.

doğru bir netice sayılmamaktadır. Müellifimize göre Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın isimleri 100 tanedir Bu 100 isimden 77-si Allah'ın rahmetine işaret etmektedir.³⁰⁶

Yukarıda verilen açıklamalarından sonra Sherif Ahmeti, Efendimizin şefaati üzerine durmuştur. O'na göre Efendimizin şefaati şöyle olacaktır.

- a. Büyük şefaet ya da vaad edilen makam-ı Mahmud.
- b. Hesapsız cennete gireceklere yapılacak şefaet.
- c. Cennetteki olanların derecelerini yükseltmek için yapılacak şefaet.
- d. Cehennemi hak edenler için cehenneme girmeden önce yapılacak şefaet.
- e. Cehennem ateşinden kurtarmak için yapılacak şefaet.³⁰⁷

8. Cennet

Cennet “örtmek, gizlemek” anlamındaki cenn kökünden isim olup “bitki ve ağaçları ile toprağı örten bahçe” mânasına gelir. Âhiret hayatında müminlerin ebedî saadet yurdu olan yerin bu şekilde adlandırılmasının sebebi, genel görünümüyle dünya bahçelerine benzemesi veya eşsiz nimetlerini insan idrakinden gizlemiş olması şeklinde açıklanmıştır.³⁰⁸ Cennet çeşitli hadislerde bahçe veya ahiret cenneti anlamında yer almaktadır. İslam literatüründe cenneti ifade etmek için şu isimler kullanılmıştır. Cennet, cennetü'n-naim, adn, firdevs, hüsna, darüsselam ve darülmukame gibi Kur'an-ı Kerimde ise ed-darü'l-ahire, akıbetü'd-dar ve ukbe'd-dar gibi isimler kullanılmıştır.³⁰⁹ Cennet ve cehennemin halen mevcut olup olmadığı kelamcılar arasında tartışılmıştır. Cennet ve cehennemin halen mevcut olduğu görüşünü genel olarak ehl-i sünnet alimleri benimsemişlerdir. Bu görüşü şu ayetle delillendirirler. “Rabbinizden bir bağışlanma ve genişliği göklerle yeryüzü arası kadar olan cennete girmek için koşun-yarışın ki o muttakiler için hazırlanmıştır.³¹⁰ “Yok eğer yapamazsanız kesinlikle yapamayacaksınız öyleyse, inkarcılar için hazırlanmış yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten korkun”³¹¹ Dıraryiye , Cehmiyye, Mutezile ve Haricilerden bir grup cennet ve cehennemin halen

³⁰⁶ El Yazma Nüshası, age, s. 64.

³⁰⁷ El Yazma Nüsha, age, s. 64.

³⁰⁸ M. Süreyya Şahin, “Cennet”, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 7, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 1993, s. 374-376; Topaloğlu, age, s. 59.

³⁰⁹ Bekir Topaloğlu, “Cennet”, T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 7, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 1993, s. 376-386;

³¹⁰ Ali-İmran, 133.

³¹¹ Bakara, 24.

mevcut olmadığını, ancak Yüce Allah'ın her ikisini de kıyamet gününde yaratacağını söylemişlerdir.³¹²

9. Cehennem

Cehennem zalimlerin, kafirlerin, münafiklerin hakikata boyun eğmeyenlerin azap görecekleri mekan olarak betimlenmektedir. İslam literatüründe genel manada cehennemi, azap türlerini veya onun bölümlerinden birini ifade etmek üzere çeşitli kelimeler kullanılmıştır. Kur'an-ı Kerim, cehennemin yedi kapısının varlığından bildirmektedir. "Onun yedi kapısı vardır ve her kapıya onlardan bir grup ayrılmıştır."³¹³ Bu kapılar şunlardır: Cehennem, Cahim, Haviye, Hutame, Leza, Sair ve Sakar.³¹⁴

Kur'an-ı Kerim'de cehennem muhkem ayetlerde karinesiz anlaşılacak seviyede anlatılmıştır. Müellif konuya şu ayeti kerimeyle başlamıştır. "Allah şöyle der: Sizden önce gelip geçmiş cin ve insan toplulukları ile birlikte ateşe girin." Her topluluk (arkasından gelip sapıklığa düştüğü) yoldaşına lanet eder. Nihayet hepsi orada toplandığı zaman peşlerinden gidenler, kendilerine öncülük edenler için, "Ey Rabbimiz! Şunlar bizi saptırdılar. Onlara bir kat daha ateş azabı ver" derler. Allah der ki: "Her biriniz için bir kata daha fazla azap vardır. Fakat bilmiyorsunuz."³¹⁵ Ayetin izahında müellif şöyle devam etmiştir. Çirkin, pis, temiz olmayan şeyleri Allah Teala men etmiştir. Bunların açıklanması için de Allah peygamberler göndermiştir, Onlara itaat edenler kurtuluşa etmeyenler de sapıklığa uğramışlardır. Dünya'da zalimlerin durumu Allah'ın elindedir. Zalimlerin azablarını geciktirebilir fakat azap çekirmeden bırakmaz.³¹⁶

Cennet ve Cehennem ile ilgili ayetler ve hükümler kişiyi tatmin edecek şekilde açık ve çelişkisiz bulunmaktadır. Ancak arasında bulunan araf yeri mezhepler arasında tartışmalı konulardan olmuştur. A'raf ile ilgili Kur'an-ı Kerimde şöyle geçmektedir: "İkisi (cennet ve cehennem arasında) arasında bir sur A'raf üzerinde de bir takım adamlar vardır. Cennet ve cehennemliklerin hepsi simalarından tanınmaktadırlar.

³¹² Hasan Hüseyin Tunçbilek, Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Y ayanları : 14 ISSN 1303-5231, Cennet ve cehennem Halen Mevcut mu?

³¹³ Hicr 44.

³¹⁴ Bekir Topaloğlu, "Cehennem", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C. 7, T.D.V. Yayınları, İstanbul, 1993, s. 227-233.

³¹⁵ A'raf 38.

³¹⁶ Meali, age, s. 190.

Cennetliklere, ‘‘Selam olsun size!’’ diye seslenirler. Onlar henüz cennete girmemişlerdir, ama bunu ummaktadırlar.’’³¹⁷

A’raf kavramı Şu manaya gelmektedir. Sur, dağ, tepenin en kısmı anlamına gelmektedir. A’raf’ın cemisi de uruf’dur. Ashabu’l-a’raftan kimlerin kasedildiği hususunda müfessirler farklı farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.

O’na göre A’raf, cennet ve cehennem arasında bir surdur. O, çoğunluğun görüşünü benimsemiştir. O’na göre iyi ve kötü amelleri eşit olan müminlere mahsustur. Bunlar başlangıçta cennete veya cehenneme konulmayıp ikisi arasında bir müddet bekleyecek, sonra Allah’ın lutfuyla cennete girecek olan müminlerdir. Bu kişilerin özelliklerinden biri cennettekiler ve cehennemdekileri ile irtibatlaşmalarıdır. Diğer bir özellik de cennet ve cehennem ehline verilen bolluk ve cezalar a’raf’ta olanların tarafından görmeleri mümündür.³¹⁸

10. Rü’yetullah

Gözle görmek, manasına gelen rü’yet kelimesi ile Allah lafzından oluşan bir tamlama olan rü’yetullah terim olarak: Allah’ın görülmesi, cennet ehlinin Cenab-ı Hakk’ı gözleriyle görmeleri demektir.³¹⁹

Ehli sünnet, ahirette müminlerin Allah Teala’yı görmelerinin aklen caiz, naklen vacib olduğunu kabul etmiştir. Harici, Mu’tezile, Neccariyye ve Zeydiyye mezhepleri bu görüşe muhalefet etmişlerdir. Mu’tezile, Allah’ın kendi zatını görüp görmediği konusunda aralarında görüş birliği yoktur. Çoğunluğu O’nun kendi zatını gördüğünü kabul ederken içlerinden bir grup da Allah’ın kendi zatını görmesi de, başkaları tarafından görülmesini de inkar etmişlerdir.³²⁰

Müellif konuyu naslara başvurmadan önce akli delillerle izah etmeye çalışmıştır. O’na göre var olan muhakak görülür. Bu kaideden hareketle Allah da vardır, var olmasından dolayı da görülecektir. Bir Matüridi olarak O’nun ‘’ vücüd’’ delilini Eş’ari görüşünü benimsediği görülmektedir. Allah, dünyada bazı şeyleri görmemize müsaade etmediği gibi kendisini de görmemize müsaade etmemiştir. Bunun hikmeti O’nun

---

³¹⁷ A’raf 46.

³¹⁸ Meali, age, s. 192.

³¹⁹ Topaloğlu, age, s. 265;

³²⁰ Sabuni, age, s. 87.

katındadır.³²¹ Sherif Ahmeti bu konu izah ederken akli delillerin yanında nakli deliller de getirmiştir. Aşağıda ki bu mevzuyla ilgili bazı ayetler söyleyeceğiz. “Musa belirlenen vakitte bizimle buluşmak üzere (Tur’a) gelip Rabb’i onunla konuşunca: Rabbim! Bana görün, sana bakayım! dedi. (Rab) Sen beni (kesinlikle) göremezsın, ama şu dağa bak! Eğer o yerinde durursa, sen beni görebilirsin! dedi. Rabb’i dağa tecelli edince, onu paramparça etti ve Musa kendinden geçip yere yığıldı. Ayılınca dedi ki: Sen yüceler yücesisin! Sana tövbe ettim ve ben iman edenlerin ilkiyim dedi”³²² Sherif Ahmeti bu ayetin açıklamasında şöyle söylemiştir. Musa, Allah’la vasıtasız konuşmuştur. O bu konuşmasından çok memnun kalarak ve sevindiğinden dolayı hata ederek O’nu görmeye istemişti. O’na göre “الن” edatı dünya hayatında Allah’ın görülmeyeceğini belirtmekte olup ahirette değil. Yani Allah, müminler tarafından ahirette kesinlikle görülecektir.³²³ Müellifin bu ayetle ilgili kanaati şu şekildedir.

- a. Allah’ın görülmesi mümkün olduğundan dolayı Musa a.s, O’nu görmesini istemişti.
- b. Rü’yetullah müstehil olsaydı Musa a.s O’nu görmesini istemezdi.
- c. Allah’ın nurunun dağda görülmesi O’nun görülebileceğine delalet eder.
- d. Allah’ı görülmesini bizzat Musa a.s istemişti. Yoksa bu ayetten hareketle O’nu görme talebinin kavmiden geldiğine hüküm veremeyiz. Eğer kavmi böyle bir şey isteseydi Musa a.s şu şekilde talepte bulunması gerekirdi. ارهم ينظروا اليك.³²⁴
- e. قالوا لن نومن لك حتى نر الله جهرة ayetinin izahında şöyle açıklamıştır. Musa, Tur dağına Tevratı almaya çıktığında, Semiriyy isimli şahıs buzağıyı yapıp kavmine tanrı edinmelerine çağrıda bulundu. Kavim de Allah’ın varlığından şüphe etiklerinden dolayı inanmadılar ve O’nun somut görülmesini istediler.³²⁵

“Gözler O’nu algılayamaz, O gözleri algılar, lütfu pek geniş ve hem her şeyden haberi olandır”³²⁶ Allah’ın görülmeyeceğine delil getirilen bu ayetin açıklamasına yer veren müellifimiz şu izahta bulunmuştur. Bu ayet Allah’ın görülmeyeceğine delalet

³²¹ El Yazma Nüshası, age, s. 20; Meali, age, s. 158; 175.

³²² A’raf, 143.

³²³ Meali, age, s. 204.

³²⁴ El Yazma Nüshası, age, s. 22.

³²⁵ Meali, age, s. 38.

³²⁶ En’am, 103.

etmez. Allah'ın detaylı bir şekilde görülmeyeceğine delalet etmektedir. Bu konu da O'na göre icma vardır.³²⁷

Allah'ın görülmeyeceği görüşünde olanların akli delilleri şu şekildedir. Şayet Allah görülecekse O'nun yön ve mekanları olacaktır. Allah'a yön ve mekan ise izafe edilmez. Sherif Ahmeti'ye göre bu düşünceye sahip olanların yanlışlığı Allah'ı mahlukata benzetmeleridir. Yani Allah'ı mahlukat derecesine indirgemişlerdir. Halbuki Allah hiç bir şeye benzemez aynı şekilde de hiç bir şey O'na benzemez.³²⁸

---

³²⁷ El Yazma Nüshası, age, s. 22; Meali, age, s. 175.

³²⁸ El Yazma Nüshası, age, s. 22.

SONUÇ

Tarih kitaplarında Arnavut topraklarında islamaşmanın üç farklı zamanda gerçekleştiği ifade edilir. Bunlar Osmanlı öncesi, Osmanlı İmparatorluğu dönemi ve Rönesans'tan günümüze kadar islamaşma.

1912'de Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmasıyla Arnavutluğun yeni hudutlarının çizilmesinden sonra bu topraklarda huzursuzluk her tarafa yayılmıştır. Bu olaylar Kosova'da hayatın her yönünü ciddi bir şekilde etkilemiştir. Zorunlu göçler, din, dil, kültür ve ilim dünyasını da olumsuz etki etmiştir. Bu durumları düzeltmek şüphesiz oradaki hocaların sırtlarına yüklenmiş bir mesuliyetti. Bu sorumluluğu yüklenenlerin başında Sherif Ahmeti olmuştur. Müellif İslam itikadını Hz. Muhammed'in getirdiği şekilde muhafaza etmeye çalışırken diğer tarafta yeni okullar açarak hem eğitim düzeyini artırmayı hem de arnavutçayı öğretmeyi hedeflemiştir.

Müellifin çalışmaları ilk önce farklı dergilerde yayınlanmıştır. Bu dergiler şunlardır: "Dituria İslame" "Edukata İslame" ve "Buletin". Çalışmalarının bir kısmı da "Takvim"de yayınlanmıştır. Bunun dışında da müellifin "Komente dhe Mendime İslame" ile "Kur'an-ı Kerim açıklamalı meali vardır. Açıklamalı mealın içeriği şu şekildedir: Bir sayfa üç bölümden oluşmaktadır. Arapça metni yan tarafında tercümesi ve sayfanın alt kısmında önemli bulduğu tefsiridir. Her sayfanın sonunda yarım sayfa kadar tefsiri açıklamalar bulunmaktadır. Sherif Ahmeti gerek Kur'an mealinde gerekse "Komente dhe Mendime İslame" kitabıyla Arnavut topraklarında İmam Matüridi'nin ve Hanefi mezhebin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Kur'an meali ve tefsirinde müellifin açıklamaları daha çok kelami niteliklidir. Ayrıca ailesinden temin ettiğim yayınlanmamış notlar vardır. Bu notlar üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm ilahiyat, ikinci bölüm nübüvvet ve üçüncü bölüm de semi'yyat bahisleridir.

Sherif Ahmeti'nin kelamın her konusunda görüşü vardır. Bu kelami görüşlerinden en çok ilgimi çeken iki tanesini zikretmek istiyorum. Birincisi taklid ve tahkik ile ilgili görüşüdür. Müellifimiz taklid konusunu iki açıdan incelemiştir:

Biri anlam bakımından taklidin ne olduğunu ve memleketinde yaşayan müslümanların mukallid sayılıp sayılmayacağı. O'na göre dinin bir hedefi vardır. Dinin hedefi de kişileri özgürleştirmektir. Her insanın şahsi sorumluluğu belirli düzeyde akli bir oluşumu gerektirir. Özellikle imanın nesnesi inanç esaslarında daha da belirginleşir. Her ferdin yetenek ve kapasitesinin farklı olduğu göz önünde bulundurulduğunda ideal olanın imkânsızlığı ortaya çıkar. Taklit vakıya uygunluk bakımından kendiliğinden gerçekleşir. Nitekim kültür ve medeniyet havzalarında belirli hayat tarzlarının, düşünce biçimlerinin gelişmesi, toplumsal birlikteliği oluşturması aynı kaynaktan beslenen kitlesel bir yapıyı tanımlamaktadır. Bu oluşumun en belirgin yönü müspet ve menfi yönlerin taklide dayalı olmasıdır. Bunlar gelenek ve görenekle elde edilen birikim ve alışkanlıklarla kazanılır. Zira bunlardan kurtulmak kolay değildir. Alışkanlıkları değiştirmek bir çabayı gerektirir. İnsanın yapı itibariyle bu çabanın içinde yer alması zordur. Taklide ikinci bakışa gelince, mezheplerden farklı daha çok memleketinde bulunan toplumsal muakllid gruplara yoğunlaşan müellif şuna dikkat çekmektedir: Memleketimde bulunan müslümanlar mukallid değillerdir. Çünkü bunlar Kur'an-ı okuyan, peygamberin mucize ve sıfatlarını bilenlerdir. Bundan dolayı bunlar tahkikçi ve araştırmacı olarak bilinir. Mukallid ise cami'ye hiç gelmeyen ve İslami bilgilerden haberi olmayanlardır.

Dikkatimi çeken ikinci husus ise şudur: Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde eşitlik tabii bir hak olarak kabul edilir. Bütün insanlar eşit yaratılmıştır, ırk ya da nesep insana hiçbir avantaj sağlamaz. Kur'an'da bütün insanların müşterek bir atadan geldiği, farklı halklara ve kabilelere ayrılmanın farklı birikimlerin aktarılması hikmetine dayandığı, üstünlüğün ancak Allah'a iman ve derin saygının yanında ahlaki erdemleri de içine alan takvadaki derecelenmelere göre ölçülebileceğidir. Kur'an-ı Kerim'de eşitliğe delalet eden pek çok ayet vardır: 'Ey insanlar! Şüphe yok ki, biz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık ve birbirinizi tanımanız için sizi boylara ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na karşı gelmekten en çok sakınanınızdır. Şüphesiz Allah hakkıyla bilendir, hakkıyla haberdar olandır.' Peygamberler sadece erkek olarak gönderilmişse de nübüvvet konusunda kadınlar haksızlığa uğramışlar mıdır? Müellif bu konuyu da ele alarak ondan kısaca söz etmiştir. O'na göre haksızlık söz konusu değildir. Çünkü

peygamberlik ağır bir vazifedir. Bilakis kadınların bu vazifeden uzak tutulması onlara üstünlük sağlamıştır.

Özetle söylemek gerekirse Sherif Ahmeti, gerek toplumu aydınlatan çalışma ve mücadelesi, gerek yazdıkları ile Kosova’da sahih İslâm anlayışının anlaşılması ve sonraki nesillere aktarılması kounusunda Balkan coğrafyasının önemli simalarından biri olarak bilinecek, hayır, minnet ve şükranla anılacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- AHMETİ**, Sherif, ‘‘Komente dhe Mendime İslame’’ Lidhja Yay., Prishtine 1995.
- AHMETİ**, Sherif, ‘‘Kur’an-i Perkthim me Komentim ne Gjuhen Shqipe’’ Kompleksi e Mbretit Fehd Yay., Medine Arabia Saudite 1415.
- AKÇAY**, Mustafa, ‘‘Zelle’’, DİA, 44, 223-225, İstanbul 2013.
- ALICI**, Mustafa, ‘‘Şefaat’’, DİA, 38, 411-4112, İstanbul 2010.
- ALİ el-KARİ**, Ebü’l Hasan Nureddin Ali b. Sultan Muhammed, Şerhu’l-fikhil ekber, cev. Yunus Vehbi Yavuz, Çağ Yay., İstanbul 1979.
- ALTEPE**, Munir, ‘‘Kosova’’, DİA, 26, 216-219, İstanbul 1989.
- ARUÇI**, Muhammed, ‘‘Emanet’’, DİA, 34, 257-262, İstanbul 2007.
- ‘‘Peygamber’’, DİA, 34, 257-262, İstanbul 2007.
- ‘‘Üşü’l-Azm’’, DİA, 42, 294-295, İstanbul 2012.
- BARDAKOĞLU**, Ali, ‘‘Kitap’’, DİA, 26, 112-126, Ankara 2002.
- BOYNUKALIN**, Mehmet, ‘‘Tebliğ’’, DİA, 40, 218-219, İstanbul 2011.
- BOZKURT**, Nahide, Mutezile’nin Altın Çağı, Ankara Okulu Yay., Ankara 2002.
- ÇAĞRICI**, Mustafa, ‘‘ Sıdk’’, DİA, 37, 98-100, İstanbul 2009.
- ÇELEBİ**, İlyas, ‘‘Şeytan’’, DİA, 39, 99-101, İstanbul 2010.
- EBU ZEHRA**, İslamda Fıkhi Mezhepler Tarihi, Hisar Yay., İstanbul 1978.
- ERBAŞ**, Ali, ‘‘Melek’’, DİA, 29, 37-39, İstanbul 2004.
- ERDOĞAN**, Mehmet, Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözcüğü, Rağbet Yay., İstanbul 1998.
- ERDOĞAN**, Recep, Kelamcılara göre Allah’a İmanda Akıl Yönteminin Değeri
- Es-SABUNİ**, Nureddin, Matüridiyye Akaidi trc. Bekir Topaloğlu, İfav Yay., Ankara.
- FAHRUDDİN er-RAZİ**, Tefsir-i Kebir, trc. Suat Yıldırım, Lütfullah Cebeci, Sadık Kılıç, Sadık Doğru, Huzur Yay., İstanbul 2002.

- HAKKI, D.** Yıldız, ‘‘Abbasiler’’, DİA, 1, 31-48, İstanbul 1988.
- İBN KAYYİM el-CEVZİYYE**, Ebu Abdillâh Şemseddin Muhammed, Zadü’l Mesir fi İlmi’t- Tefsir, trc. Abdülvehhab Öztürk, Kahraman Yay., İstanbul 2009.
- İBN KESİR**, İbn Kesir Tefsiri, Polen Yay., İstanbul 2012.
- İBN KESİR, KURTUBİ, BEYHAKİ, es-SADİ, İBN KAYYİM el-CEVZİYYE**, Esmâü’l-Hüsna, haz. Osman Arpaçukuru, Karınca Yay., trc. Heyet, İstanbul 2004.
- İBN TEYMİYYE**, Ehl-i Sünnet İtikadi, Tevhid Yay., trc.org. Muhammed Fatih el-Murabit, İstanbul 1996.
- İsim ve Sıfat Tevhidi, Tevhid Yay., İstanbul 1996.
- İBRAHİM**, Nexhat, İslami ne Trojet Shqiptare Gjate Shekujve, 1998.
- Kontaktet e Para te İslamit me Popujt Ballkan ne Periudhen Para Osmane, 1997.
- İLÂN**, Avni, ‘‘Aslah’’, DİA, 3, 495-496, İstanbul 1991.
- KARADAŞ**, Çağfer, İslam’ın İnanç Yapısı Ana Esasları, Emin Yay., Bursa 2010.
- KARATAY**, Osman, GÖKDAĞ, A. Bilgehan, Balkanlar el-Kitabi, Vadi Yay., Ankara 2007.
- KAYA**, S. Eyyüp, ‘‘Taklid’’, DİA, 39, 461-465, İstanbul 2010.
- KILAVUZ**, A, Saim, İslam Akaidi ve Kelam’a Giriş, Ensar Yay., İstanbul 2010.
- KOÇYİĞİT**, Talat, Hadis Usulü, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1988.
- KURTUBİ**, el-Camiu li-Ahkami’l Kur’an, trc. Beşir Eryarsoy, Buruc Yay., İstanbul.
- O’LEARY**, De Lacy, İslam Düşüncesi Tarihindeki Yeri, trc. Hüseyin Yardaydın; Yaşar Kultuay, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara 1971.
- POLLO**, Stefanq, Ne Gjurmte te Historis Shqiptare, Toena Yay., Tirane 2003.
- QABEJ**, Eqrem, Studime Etimologjike ne Fushen e Shipes, Prishtine 1988.
- SPAHIÖĞLU**, Bahtiyar, Tarihi ve Siyasi Yönüyle Kosova, Balkan Aydınları ve Yazarları Yay., Kosova 2009.

- ŞAHİN, S.** Mustafa, ‘‘Cennet’’, DİA, 7, 374-376, İstanbul 1193.
- TAFTAZANİ,** Şerhu’l Akaidi’n-Nesefi, trc. Sarafeddin Gölüçük, Kitap Dünyası Yay., Konya 2000.
- ‘‘Cehennem’’, DİA, 7, 227-233, İstanbul 1993.
- ‘‘Hudus’’, DİA, 18, 304-309 İstanbul 1998.
- TOPALOĞLU,** Bekir; **ÇELEBİ,** İlyas, Kalam Trimleri Sözcüğü, İslam Yay., İstanbul 2010.
- TOPRAK,** Süleyman, ‘‘Sual’’, DİA, 37, 446-447, İstanbul 2009.
- TÜMER,** Günay ‘‘Din’’, DİA, 9, 312-320, İstanbul 1994.
- ULUDAĞ,** Süleyman, ‘‘Keramet’’, DİA, 25, 265-268, İstanbul, 2002.
- UZUNÇARŞILI,** H. İsmail, Büyük Osmanlı Tarihi, Türk Tarihi Kurumu Yay., Ankara 1990.
- ÜZÜM,** İlyas, ‘‘Kitap’’, DİA, 26, 121-122, Ankara 2002.
- YAVUZ,** S. Yusuf, ‘‘Akıl’’, DİA, 2, 242-246, İstanbul 1989.
- ‘‘Haber’’, DİA, 14, 346-349, İstanbul 1996.
- ‘‘Haberi Vahid’’, DİA, 14, 352-355, İstanbul 1996.
- ‘‘Kader’’, DİA, 24, 58-63, İstanbul 2001.
- ‘‘Kalam’’, DİA, 25, 194-196, Ankara 2002.
- ‘‘Ruh’’, DİA, 35, 187-192, İstanbul 2008.
- ‘‘Şefa‘at’’, DİA, 38, 412-415, İstanbul 2010.
- ‘‘A’raf’’, DİA, 3, 259, İstanbul 1981.
- YÜCEL,** Ahmet, Başlangıçtan Günümüze Hadis Usulü, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfi Yay., İstanbul 2009.

EKLER

Şekil 1: Takvim'den bir misali

J A N A R I			
Data sipas Kal. Botëror	Ditët e javës	Data sipas Hixhretit	Festat Fetare dhe shtetore
1	e Enjte	24	Viti i Ri — dita e I
2	e Premte	25	Viti i Ri — dita e II
3	e Shtunë	26	
4	e Dielë	27	
4	e Hënë	28	
6	e Martë	29	
Rebiul-Ev-vel III			
7	e Mërkurë	1	Hëna e re
8	e Enjte	2	
9	e Premte	3	Dita e Xhumas
10	e Shtunë	4	
11	e Dielë	5	
12	e Hënë	6	
13	e Martë	7	
14	e Mërkurë	8	
15	e Enjte	9	
16	e Premte	10	Dita e Xhumas
17	e Shtunë	11	
18	e Dielë	12	»Mevludi« Ditëlindja e Mu-
19	e Hënë	13	hamedit a. s.
20	e Martë	14	
21	e Mërkurë	15	
22	e Enjte	16	
23	e Premte	17	Dita e Xhumas
24	e Shtunë	18	
25	e Dielë	19	
26	e Hënë	20	
27	e Martë	21	
28	e Mërkurë	22	
29	e Enjte	23	
30	e Premte	24	Dita e Xhumas
31	e Shtunë	25	Hamsini

Şekil 2: Takvim'de bayram günleri

J A N A R I

Data		Kohët e namazit sipas orës Allafranga								
		Ditët e javës	Imsaki	Lindja e Diellit	Dreka	Ikindija e parë	Ikindija e dytë	Akshami	Jacija	Gjatsia e ditës
			o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.	o.m.
1	e Enjte	5,21	7,03	11,57	2,18	2,32	4,25	6,04	9,22	
2	e Premte	5,21	7,03	11,58	2,19	2,33	4,25	6,04	9,22	
3	e Shtunë	20	2	58	19	33	26	4	24	
4	e Dielë	20	2	58	19	34	27	5	25	
5	e Hënë	20	2	58	20	35	28	6	26	
6	e Martë	20	2	59	21	36	29	7	27	
Rebiul-Evvel 1401 V. H.										
7	e Mërkur	5,20	7,01	11,59	2,21	2,37	4,30	6,08	9,29	
8	e Enjte	20	1	59	22	38	31	9	30	
9	e Premte	5,20	7,01	12,00	2,23	2,39	4,32	6,10	9,31	
10	e Shtunë	19	7,00	12,00	24	40	33	11	33	
11	e Dielë	19	7,00	12,00	25	41	34	11	34	
12	e Hënë	19	7,00	12,01	26	42	35	12	35	
13	e Martë	19	7,00	1	27	43	37	14	37	
14	e Mërkurë	19	7,00	2	28	45	38	15	38	
15	e Enjte	19	7,00	3	29	46	39	16	39	
16	e Premte	5,19	7,00	12,03	2,30	2,47	4,40	6,17	9,40	
17	e Shtunë	18	6,59	3	31	48	42	18	43	
18	e Dielë	18	59	4	32	50	43	19	44	
19	e Hënë	18	58	4	33	51	44	20	46	
20	e eMartë	18	58	5	34	52	45	21	47	
21	e Mërkurë	17	57	5	35	53	46	22	49	
22	e Enjte	17	56	5	36	54	48	23	52	
23	e Premte	5,17	6,55	12,05	2,37	2,55	4,49	6,24	9,54	
24	e Shtunë	16	54	6	38	56	50	25	56	
25	e Dielë	15	53	6	39	57	51	26	58	
26	e Hënë	14	52	6	40	58	53	27	10,01	
27	e Martë	14	51	7	42	3,00	54	28	3	
28	e Mërkurë	13	50	7	43	1	55	29	5	
29	e eEnjte	12	49	7	44	2	57	31	8	
30	e Premte	5,12	6,48	12,07	2,45	3,04	4,58	6,32	10,10	
31	e Shtunë	5,12	6,47	12,07	2,46	3,05	4,59	6,33	10,12	

Şekil 3: Takvim'de namaz vakitleri.

v.4: -11- - 1993/94

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
/ Bismill-lahirr-Rahmanirr-Rrahimë /

عقيدة الاسلام
/ Akidetul Islami /

ILAHIJJATË, NUBUVVATË, SEM'IJJATË
/ الإلهيات / / النبوات / / السميات /

Dogmat/ka e fesë Islame studion dhe përqëndrohet në këto tri tema, të cilat edhe janë thelb i tërë besimit Islam:

Ilahijjatë = الإلهيات, janë çështje në cilat flit rreth Zotit xh. sh. rreth enrave dhe cilësive të përsosura të çështje të zhveshura nga format e materies.

Nubuvvatë = نبوات, tema të cilat parashtrojnë e pejgambërsisë dhe të revelatës, pra çështje, të cilat bëjnë me të dërguarit e Zotit.

Sem'ijjatë = سميات janë çështje, të cilat dhe vërtetohen vetëm në bazë të lajmit të vërtetë e të cilat janë çështje të çat mendja nuk mund të arrijë t'i shtrojë përmes studim siç janë: shpirti, ëngjëjtë, jeta në varreza, xheneti, gjendja e mi, momenti i kataklizës së përgjithshme, gjendjet e fazave të përgjegjësisë në ditën e gjykimit etj.

Vet termi : Ilahijjat jep të kuptohet se fjala është për ata cilët e bësojnë Zotin, është për ata të cilët i janë përgjegjur revelatës -shpalljes së Zotit të kumtuar nëpërmjet të dërguarve, janë ata të cilët pasiqë besuan se Zoti është krijues i vetmi krijues, i vetmi kultivues, është detyrë e tyre të madhërojnë dhe t'i drejtohen me adhurim.

Përsa i përket termit : rububijatë ai jep të kuptohet për Zotin krijues, pra jep të kuptohet se vetëm Ai krijon, e këtë e pranon çdokush, pse askush deri me sot nuk pretendon se është krijues as i vetvetës. Atëherë në termin "ilah" janë të mbështetur dhe janë të përqëndruar të gjithë ata të cilët pasiqë besuan Zotin të vetmin krijues

Şekil 4: Sherif Ahmeti'nin el yazma nüshası.

SURETU EL ENFALE

Me emrin e Allahut, Mëshiruesit,
Mëshirëbërësit!

1. Të pyesin ty (Muhammed) për plaçkën (e fituar në luftë), thuaju: "Plaçka, (mënyra e ndarjes së saj) është çështje që i takon Allahut dhe të dërguarit, prandaj kini frikë Allahun, përmirësoni gjendjen e unitetit tuaj dhe nëse jeni besimtarë, respektone Allahun dhe të dërguarin e Tij.

2. E, besimtarë të vërtetë janë vetëm ata, të të cilëve kur përmendet Allahu u rrenqethen zemrat e tyre, të cilëve kur u lexohen ajetet e Tij u shtohet besimi, dhe që janë të mbështetur vetëm te Zoti i tyre.

3. Dhe, të cilët falin (rregullisht) namazin dhe nga ajo, me çka Ne i furnizuar, ata japin.

4. Të tillët janë besimtarë të vërtetë dhe për këtë kanë vende të larta te Zoti i tyre, kanë fajle dhe kanë furnizim në mënyrë të ndershme.

5. (Mospajtimi i tyre për plaçkë është) Ashtu si ai kur të nxori Zoti yt nga shtëpia jote për të vërtetën, e një grup nga besimtarët nuk ishte i kënaqur.

6. Bëjnë polemikë me ty për të vërtetën pasi që e kishin të qartë (se ti vepron me lejen e Zotit) sikur me qenë se shtyheshin në vdekje të sigurt.

7. Përkujtoni kur Allahu ju premtoi

* Thuhet se një karvan i madh dhe i pasur i tregtisë së kurejshitëve kthehej prej Shamit - Sirisë. Me urdhërin e Zotit vjen Xhibrili dhe i thotë Muhammedit se Allahu ju premtoj: devet me tregti ose fitore kundër kurejshitëve. Pejgamberi konsultohet me shokët e ata e dëshiruan grupin e deveve. Mirëpo, Ebu Sufjani, udhëheqës i tregtisë e shmang rrugën dhe i lajmëron mekasit për rrezikun që u kanoset prej myslimanëve dhe i thërret në ndihmë. Ebu Xhehli në krye gati të njëmijë idhujtarëve, me të shpejtë arrin në Bedër. Pejgamberi i njofton shokët se karvani i tregtisë ka ikur bregut të detit, ndërsa Ebu Xhehli ka ardhur në Bedër. Disa shokë i thonë - O i dërguar i Zotit, ne kemi dalë për devet, jo të përgatitur sa duhet për luftë, e hiq luftës dhe armikut. Pejgamberit i vjen rëndë. Ngritet Sad ibni Ubade e thotë: vazhdo o i dërguar si ta marrë mendja, ne jemi me ty. Pas tij ngritet Sad ibni Muadhie e thotë: Pasha Atë, që të dërgoi ty me të vërtetën! Nëse ti hidhesh në det, edhe ne do të hidhemi së bashku me ty, prandaj vazhdo në saje të Zotit! Ky qëndrim i këtyre dy sahabëve autoritativë medinas e gëzoi pa masë Pejgamberin.

Edhe rreth ndarjes së plaçkës së fituar pati kundërthënie, andaj Zoti xh. sh. i thotë Muhammedit që t'i udhëzojë myslimanët se çfarë virtutesh duhet të posedojnë për të qenë besimtarë të sinqertë.

njërën prej dy grupeve se është juaja, e ju dëshironit t'ju takojë ai (grup) i paarmatosur, ndërsa Allahu dëshiroi që me premtimet e Tij ta vendosë të vërtetën, e të zhdukë në themel mbeturinën e mohuesve.

8. Ta forcojë të vërtetën e ta çrrënjosë të kotën, edhe pse këtë e urrejnë kriminelët.*

Şekil 5: Sherif Ahmeti'nin Kur'an-i Kerimden tercüme ettiği bir sayfası.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Behar Fejza
Tez Adı	Kosova'da Matürüidilik Sherif Ahmeti Örneği
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı	Kelam
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Ahmet Saim Kılavuz
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama İzni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum ☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasının ertelenmesini istiyorum 1 y ☐ 2 y ☐ 3 y ☒ ☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin vermiyorum

Hazırlamış olduğum tezimin yukarıda belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih: 22.03.2018

İmza:

